

**СПІВЗАСНОВНИКИ:**

Державна наукова установа  
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";  
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.  
Головний редактор — Давидова І.  
Заступниця головного редактора — Васьківська О.

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.  
(голова редколегії), Україна  
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови  
редколегії), Україна  
Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна  
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна  
Льганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна  
Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,  
Україна  
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США  
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна  
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,  
Україна  
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна  
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна  
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна  
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна  
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна  
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової  
палати України (протокол № 10 від 24.10.2024).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.  
Коректура — Панченко Є.  
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією  
Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових  
фахових видань України в галузі соціальних комунікацій  
(наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

*Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліко-  
вані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на  
видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються.  
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.*

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова  
установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Л. Каденюка, 27, Київ, Україна, 02094  
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),  
+380 (44) 292-30-11 (редакція)  
Факс: +380 (44) 296-71-15  
E-mail: visnyk@ukrbook.net

**CO-FOUNDERS:**

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine  
State Research Institution;  
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.  
Editor-in-Chief — Davydova I.  
Deputy Editor — Vaskivska O.

**MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:**

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman  
of the editorial board), Ukraine  
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof.  
(deputy chairman of the editorial board), Ukraine  
Kobieliiev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine  
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,  
Ukraine  
Ihhanava V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine  
Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,  
Ukraine  
Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA  
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine  
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine  
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine  
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine  
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine  
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine  
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine  
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends  
printing this Bulletin (Protocol № 10 from 24.10.2024).

Editor — Zhdanova N.  
Proofreader — Panchenko E.  
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science  
designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the  
professional scientific publication of Ukraine in the field of social  
communication. (Order of the Ministry of Education and Science  
of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

*You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement  
with editorial staff. A reference to publications is necessary.  
Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with  
point of view of the author.*

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research  
Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Av. L. Kadenyuk, 27, Kyiv, Ukraine, 02094  
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),  
+380 (44) 292-30-11 (editors)  
Fax: +380 (44) 296-71-15  
E-mail: visnyk@ukrbook.net

## З М І С Т

### **СТОРІНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА**

*СЕНЧЕНКО М.* Ера домінування Розуму .....3

### **СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ**

*СЕНЧЕНКО Н.* Метод програмно-цільового планування  
у проєктуванні електронних бібліотек .....7

*ВАСИЛЕЦЬКИЙ М.* Вплив цифрових платформ на розвиток і функціонування регіональних  
медіа України в контексті реформ децентралізації та технологічної модернізації .....14

*HORODENKO L., TSYMBALENKO Ye., TSYMBALENKO M.* Increasing trust  
in information among high school students through media literacy training .....20

### **РЕЦЕНЗІЇ**

*КЕПІН Д.* Пам'яткоохоронна справа в Україні: погляд зі Львова .....28

### **ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ**

*МАРКОВЕЦЬ О.* Формальна модель функціонування електронного архіву  
кваліфікаційних робіт .....30

### **ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ**

*ДРОЗДОВСЬКА О.* Маловідомий Іван Шлендик (1889—1946): життя й діяльність  
(до 135-річчя від дня народження) .....35

### **ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ**

*ШУМІЛОВА А., СІНЕЛЬНИК К.* Прижиттєві публікації творів Панаса Мирного на сторінках  
періодичних видань кінця ХІХ — початку ХХ століть (до 175-річчя від дня народження) .....43

### **ЗА РУБЕЖЕМ**

*МИЛЬЧЕНКО Л.* Експорт книжкової продукції, міжнародні виставки, популяризація  
мови та літератури — чинники підвищення іміджу Королівства Іспанія на світовій арені .....47

## C O N T E N T

### **CHIEF-EDITOR'S PAGE**

*SENCHENKO M.* The era of the domination of Mind .....3

### **SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES**

*SENCHENKO N.* The method of program-target planning in design electronic libraries .....7

*VASILETSKIYM.* The impact of digital platforms on the development and functioning  
of regional media in Ukraine in the context of decentralization reforms  
and technological modernization .....14

*HORODENKO L., TSYMBALENKO Ye., TSYMBALENKO M.* Increasing trust  
in information among high school students through media literacy training .....20

### **REVIEWS**

*KEPIND.* The monuments study in Ukraine: a view from Lviv .....28

### **INFORMATION ACTIVITIES**

*MARKOVETS O.* Model of electronic archive of theses and dissertations .....30

### **PROMINENT FIGURES AND SIGNIFICANT EVENTS**

*DROZDOVSKA O.* The little-known Ivan Shlendyk (1889—1946): life and work  
(on the occasion of his 135th birthday) .....35

### **HISTORICAL INTELLIGENCE**

*SHUMILOVA A., SINELNYK K.* The lifetime publications of Panas Myrny's works on the pages  
periodicals of the late 19th and early 20th centuries (to the 175th anniversary of birth) .....43

### **ABROAD**

*MYLCHENKO L.* Export of book products, international exhibitions,  
the popularization of language and literature is an example of improving the image  
of the Kingdom of Spain on the world stage .....47



До 160-річчя від дня народження В. Вернадського

УДК 316.324.8:[140.8:[13+165.173+159.9]](045)

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

**Ера домінування Розуму\*****Завершення**

Не підвладне людському осмисленню життя з його вічними проблемами й питаннями... В ім'я чого варто жити? В ім'я якої вищої мети надано Людині життя? З чисї волї життя надано саме їй? І взагалі — що таке життя?

Відповіді можна й треба шукати у численних філософських працях. На їх підґрунті робимо висновок: "Першоджерелом усього сущого, зокрема й нашого Всесвіту, є думка, адже будь-яка творчість зароджується та розпочинається в думці... Думка надає форму, думка надає напрям, думка надає життя, думка надає творчість". Інший висновок, зроблений на основі прочитаних філософських праць: "Людина, віддзеркалення Всесвіту, образ і подібність Творця, має здатність силою думки як творити, так і руйнувати. Тому людина, обдарована таким умінням, зобов'язана розумно користуватися цією великою силою для добра ближнього й на користь еволюції".

Відповіді на складні питання життя науковці почали шукати ще в XIX ст., проте дослідження заходили у глухий кут. Складалося враження, що є непереборні сили, котрі перешкоджають вивченню енергії думок, можливостей свідомості, єдності живої й неживої матерії, впливу колективної свідомості на матеріальний світ.

На початку минулого століття академік В. Бехтерев висунув гіпотезу, що думка матеріальна. Він вважав її одним із різновидів енергії, яку називав "світовою енергією": "Слід визнати, що всі явища світу, зокрема й внутрішні процеси всіх живих істот і вияви "духу", можуть і мають розглядатися як похідні однієї світової енергії".

Висновок, що думка матеріальна, став лише побічним результатом іншої, набагато масштабнішої, теми роботи вченого — *таємниця безсмертя, безсмертя людської особистості*. Ось що найбільше цікавило В. Бехтерева.

У 1916 р., у розпал Першої світової війни, коли на фронтах гинули мільйони людей, академік заявив, що *"безсмертя людської особистості — це наукова проблема"*. Він розмірковував чітко й логічно: *"Духовне життя — це енергія, отже, за законом збереження енергії вона не може зникнути. Так що ж з нею відбувається? Що відбувається з людською особистістю, з виявами нашого духу, коли тілесне життя закінчилося?"* Учений зробив висновок: *"Смерті немає, панове. Це можна довести. І довести суворо логічно. Людська особистість безсмертна!"*.

Утім, через 11 років академік Бехтерев помер... Помер у ніч на Різдво 24 грудня 1927 р. під час Першого Всесоюзного з'їзду невропатологів і психіатрів. Що ж тоді мав на увазі науковець, коли наполягав, що "смерті немає, панове"? До речі, щодо його раптової смерті немає однозначних думок. Вона стала страшним і неочікуваним ударом для його оточення. Згідно з офіційною версією, учений "отруївся консервами", проте багато хто схиляється до версії політичного замовлення, і для цього є підстави. Інквізиція діє!

З відкриття Л. де Бройлем (1924) корпускулярно-хвильового дуалізму (відомого зі школи) розпочалася нова епоха науки — квантова механіка. Науковцям відкрилося широке поле для плідної роботи. Енергія людини стала не абстрактним поняттям, а об'єктом дослідження, відчутним і впливовим явищем.

На початку XX ст. у наукових журналах Німеччини неодноразово публікували фрагменти праць А. Ейнштейна, який тоді працював над проблемами *єдиної теорії поля*. Проте нове відкриття суспільного визнання не дістало, оскільки за кілька років публікації повністю зникли у пресі. Що відбулося? Лише у 1940-х рр. про єдину теорію поля згадали знову. Експери-

\* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2023. № 9. С. 3—10; № 10. С. 3—9; № 11. С. 3—10; № 12. С. 3—11; 2024. № 1. С. 21—26; № 2. С. 31—37; № 3. С. 3—12; № 4. С. 22—27; № 5. С. 3—9; № 6. С. 15—21; № 7. С. 3—11. № 8. С. 3—8; № 9. С. 3—9.

менти А. Ейнштейна, які він проводив спільно з Військово-морським флотом США, підтвердили очікуваний результат, однак сталося непередбачуване. Незадовго до смерті вчений практично завершив наукову працю, яку вважав однією з найважливіших у своєму житті, але спалив усі рукописи, так і не опублікувавши їх.

Кінець XX століття... В іншій країні, інший учений — А. Вейник, член-кореспондент Білоруської академії наук, багато працював над **теорією хронального поля**. Автор наукових книг і унікальних досліджень несподівано узяв собі нове ім'я, навернувся в релігію та насамперед... спалив усі свої наукові праці.

Дослідження А. Вейника піддавали жорсткій критиці як фізики-теоретики, так і філософи й духівництво. Ще в 1970-х рр. міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР підписав наказ про вилучення з бібліотек інститутів його підручника "Термодинаміка" [1].

Наукову працю А. Вейника перервала його несподівана загибель за дивних обставин: 24 листопада 1996 р. вченого збила машина у Мінську, він дістав травми, несумісні з життям. Ученого відспівали в одному з мінських соборів і поховали на цвинтарі за межами білоруської столиці. Прикметно, академік також стверджував, що свідомість людини після смерті продовжує існувати у *тонкому світі*. Знову слід інквізиції!

Зі схожими проблемами стикалися й французькі науковці Е. Ле Руа і П. Теяр де Шарден. Над питаннями розвитку матеріального світу (біосфери) й свідомості вони розпочали працювати у 1920-х рр. Термін "ноосфера" уперше було використано у статтях Е. Ле Руа — математика й філософа, професора Коллеж де Франс (з 1921 р.), члена Французької академії наук (з 1945 р.). Учений порушував проблему взаємозв'язку релігії та науки, інтелекту та інтуїції. На його переконання, релігія та наука доповнюють одна одну, оскільки наука надає релігії обґрунтування, а релігія завершує науку. Католицька церква неодноразово вносила його праці в "Індекс заборонених книг", а тяжіння до модернізму, що позначилося на дослідженнях професора, у 1907 р. засудив Папа Пій X.

Поняття "ноосфера" науковець використовував для характеристики сучасної геологічної стадії розвитку біосфери. Цю позицію поділяв і П. Теяр де Шарден — один із найяскравіших мислителів XX ст., видатний французький геолог, палеонтолог і священник, професор кафедри

геології Паризького католицького університету в Парижі та член ордену єзуїтів.

Під час Першої світової війни (1916) П. Теяр де Шарден написав перше есе "*La vie cosmique*" ("Космічне життя") — філософські й наукові міркування щодо містики й духовного життя. Пізніше вчений зауважував: "*...la guerre a ete une rencontre... vec l'Absolu*" ("війна була зустріччю... з Абсолютом"). У серпні 1919 р., перебуваючи на острові Джерсі, працював над есе "*Puissance spirituelle de la Matiere*" ("Духовна сила матерії").

Учений розвивав уявлення про духовну еволюцію Всесвіту, підсумком якої сьогодні є діяльність Людини розумної, а перспективою — спрямування до нескінченної "точки Омега", до одухотворення й перетворення Всесвіту, з'єднання Людини з Творцем Всесвіту.

У 1920 р., захистивши в Сорбонні дисертацію на тему "Савці нижнього еоцену Франції", П. Теяр де Шарден здобув докторський ступінь і обійняв посаду професора кафедри геології в Паризькому католицькому університеті. Еволюційні ідеї вченого стали приводом для доносу щодо його єретичних суджень, через що професору заборонили читати лекції. Від 1926 до 1946 р. він працював дослідником природи в єзуїтських місіях у Китаї, де й написав свою головну книгу "Феномен людини" [2]. Повернувшись у Францію 1946 р., П. Теяр де Шарден сподівався видати працю, але дозволу не отримав. Окрім того, йому заборонили проводити лекції з питань філософії та відвідувати Париж. Ученому довелося прийняти пропозицію зі США та очолити розкопки у Східній Африці.

Посмертна публікація праць вченого спричинила нові санкції Ватикану. У 1957 р. книги було вилучено з бібліотек семінарій і католицьких установ, указ ватиканської канцелярії закликав убезпечити католицьку молодь від згубного впливу ідей П. Теяра де Шардена. Проте ці думки надихнули багатьох католиків, вченого навіть порівнювали з Хомою Аквінським, який свого часу відкрив нові шляхи об'єднання християнства з наукою. Сьогодні ідеї П. Теяра де Шардена відомі далеко за межами світу католицьких богословів.

Отже, тривалий час дослідження в галузі матеріальності думки, безсмертя людини та її впливу на фізичний світ замовчували, ученим забороняли друкувати праці з цієї тематики, цькували, ув'язнювали чи навіть убивали.

Список науковців, які досліджували питання релігії та науки, безсмертя душі й раптово

полювали справу всього життя, можна продовжувати, але в кожному випадку простежуємо прикря закономірність: на певному етапі діяльність ученого неочікувано уривається, і, що найнесподіваніше, завжди за задалегідь розробленим сценарієм. Щоразу сліди інквізиції!!!

Проте повернімося до нашої країни. Якою ми бачимо Україну майбутнього? Це питання хвилює кожного, хто нині прагне боротися за самостійну, квітучу, духовну країну. **Майбутнє України — це ноосферна цивілізація!**

Тепер ми знаємо, що основою нашого світу на усіх етапах його існування є Розум. **Ми живемо для розвитку Розуму й Інтелекту, які дають змогу накопичувати Інтелект Всесвітнього Розуму.** Ми також чітко знаємо, що основною умовою цивілізаційного поступу є вдосконалення Розуму й Знання, в основі яких лежить індивідуальний Інтелект. А соціальний розвиток — це розширення інтелекту, з якого роблять вибірки для пошуку шляхів подальшого розвитку світобудови.

Надзвичайно важлива й актуальна проблема сьогодення — це екологія душі, творення внутрішньо гармонійної Людини. *"На шляху вирішення цієї проблеми головна перешкода — наше світобачення. Неможливо правильно осмислити те, що зараз відбувається на Землі, якщо не визнати дуальність того, що як в нашому хронально-метричному, так і в тонких світах є сусідами поруч біле й чорне, світло й птьма, добро й зло, причому добро поводитьсь стримано, покірливо та лагідно, а зло — активно, винахідливо й агресивно"* [3]. Отже, дуальність світу є основною ознакою, що дасть змогу певною мірою наблизитися до осмислення процесів світобудови.

Людство вже дозріло, щоб усвідомити ці явища. Допомогти має наука, але для цього потрібно змінити звичні уявлення й по-новому поглянути на світ, Людину та її місце в ньому. Чи готові ми на цей крок?

**Сучасна людська цивілізація** — далеко не перша на Землі. Розумні істоти населяють нашу планету не одну сотню тисяч років, а археологічні знахідки свідчать, що окремі форми технократичної цивілізації існували кілька мільйонів років тому. Цивілізації народжувалися, розвивалися і в певний момент зникали.

Земля — це своєрідна цивілізаційна колиска, інкубатор. Деякі цивілізації переростають свою колиску, виходять у космос і стають частиною Всесвіту. Інші замість того, щоб прямувати до

самовдосконалення, зациклюються в розвитку, припиняють рости, духовно й морально деградують.

У першому випадку цивілізація полишає земний інкубатор, щоб вже ніколи сюди не повернутися, адже перед нею відкриваються цілковито інші світи й можливості. У другому — відбувається самоліквідація у будь-який спосіб, частіше — через війну на самознищення, іноді — за допомогою глобальної катастрофи. Після цього цикл починається спочатку: виникає нова цивілізація, у якій є шанс або стати частиною Всесвіту, або теж зникнути. Проте інформація про попередній цивілізаційний досвід не зникає, а зберігається і у формі артефактів, і у формі різноманітних інформаційних носіїв.

У наш час на Землі є люди, для яких інформація про минулі цивілізації перебуває у "відкритому доступі". Більше того, цей доступ поширюється на високі технології минулого, але не це головне. Головне, що вони знають про справжній устрій цього світу, знають фундаментальні закони Всесвіту й здатні успішно їх використовувати. Проте ці люди не мають жодного стосунку до глобальної еліти, навіть більше — прагнуть не втручатися у процеси природного розвитку людства, а якщо й втручаються, то лише в разі нагальної потреби.

Так х α ж то ід є гло бальною елітою? Пам'ятаєте вислів "Народ завжди заслуговує на своїх правителів"? Так от, глобальна еліта — це ми з вами, наше колективне несвідоме, втілене в окремих людях, які в певний момент обіймають ключові посади у владних чи інших структурах.

**Світ навколо нас — це віддзеркалення наших думок і вчинків, а еліта — їх квінтесенція.**

Якщо людство буде сфокусовано на накопиченні цінностей, то матиме глобальну еліту, зациклену на особистому збагаченні та домінуванні. У наш час глобальна еліта зосереджена серед власників транснаціональних корпорацій, переважно фінансових. Іншої еліти наше суспільство, на жаль, поки не заслужило.

Чи є глобальна еліта монолітом, аналогом світового уряду? На щастя, ні. Як у світі немає єдиної корпорації, так і в еліті немає єдиних інтересів: вони постійно змагаються один з одним за вплив і ресурси. Більше того, погляд на подальшу еволюцію людства у них теж різний. Особливо гостро це виявилось нині, у період глобальної кризи капіталізму.

Що означає цей висновок?

Поміж пересічних громадян поширена думка, що глобальна еліта має певні сакральні знання, за якими стоять мало не позаземні цивілізації, що її могутність і влада безмежні. Це далеко не так! Якщо еліта й має сакральні знання, то на рівні не вищому, ніж адепти будь-якої магічної школи, яких лише в Києві налічується з десяток. Уся сила еліти полягає в тому, що вона використовує енергію пересічних громадян, яку вони віддають добровільно, погоджуючись жити й працювати за правилами "обраних".

Людство може втратити не лише результати наукових досліджень попередніх поколінь, а й можливість колективно творити Всесвітній Розум, адже глобальна олігархія намагається знищити, за незначним винятком, рід людський. Еліти перетворюють творчих і розумних людей на рабів грошового капіталу. "Грошові мішки" формують інформаційний простір духовної смерті під абстрактною назвою "закон". Еліти перетворюють людей на живих мерців, позбавлених пульсу думки й творчого вогню. Еліти, формалізуючи світ, позбавляють народи еволюційно-історичного розвитку Свідомості, а отже, прагнення до духовного багатства й ментальної досконалості.

Щоб змінити цю ситуацію, слід зрозуміти, що держава — це соціальна ноосфера колективного Розуму народу, в якій Розум кожного індивіда формує мовою думки власні життєві інтереси, потреби саморозвитку та самовдосконалення в реальному житті й творчій діяльності.

Потрібно об'єднати Інтелект різних народів в єдине ціле, переосмислити усталені поняття й уявлення Людини, щоб вижити не "у фантазії чи уяві", а в реальності.

Що об'єднує людей у цьому світі? Відповідь проста:

1. Ми люди, тобто належимо до одного роду людського, є представниками Людини розумної. Це означає, що від живої решти світу нас відрізняє Інтелект.

2. Ми живемо в різних містах і будинках, але під одним дахом, ім'я якого — планета Земля.

Додамо, що наука поки не відкрила планети, подібної до нашої.

3. Ми любимо рідних і близьких та готові захищати їх, піклуватися про них, жертвувати заради них собою.

4. Сила Любові — одна з найпотужніших на цій планеті; вона здатна не лише об'єднати, а якісно перетворити життя людства.

5. Розум і Віра об'єднують нас і роблять Людьми.

Кожен міг би додати до цього переліку ще не один десяток пунктів, але, гадаю, наведених цілком вистачить для розуміння того, що справді об'єднує людство на нашій планеті.

Зміниться людство — зміниться й навколишній матеріальний світ. Сьогодні глобальна еліта впроваджує політику бездуховності й безглуздя, руйнування й знищення, "філософію свідомого самогубства". Проте сенс життя й творчої діяльності Людини, її призначення та мету існування можна пізнати лише через закони мислення, а не через сліпе виконання волі олігархату.

У цьому контексті особливого значення набувають слова П. Тейяра де Шардена: *"Любить один одного". Цей заповіт лагідності, 2000 років тому покірливо пролитої як примирливий елей на людські страждання, відкривається нашому сучасному духу як найпотужніший, а фактично як єдиний принцип майбутньої рівноваги Землі. Чи наважимося ми нарешті визнати, що цей принцип — не слабкість і не тихе божевілля, а вказівка на формальну умову органічного і якого завгодно технічного розвитку Життя? Якщо так, то нас чекає істинна перемога та єдино істинний світ.*

*Сила зруйнувалася б у своїй природі, оскільки їй на заміну ми опанували б щось сильніше... А Людина, яка подорослішала, знайшла б свій шлях. Париж, 1939, Різдво Христове" [3].*

І насамкінець додам: слід постійно пам'ятати прислів'я "Що посієш, те й пожнеш"! Усі думки матеріальні, тож намагайтеся мислити позитивно!

#### Список літератури

1. Вейник А. Термодинамика реальных процессов. Минск : Наука і техніка, 1991. 576 с.
2. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. Москва : Наука, 1987. 239 с.
3. Тейяр де Шарден П. Время выбора. Возможный смысл войны. 29.09.2015. Слово богослова. URL: <https://teolog.info/translations/teyyar-de-sharden-vremya-vybora-vozmozhny/>.

Надійшла до редакції 11 жовтня 2024 року



УДК 026/027-028.27:005.81](477)(045)  
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.10(339).7-13

**Наталія Сенченко,**  
кандидатка історичних наук,  
провідна наукова співробітниця  
науково-дослідного відділу історії та археології  
Національного заповідника "Києво-Печерська лавра",  
e-mail: n\_center@ukr.net  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6058-7964>

## Метод програмно-цільового планування у проєктуванні електронних бібліотек

У статті розглянуто практичні підходи до управління проєктами, подано загальну характеристику методу програмно-цільового планування.

Висвітлено основні аспекти управління проєктами, зокрема принципи створення організаційних структур, проєктного фінансування та забезпечення якості управління.

Доведено, що системний підхід до застосування методу програмно-цільового планування є ключовим для успішної реалізації проєкту "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври".

**Ключові слова:** документальна спадщина; програмно-цільове планування; електронна бібліотека; Києво-Печерська лавра; управління проєктами

**Постановка проблеми.** Метод програмно-цільового планування (ПЦП) є важливим інструментом управління проєктами, орієнтованим на реалізацію чітко визначених цілей через інтеграцію етапів планування, виконання й контролю. Основна мета ПЦП полягає в забезпеченні ефективного використання ресурсів у рамках обмежених термінів і бюджетів. Процес ПЦП базується на логічній структурі, що охоплює визначення цілей, розроблення стратегії, оцінювання потрібних ресурсів і прогнозування очікуваних результатів, що забезпечує координацію учасників проєкту.

Однією з визначальних рис методу ПЦП є активний підхід, який передбачає не лише спостереження за процесами, а й безпосереднє втручання в них для корекції дій у разі потреби. Це робить його відмінним від традиційних методів управління, які здебільшого зосереджені на ретроспективному аналізі. Управлінські дії в межах ПЦП зорієнтовано на контроль за виконанням програми, що підвищує ефективність реалізації проєктів.

Дослідження в цій сфері свідчать про універсальність методу ПЦП, що особливо актуально в умовах динамічного середовища, де гнучкість у плануванні та прогнозуванні має критичне значення. Важливим аспектом цього процесу є розроблення цільових комплексних програм (ЦКП), які визначають сукупність заходів у межах визначених термінів і виконавців.

Проєкт слід розглядати як складну систему з численними взаємопов'язаними елементами, для управління якою потрібен спеціалізований підхід. Успішна реалізація проєкту безпосередньо залежить від чіткого визначення його цілей і структуризації на етапи та підпроєкти.

У контексті створення електронних бібліотек (ЕБ) ПЦП передбачає реалізацію специфічних завдань: оцінювання фінансових ресурсів, добір виконавців, розроблення алгоритмів втілення проєктів у життя та контроль за їх виконанням. Ефективна координація учасників є надзвичайно важливою для досягнення поставлених цілей. Метод ПЦП слугує не лише інструментом управління проєктами, а й забезпечує їх чітку структуру, контроль і можливість адаптації до змін.

Актуальність ПЦП зумовлено стрімким розвитком інформаційного середовища, зокрема в контексті створення електронних бібліотек. Цей метод забезпечує ефективне використання ресурсів і досягнення стратегічних цілей, що є критично важливими в умовах сучасних викликів. Однак реалізація програмно-цільового планування стикається з низкою проблем, пов'язаних з інтеграцією новітніх технологій, адаптацією до мінливих потреб користувачів і забезпеченням стійкості проєктів.

З огляду на окреслені тенденції постає потреба в систематичних дослідженнях для розроблення моделей планування, що відповідатимуть специфіці електронних бібліотек і нададуть можливість ефективно реагувати на ці виклики.

**Аналіз досліджень і публікацій.** У Законі України "Про державні цільові програми" ПЦП визначено як вид професійної діяльності, спрямований на управління командою, ресурсами, комунікаціями, ризиками та якістю проєкту. Методи ПЦП об'єднують алгоритми оцінювання, планування, організації, моніторингу та контролю в різній послідовності залежно від методології. Метою ПЦП класично вважають виконання робіт згідно із завданням в окреслених обсягах, вчасно і в межах виділених коштів. Поєднання всіх складників проєкту для досягнення успіху потребує значних зусиль щодо чіткого планування ресурсів та охоплення великого обсягу інформації [6].

Порядок визначення механізмів розроблення, погодження, подання на затвердження та виконання державних цільових програм регулює Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм" [7]. Основні положення щодо координації дій виконавців проєкту викладено в Законі України "Про Порядок обміну інформацією між виконавцями державних цільових програм та координації цієї роботи" [8]. Головні принципи створення, затвердження та реалізації державних цільових програм визначено в Законі України "Про державні цільові програми" [6].

Особливості методу ПЦП і формування ЦКП обґрунтовано в науковому доробку Л. Абрамова та Т. Азарової [1]. Теоретичні основи й практичні аспекти застосування програмно-цільового методу, його роль у здійсненні публічного адміністрування досліджувала Ю. Глущенко [2]. І. Чугунов та І. Запатріна виокремили програмно-цільовий метод як своєчасну та потрібну для України модель в умовах обмежених фінансових ресурсів, необхідності продуктивного розподілу бюджетних коштів і підвищення відповідальності за їх використання [10, с. 6, 7]. Особливості управління проєктом розглянув А. Чемерис [9]. Питання теорії та практики управління проєктами порушено у працях О. Зачко, А. Івануши та Д. Кобилкіна [4].

**Мета статті** — висвітлити основні принципи, підходи та механізми функціонування системи ПЦП у проєктуванні електронних бібліотек на прикладі ЕБ "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври".

**Об'єктом** дослідження є метод ПЦП, що є органічною єдністю чітко структурованої змістової частини програми, організаційних і фінансових механізмів, а також контролю за реалізацією проєктів.

### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Протягом кількох десятиліть теорія планування та прогнозування демонструвала динамічний розвиток, що сприяло розробленню різноманітних методів і підходів. Серед них слід виділити як специфічні, так і загальні. Метод ПЦП є універсальним, оскільки його суть полягає в орієнтації діяльності на досягнення чітко визначених цілей. Варто наголосити, що будь-який метод планування спрямований на реалізацію конкретних завдань, проте в програмно-цільовому підході увагу зосереджують на формулюванні цілей перед вибором шляхів їх досягнення. Цю методологію структуровано за принципом "цілі — шляхи — способи — засоби".

Основною характеристикою зазначеного методу планування є не лише прогнозування майбутнього стану системи, а й розроблення ґрунтовного плану досягнення окресленої мети. Програмно-цільовий підхід є "активним", оскільки забезпечує можливість не тільки спостерігати за ситуацією, а й активно впливати на її результати, що вигідно вирізняє його серед інших методів. Додатковою особливістю програмного планування є те, що акцент робиться на управлінні не так системою, як її складовими частинами та процесами, що реалізуються в межах програми. Це означає, що в центрі уваги перебуває не лише чинна організаційна структура, а й управлінські дії, які сприяють ефективному виконанню програми.

Основною програмно-цільового підходу є гармонійна інтеграція чітко структурованої змістової частини програми з розробленням і впровадженням організаційних та фінансових механізмів для її реалізації, а також контролем за виконанням.

Проєкт — це система, тобто цілісність, що складається із взаємозалежних частин, є динамічною та потребує особливих підходів до управління. Кожен проєкт функціонує в певному оточенні, яке охоплює внутрішні та зовнішні компоненти, що враховують економічні, політичні, соціальні, технічні, нормативні, культурні та інші чинники. Проєкт завжди спрямований на результат і досягнення конкретних цілей у визначеній предметній області. Реалізацію проєкту здійснюють менеджер, команда проєкту та інші учасники [1]. Учасниками управління проєктами є юридичні та/або фізичні особи, які зобов'язані виконувати конкретні дії, передбачені проєктом, і чий інтереси будуть враховані під час його реалізації [4, с. 105—108; 5, с. 131—140].

Програмно-цільовий метод планування передбачає розроблення програм з урахуванням



стратегічних цілей, а також визначення шляхів, засобів і організаційних заходів для їх досягнення. Цей метод реалізується через цільову комплексну програму — документ, у якому викладено визначений за ресурсами, виконавцями та строками комплекс заходів, спрямованих на досягнення цілей. Цілі, які визначено у ЦКП, зумовлені стратегією соціально-економічної політики держави та наявністю певної конкретної чи кількох суміжних соціально-економічних проблем [3].

Програма — це науково обґрунтоване уявлення про стан об'єкта управління протягом певного періоду під час виконання комплексу заходів із реалізації проєкту, узгоджених за ресурсами, термінами та виконавцями.

Програмно-цільовий метод планування передбачає:

- визначення проблеми формування проєкту та формулювання мети;
- розроблення й реалізацію програми, спрямованої на досягнення поставленої мети;
- здійснення систематичного контролю за якістю робіт, визначених програмою;
- перегляд і коригування заходів під час реалізації проєкту.

У межах програмно-цільового підходу реалізація проєкту залежить від багатьох чинників, зокрема: наявність незадоволеного попиту на продукцію (роботи, послуги), надмірних витрат ресурсів, що призводить до негативних зовнішніх ефектів і потреби проведення глибоких структурних змін тощо.

Для реалізації проєкту визначено конкретний термін, що охоплює такі етапи:

- ініціювання розроблення концепції програми та її обговорення;
- затвердження концепції, розроблення проєкту програми та встановлення термінів реалізації;
- експертиза проєкту програми замовником.

Програмно-цільовий метод планування під час проєктування електронних бібліотек передбачає розв'язання таких завдань:

- визначення цілей проєкту, його обґрунтування та структуризація (виокремлення підцілей, підпроєктів, черг, етапів тощо);
- визначення фінансових потреб, джерел фінансування, розрахунок кошторису та бюджету проєкту;
- добір виконавців (програмістів, спеціалістів у сфері інформаційних технологій, бібліографів, систематизаторів тощо);
- розроблення варіантів алгоритмів реалізації проєкту та визначення термінів його виконання;

— контроль процесу виконання проєкту, коригування плану його реалізації, управління ризиками проєктної діяльності.

У процесі втілення проєкту в життя важливо чітко сформулювати кінцеву мету, що сприятиме його успішній реалізації за умови правильного формування проміжних і взаємозалежних цілей. Орієнтація проєктів на досягнення певних цілей має особливе значення для управління ними під час створення електронних бібліотек. В управлінні проєктами важливо чітко окреслити та сформулювати цілі, починаючи з найвищого рівня, поступово деталізуючи їх до досягнення кінцевої мети.

Проєкти створення електронних бібліотек є складними за своєю природою, оскільки передбачають виконання численних взаємозалежних робіт і залучення різних установ, які певною мірою координуються у часі та просторі. Часто окремі роботи в межах проєкту виконують різні суб'єкти — учасники проєктної діяльності, тому постає завдання координації їх дій.

Проєкти виконують протягом певного часу, вони мають чітко визначені початок і завершення. Проєкт вважають завершеним, коли досягнуто його основну мету. Успішній реалізації сприяє оптимальний розподіл зусиль і ресурсів у часі, якого досягають завдяки впорядкуванню послідовності виконання робіт, а також виконанню алгоритмів і заходів у межах проєктної діяльності.

Кожен проєкт має характерні особливості та ознаки — немає ідентичних проєктів, навіть якщо вони передбачають виконання однакових робіт. До основних обмежень проєктної діяльності належать часові, фінансові та ресурсні, а також зовнішні умови реалізації проєктів. Усі проєкти є інвестиційними, оскільки без вкладання коштів реалізувати їх неможливо. Це означає, що слід розробити систему організаційно-правових і проєктно-кошторисних документів, які потрібні для виконання певних робіт у процесі реалізації проєктів електронних бібліотек, спрямованої на досягнення визначених цілей.

Відповідно до складності проєкти поділяють на такі категорії:

1. Прості (монопроєкти) — це окремі проєкти з чітко визначеними метою та масштабом.
2. Мультипроєкти — це комплексні проєкти, які складаються з кількох монопроєктів.
3. Мегапроєкти — це складні комплексні проєкти реалізації електронних бібліотек, які поєднують дві попередні категорії. Вони характеризуються значними витратами й організаційною складністю, потребують координації дій

численних учасників, мають тривалий термін реалізації та націлені на досягнення загальної мети.

Мегапроекти складаються зі спільних ресурсів і мають єдиний термін виконання. Вони можуть бути міжнародними, державними, регіональними, міжгалузевими чи змішаними. Основними характеристиками мегапроектів є висока вартість і капіталомісткість. Для їх реалізації часто потрібні нестандартні форми фінансування, тривалі терміни виконання та залучення великої кількості учасників. Крім того, мегапроекти відрізняються значною організаційною й технічною складністю. Створення електронних бібліотек потребує розроблення мегапроекту з різними рівнями деталізації, охоплюючи мультіпроекти та монопроекти.

У процесі управління проектами використовують різноманітні системи, найпоширенішими з яких є основне та розширене управління. Після ухвалення проекту центром організації робіт із розроблення електронних бібліотек приймають рішення про початок дій щодо реалізації проекту, призначають менеджерів для керування його етапами. Надалі складають та узгоджують план робіт, тобто структурно визначену послідовність етапів для досягнення цілей проекту. У процесі структурування виокремлюють компоненти продукції проекту, етапи його життєвого циклу та елементи організаційної структури.

Основні завдання, пов'язані з поділом проекту на структурні елементи:

1) розподіл проекту на керовані компоненти, як-от блоки формування колекцій, оцифрування документів, каталогізації та управління ресурсами;

2) визначення відповідальності за різні частини проекту та налагодження зв'язків між виконуваними завданнями й організаційною структурою (ресурсами);

3) обчислення витрат, охоплюючи фінансові, часові та матеріальні ресурси;

4) встановлення обсягів робіт і призначення конкретних виконавців для кожного етапу.

Слід визначити характер, цілі та зміст проекту, а також докладно описати всі його результати з точними характеристиками. При цьому важливо визначити рівень деталізації та оцінити кількість ієрархічних рівнів у структурі проекту [5, с. 15—24].

Далі потрібно окреслити етапи життєвого циклу проекту та створити організаційну структуру, до якої входять групи чи окремі особи, які братимуть участь у його реалізації, у тому числі й замовник. Важливо проаналізувати доступні ресурси, спланувати залучення та про-

вести розрахунки із зацікавленими сторонами, що повинно базуватися на фінансових можливостях з урахуванням коригування ресурсів.

На основі інформації, зібраної в підготовчий період, необхідно скласти зведений план проекту та докладний план використання ресурсів, розподілити відповідальності. Доцільно також запровадити систему завдань, реалізації алгоритмів, узгоджених із планом фінансових розрахунків, а також систему звітності й контролю.

Для ефективної реалізації проекту слід формувати його з урахуванням зовнішнього середовища. До проекту можуть додавати нові елементи, а наявні — вилучати, якщо вони не виконують визначених завдань. Це означає, що проект не є жорстким стабільним утворенням, адже окремі елементи можуть переходити із зовнішнього середовища до його складу та навпаки.

На реалізацію проекту впливають політичні, фінансово-економічні, суспільні, правові, культурні та інші чинники. Суттєвими є також чинники внутрішнього середовища, до яких належать стиль керування, відносини між учасниками проекту та засоби комунікації, що впливають на повноту й достовірність обміну інформацією.

У процесах підготовки та реалізації проектів створення електронних бібліотек беруть участь замовник (замовники), розробники алгоритмів, консультанти (фінансові, юридичні). Учасників проекту, залежно від їх функцій, об'єднують у групи. Останні становлять ключовий компонент структури плану, що забезпечує втілення задуму. Це можуть бути десятки виконавців, кожен з яких має конкретні функції, певний рівень залученості в проект і відповідає за його виконання.

Замовник (замовники) — майбутні користувачі результатів реалізації проекту. Замовником може бути як одна, так і кілька організацій (архіви, музеї, бібліотеки, заповідники тощо), які об'єднали зусилля й капітали для реалізації проекту та використання його результатів. Наприклад, замовником проекту зі створення електронної бібліотеки "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври" є Національний заповідник "Києво-Печерська лавра".

Консультанти — це фірми чи спеціалісти, які на певних умовах надають учасникам проекту технологічну та юридичну підтримку, а також консультаційні послуги з питань його реалізації.

Керівник (менеджер) проекту — юридична особа, якій замовник делегує повноваження з управління роботами: планування, контролю та координації діяльності учасників.

Команда, що відповідає за реалізацію проекту, є організаційною структурою під керівництвом менеджера. Її формують на час виконання проекту для забезпечення ефективного досягнення визначених цілей. Склад і функції команди визначаються масштабом, складністю та іншими особливостями проекту.

Етапи реалізації проекту:

— організаційний (створення консультаційної ради, розроблення ґрунтового плану проведення робіт, який має бути скоординованим між усіма організаціями — учасниками проекту);

— технічний (створення апаратно-програмного комплексу для збереження електронних ресурсів. Передбачає організацію центрів оцифрування документів та бібліографічного опису);

— накопичувальний (добір та оцифрування документальних пам'яток Державного архіву друку, а також опрацювання та організація електронного масиву);

— онлайнвий (розроблення вебпорталу та забезпечення швидкісного доступу до інтернету для користувачів);

— публікаційний (наповнення репозиторію контентом і популяризація вебпорталу серед цільової аудиторії).

Перший етап реалізації проекту є вирішальним для формування основи, на якій будуватиметься подальша робота. Він охоплює ключові дії з визначення установ — утримувачів документальних ресурсів, що дає змогу чітко окреслити відповідального за надання та зберігання цих ресурсів. Створення консультаційної ради учасників проекту є важливим кроком у забезпеченні ефективної комунікації та координації дій між усіма залученими сторонами.

Окрім того, слід визначити обсяги документальних ресурсів, потрібних для змістового наповнення вебпорталу, що дає змогу заздалегідь спланувати процес оцифрування та подальшої організації контенту. Вирішення організаційних питань з учасниками проекту відіграє важливу роль у забезпеченні його успішної реалізації, адже на цьому етапі можна уникнути можливих непорозумінь і конфліктів.

Виконання розроблених планів реалізації проекту передбачає активну організаційну діяльність. Успіх будь-якого проекту значною мірою залежить від правильного добору персоналу, тому одним з основних завдань організаційної діяльності є формування ефективних колективів виконавців. Це не лише добір фахівців із відповідними навичками та досвідом, а й створення сприятливого середовища для їх праці, зокрема

чітке визначення ролей, обов'язків та очікувань. Таке структуроване управління командою дає змогу максимізувати продуктивність і забезпечити досягнення цілей проекту.

Консультаційна рада ухвалює рішення щодо структури вебпорталу, затверджує ґрунтовний план реалізації проекту та здійснює контроль за його виконанням. На цьому етапі розробляють план оцифрування документальних ресурсів у кожній з організацій — учасників проекту, а також зведений план оцифрування ресурсів проекту. Під час оцифрування потрібно враховувати норми законодавства щодо авторського права, тому у штаті виконавців слід створити групу, яка досліджуватиме ці правові аспекти.

Другий етап передбачає створення програмно-технічного комплексу для зберігання оцифрованих масивів інформації, а також розроблення бібліографічного довідково-пошукового апарату. Для зберігання інформації необхідно створити потужний апаратно-програмний комплекс із можливістю подальшого нарощування обсягів дискового простору. Важливо встановити програмне забезпечення, яке дасть змогу оприлюднювати в інтернеті всі види інформації, зокрема бази даних і пов'язані з ними електронні документи: текстові, графічні, а також аудіо- та відеофайли.

Технічне рішення щодо апаратно-програмного комплексу може бути реалізовано в кілька способів. Варіанти організації серверної частини комплексу для зберігання та оприлюднення електронного масиву залежать від фінансового забезпечення проекту. Загальна сума витрат на апаратно-програмний комплекс безпосередньо корелює з вибором обраного варіанта його організації.

Для ефективного проведення процесів оцифрування до проекту потрібно залучити компанію-партнера, яка має значний досвід конвертації великих масивів документів, зокрема пошкоджених і великого формату. Важливо, щоб вона мала весь спектр обладнання, у тому числі сканери різних форматів (A2+, A1+), що забезпечить високу якість оцифрування.

Одночасно з процесом оцифрування документів організаціями — учасниками проекту слід створити довідково-пошуковий апарат, що містить бібліографічні бази даних до оцифрованих ресурсів. Для цього потрібно виконати такі завдання:

— створити команду (сформувати групи з висококваліфікованих бібліографів, які відповідають за наповнення бази даних) [5, с. 25—27];

— здійснити технічне забезпечення (надати виконавцям проєкту потрібну комп'ютерну техніку);

— визначитися з вибором програмного забезпечення (використовувати програмне забезпечення, котре надасть можливість формувати бібліографічні бази даних у міжнародних бібліографічних форматах, що відповідають сучасним стандартам).

Створення якісного довідково-пошукового апарату є ключовим елементом успішної реалізації проєкту, оскільки він забезпечує зручний доступ до оцифрованих матеріалів, значно спрощуючи їх пошук і використання.

Третій етап має бути найтривалішим, оскільки передбачає безпосереднє виконання робіт з оцифрування документів із фондів архівів, бібліотек та інших установ, а також створення довідково-пошукового апарату.

Четвертий етап має на меті розроблення вебпорталу "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври" з інтеграцією баз даних та електронних масивів оцифрованих документів. На цьому етапі також потрібно вирішити питання організації швидкісних каналів зв'язку, здатних опрацьовувати великий обсяг національного й закордонного трафіку. Це забезпечить швидкий доступ до вебпорталу "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври", що є критично важливим для користувачів, які звертаються до оцифрованих ресурсів.

П'ятий етап завершує створення проєкту відповідно до затвердженої структури. На цій стадії електронні ресурси, накопичені протягом реалізації проєкту (документальна спадщина), мають бути оприлюднені в інтернеті. Крім того, важливо здійснити заходи з внесення інформації про проєкт у міжнародні пошукові системи, що сприятиме популяризації вебпорталу та підвищить видимість його контенту для користувачів на глобальному рівні.

Варто зауважити, що реалізований проєкт не є остаточним і сталим. Надалі інформацію й технічні рішення слід постійно оновлювати, що потребує систематичного виділення коштів. Функціональну структуру можна змінювати, розширювати та доповнювати залежно від нових ресурсів, які консультаційна рада вважатиме за доцільне долучити до проєкту.

Оцінювання ефекту від реалізації проєкту свідчить про його значний соціальний вплив. Проєкт "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври" надасть можливість забезпечити збереження та популяризацію унікальних історичних документів монастиря; відкрити фонди

музеїв, архівів, а також сховища кіно-, фото- та фонодокументів, вводячи їх у широкий науковий обіг і сприяючи розвитку досліджень у цій галузі. Крім того, завдяки проєкту можна буде створити зручну та повну систему електронних довідкових матеріалів з історії Києво-Печерської лаври та сучасної України, що полегшить доступ до інформації. Національний сегмент мережі інтернет буде наповнено достовірною та документально підтвердженою інформацією.

Економічний ефект від реалізації проєкту, безперечно, буде значним, хоча й матиме непрямий характер. Це, зі свого боку, сприятиме збільшенню інвестиційної привабливості держави, відкриваючи нові перспективи для співпраці в різних сферах.

**Висновки.** Програмно-цільовий метод планування полягає у визначенні пріоритетних цілей у галузі економічного, соціального та науково-технічного розвитку. Він має на меті розроблення комплексних заходів для досягнення цих цілей у визначені строки з максимальною ефективністю та з належним ресурсним забезпеченням. Метод ПЦП також передбачає створення програм, що враховують стратегічні цілі, а також окреслення шляхів, інструментів та організаційних заходів для їх реалізації.

Сьогодні український сегмент мережі інтернет залишається хаотичним і невпорядкованим. Бібліотеки, архіви, музеї, заклади вищої освіти та інші організації з різних сфер суспільного життя створюють електронні ресурси та розміщують їх онлайн відповідно до своїх планів і намірів. Проте бракує єдиного проєкту чи національного ресурсу, який би надавав повну картину історії та культури України. Це призводить до того, що держава є "закритою" для світової спільноти, що негативно позначається на її іміджі.

Вирішення поставленого завдання можливе завдяки реалізації інтернет-проєкту "Пам'ять України", який стане єдиним глобальним національним електронним гіпертекстовим ресурсом, що віддзеркалює минуле та сучасність нашої країни. Вебпортал "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври" до цього проєкту увійде як важливий складник. Втілення ініціативи в життя допоможе краще презентувати нашу державу світовій спільноті, надаючи документально підтверджену інформацію про її багаті культурні надбання й сучасність.

Часові рамки реалізації проєкту "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври" визначити важко, оскільки для його наповнення немає меж, проте базова структура може бути сформована протягом п'яти років. Усі рішення

щодо наповнення вебсайту, зміни його структури та доцільності розміщення окремих ресурсів ухвалюватиме координаційна рада, до складу якої входитимуть представники організацій — учасників проєкту.

Подальші наукові дослідження мають стати основою для розроблення нових моделей управління проєктами, які враховують специфіку електронних бібліотек і пропонують шляхи їх вдосконалення в умовах постійних технологічних змін.

#### Список бібліографічних посилань

1. Абрамов Л. К., Азарова Т. В. Цільові програми та механізми по забезпеченню прозорості у процесі їх реалізації : навч. посіб. Кіровоград : ІСКМ, 2010. 100 с.
2. Глушенко Ю. А. Практика запровадження програмно-цільового методу. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2011. Вип. 2. Т. 1. С. 77—81.
3. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV зі змінами. *Liga 360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T041621>.
4. Зачко О. Б., Івануса А. І., Кобилкін Д. С. Управління проєктами: теорія, практика, інформаційні технології. Львів : ЛДУ БЖД, 2019. 173 с.
5. Кобылянський Л. Управління проєктами : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 200 с.
6. Про державні цільові програми : Закон України від 18 бер. 2004 р. № 1621-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 352.
7. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січ. 2007 р. № 106. *Офіційний вісник України*. 2007. № 8. С. 86. Ст. 313.
8. Про порядок обміну інформацією між виконавцями державних цільових програм та координації цієї роботи : Закон України від 04 груд. 2009 р. № 1367. *Liga 360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE17267?an=169>.
9. Чемерис А. Розроблення та управління проєктами у публічній сфері: європейський вимір для України. Швейцарсько-український проєкт "Підтримка децентралізації в Україні — DESPRO". Київ : Софія-А, 2012. 35 с.
10. Чугунов І. Я., Запатріна І. Я. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету. *Фінанси України*. 2008. № 5. С. 3—14.

**Natalia Senchenko,**

*PhD of Historical Sciences,*

*Leading Researcher of the Research Department of History and Archaeology,*

*National Preserve "Kyiv-Pechersk Lavra"*

#### ***The method of program-target planning in design electronic libraries***

*The article outlines practical approaches to project management, provides a general description of the program-target planning method.*

*The main aspects of project management are highlighted, in particular the principles of creating organizational structures, project financing and ensuring the quality of management.*

*It has been proven that a systematic approach to the application of the method of program-target planning is key to the successful implementation of the "Documentary Memory of the Kyiv-Pechersk Lavra" project.*

**Keywords:** *documentary heritage; programmatic planning; electronic library; Kyiv-Pechersk Lavra; project management*

#### *References*

1. Abramov L. K., & Azarova T. V. (2012). *Tsilovi prohramy ta mekhanizmy po zabezpechenniu prozorosti u protsesi yikh realizatsii* : navch. posib. Kirovograd: ISKM.
2. Hlushchenko Yu. A. (2011). *Praktyka zaprovadzhennia prohramno-tsilovoho metodu*. *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, 2, pp. 77—81.
3. Pro derzhavni tsilovi prohramy : Zakon Ukrainy vid 18.03.2004. № 1621-IV. (2004). *Liga 360*. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/T041621>.
4. Zachko O. B., Ivanusa A. I., & Kobylkin D. S. (2019) *Upravlinnia proektamy: teoriia, praktyka, informatsiini tekhnolohii*. Lviv: LDU BZhD.
5. Kobylinskiy L. (2002). *Upravlinnia proektamy : navch. posib*. Kyiv: MAUP.
6. Pro derzhavni tsilovi prohramy : Zakon Ukrainy vid 18 ber. 2004 № 1621-IV. (2004). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 25, st. 352.
7. Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia ta vykonannia derzhavnykh tsilovykh prohram : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31 sich. 2007 № 106. (2007). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 8, p. 86, st. 313.
8. Pro poriadok obminu informatsiiei mizh vykonavtsiamy derzhavnykh tsilovykh prohram ta koordynatsii tsiei roboty : Zakon Ukrainy vid 04 hrud. 2009 № 1367. (2009). *Liga 360*. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/RE17267?an=169>.
9. Chemerys A. (2012). *Rozroblennia ta upravlinnia proektamy u publichnii sferi: yevropeyskyi vymir dlia Ukrainy. Shveysarsko-ukrainskyi proekt "Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini — DESPRO"*. Kyiv: Sofiia-A.
10. Chuhunov I. Ya., & Zapatrina I. Ia. (2008). *Rozvytok prohramno-tsilovoho metodu planuvannia biudzhetu*. *Finansy Ukrainy*, 5, pp. 3—14.

Надійшла до редакції 16 жовтня 2024 року

УДК 07-027.541:004.77](477)(045)  
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.10(339).14-20

**Мирослав Василецький,**  
аспірант II курсу  
Київського університету культури (КУК),  
спеціальність "Журналістика",  
e-mail: wmiroslav@ukr.net  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6369-1242>

## **Вплив цифрових платформ на розвиток і функціонування регіональних медіа України в контексті реформ децентралізації та технологічної модернізації**

У статті досліджено вплив цифрових платформ на розвиток і функціонування регіональних медіа в Україні на тлі реформ децентралізації та технологічної модернізації. Здійснено комплексний аналіз впливу цифрових платформ на трансформацію ландшафту локальної журналістики — від бізнес-моделей і створення контенту до стратегій взаємодії з аудиторією та ролі медіа в розвитку громад. Визначено природу й типологію цифрових платформ у медіасфері, зокрема: соціальні мережі, відеохостинги, месенджери й спеціалізовані платформи для створення контенту. З'ясовано, як ці платформи стали каталізаторами змін, надаючи регіональним медіа безпрецедентні можливості для розширення охоплення, диверсифікації джерел доходу та оптимізації процесів виробництва й поширення контенту. Розглянуто виклики, пов'язані із залежністю від платформ, зокрема вплив алгоритмів на видимість контенту та посилену конкуренцію за увагу аудиторії. Досліджено взаємозв'язки цифрової трансформації з реформою децентралізації в Україні. Формування об'єднаних територіальних громад зумовило потребу визначення ролі регіональних медіа в місцевих інформаційних екосистемах. Дослідження ілюструє, як цифрові платформи дають змогу локальним медіа пристосуватися до нових адміністративних меж, адаптувати контент для різних сегментів аудиторії та сприяти участі у процесах ухвалення рішень на рівні громади.

Трансформація бізнес-моделей постає як ключова тема, з ґрунтовним розглядом переходу від традиційних рекламних і передплатних моделей до більш гнучких, диверсифікованих підходів, що охоплюють цифрову передплату, нативну рекламу, краудфандинг і розроблення нішевих продуктів. Зауважено, що ці зміни не лише впливають на фінансову стійкість, а й зумовлюють потребу в нових компетенціях та організаційній культурі регіональних медіа. Зосереджено увагу на ролі цифрових платформ у підвищенні прозорості та підзвітності місцевого самоврядування. Розглянуто, як регіональні медіа використовують інструменти відкритих даних і цифрові методи розслідувань для моніторингу діяльності місцевої влади, аналізу бюджетів та висвітлення проблем громади. Наголошено на потенціалі регіональних медіа як "сторожових псів демократії" на місцевому рівні, що успішно функціонують на базі цифрових технологій. Зростання рівня громадянської журналістики та користувацького контенту, що уможливають цифрові платформи, є ще одним важливим фокусом статті.

**Ключові слова:** регіональні медіа України; цифрові платформи; децентралізація; трансформація медіа; локальна журналістика; цифрова економіка; бізнес-моделі медіа; громадянська журналістика; медіаполітика

**Постановка проблеми.** У сучасному інформаційному суспільстві регіональні медіа України стикаються з низкою викликів, спричинених стрімким розвитком цифрових технологій і глобальними трансформаційними процесами. Зокрема, реформа децентралізації, що триває у країні, створює нові умови для функціонування локальних засобів масової інформації, змінюючи їх роль у формуванні громадської думки та забезпеченні інформаційних потреб місцевих спільнот. Водночас технологічна модернізація медіасфери призводить до появи нових форматів контенту та каналів його поширення, що вимагає від регіональних медіа адаптуватися до цифрового середовища й переосмислити традиційні моделі роботи.

Цифрові платформи, що стали невіддільною частиною медіаландшафту, відіграють дедалі важливішу роль у діяльності регіональних за-

собів масової інформації, впливаючи на їх економічну стійкість, редакційну політику та взаємодію з аудиторією. Проте характер і масштаби цього впливу залишаються недостатньо вивченими, насамперед у контексті специфічних умов розвитку вітчизняних регіональних медіа. Зокрема, потребує ґрунтовнішого аналізу питання впливу цифрових платформ на трансформацію бізнес-моделі локальних медіа, зміну підходів до створення й дистрибуції контенту, а також на формування нових компетенцій журналістів і медіаменеджерів.

Актуальність дослідження також зумовлено потребою визначити, як цифрові платформи можуть сприяти посиленню ролі регіональних медіа у процесах демократизації та розвитку громадянського суспільства на місцевому рівні. В умовах децентралізації локальні засоби масової

інформації мають потенціал стати ефективними інструментами комунікації між владою та громадою, платформами для обговорення суспільно значущих питань і каталізаторами позитивних змін у регіонах. Однак реалізація цього потенціалу потребує не лише технологічної модернізації, а й переосмислення місії та функцій регіональних медіа в цифрову епоху. Питання впливу цифрових платформ на діяльність регіональних медіа України також має геополітичний вимір, враховуючи роль локальних медіа у протидії інформаційним загрозам і підтриманні інформаційної безпеки держави на регіональному рівні. У цьому контексті постає питання, як цифрові платформи можуть бути використані для посилення стійкості регіональних медіа до дезінформації та маніпуляцій, а також для розширення їхніх можливостей у сфері створення якісного та об'єктивного контенту, що відповідає інформаційним потребам місцевих громад.

Комплексне вивчення впливу цифрових платформ на розвиток і функціонування регіональних медіа України в контексті реформ децентралізації й технологічної модернізації є нагальною науковою та практичною потребою. Дослідження дасть змогу не лише виявити головні тенденції та виклики, з якими стикаються локальні медіа в цифрову епоху, а й розробити рекомендації щодо стратегій їх адаптації та розвитку в нових умовах, що, зі свого боку, сприятиме зміцненню інформаційного простору України, підвищенню якості регіональної журналістики та посиленню ролі локальних медіа у процесах демократизації та розвитку громадянського суспільства.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Концептуальні засади формування та розвитку цифрових платформ розкрито у працях багатьох дослідників. М. Дубель [5] вивчає особливості розвитку цифрових платформ та їх роль у світовій економіці, акцентуючи на трансформації бізнес-моделей і створенні нових форм взаємодії між економічними агентами. Вплив цифрових платформ на політичну сферу та процеси демократизації аналізує В. Подгорна [9]. Дослідниця розглядає роль цифрових платформ у формуванні громадської думки та їх потенціал для посилення політичної участі громадян. Питання цифровізації стратегічних комунікацій та їх значення для реалізації реформ висвітлюють В. Гурковський і С. Соловійов [4]. Науковці наголошують на важливості використання цифрових інструментів для ефективної комунікації між владою та громадянами у процесі впровадження

реформ. Проблеми правового регулювання інтернет-медіа в Україні досліджує С. Бурлаков [2]. Автор зосереджує увагу на потребі вдосконалення законодавчої бази для забезпечення ефективного функціонування онлайн-медіа в цифровому середовищі. О. Бурчєня розглядає питання стратегічного управління редакціями газет на основі вебаналітики, що є актуальним у контексті цифрової трансформації регіональних медіа [3].

І. Магновський аналізує процеси децентралізації, їх вплив на розвиток громадянського суспільства та важливу роль у створенні нових можливостей для розвитку локальних спільнот і медіа [8]. Є. Устименко розглядає децентралізацію як вагомий складник успішної політичної реформи в Україні, що має безпосередній вплив на функціонування регіональних медіа та піднесення їх ролі в місцевому самоврядуванні [10]. Комплексний аналіз цифрової економіки та її взаємозв'язку з екологічними аспектами розвитку подано в колективній праці В. Вишневського та інших науковців [11]. Це дослідження надає важливий контекст для розуміння ширших економічних і соціальних наслідків цифровізації.

Н. Коваленко [6], С. Кшаджирадієва та Є. Шевцова [7] вивчають стан управління реформами в Україні та ефективність реалізації європейських програм підтримки реформування публічного управління, що є важливим для розуміння контексту, в якому функціонують регіональні медіа. Концепт "держави у смартфоні" та його вплив на підвищення юридичної відповідальності держави розглядає О. Бакумов [1]. Ця праця є важливою для розуміння нових форм взаємодії між громадянами та державою, які впливають на роль медіа в суспільстві.

Водночас, попри значний науковий доробок із проблематики цифровізації економіки та розвитку цифрових платформ, недостатньо дослідженими залишаються питання впливу цих процесів на функціонування регіональних медіа в умовах децентралізації. Потребують поглибленого вивчення механізми адаптації локальних медіа до нових технологічних умов, аспекти трансформації їхніх бізнес-моделей, зміна ролі у формуванні інформаційного простору регіонів.

**Мета статті** полягає в дослідженні впливу цифрових платформ на розвиток і функціонування регіональних медіа України в контексті реформ децентралізації й технологічної модернізації. Для досягнення поставленої мети було виконано такі **завдання**:

— визначено сутність та особливості функціонування цифрових платформ у медіасфері;

— досліджено аспекти трансформації бізнес-моделей і редакційних політик регіональних медіа під впливом цифрових платформ;

— оцінено вплив децентралізації на розвиток інформаційного простору регіонів і роль цифрових платформ у цьому процесі;

— проаналізовано зміни у взаємодії регіональних медіа з аудиторією в умовах поширення цифрових платформ.

#### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Цифрові платформи стали вагомим елементом сучасного медіаландшафту, суттєво трансформуючи способи створення, поширення та споживання інформації. У контексті функціонування регіональних медіа ці платформи відіграють роль потужного каталізатора змін, впливаючи на численні аспекти їх діяльності — від бізнес-моделей до форматів контенту та взаємодії з аудиторією. Сутність використання цифрових платформ у медіасфері полягає в тому, що вони дають змогу створити багатосторонні ринки, де взаємодіють виробники контенту, споживачі інформації та рекламодавці. Взаємодія відбувається в єдиному цифровому середовищі, що дає змогу ефективно збирати та аналізувати дані про поведінку користувачів, персоналізувати контент і рекламу, а також оптимізувати процеси монетизації.

Типологія цифрових платформ у медіасфері є досить розгалуженою та охоплює соціальні мережі (Facebook, Instagram, X); відеохостинги (YouTube, TikTok); месенджери (WhatsApp, Telegram); агрегатори новин (Google News, Apple News); спеціалізовані платформи для створення та поширення контенту (Medium, Substack). Кожен із цих типів платформ має певні особливості та механізми впливу на регіональні медіа. Наприклад, соціальні мережі стали визначальним каналом дистрибуції контенту для багатьох локальних медіа, що дало змогу розширити аудиторію та підвищити залученість читачів.

Водночас використання цих платформ зумовило залежність медіа від їхніх алгоритмів, що визначають видимість публікацій у стрічці користувачів. Відеохостинги, зі свого боку, стимулювали розвиток візуального сторітелінгу в регіональних медіа, змушуючи адаптувати контент до вимог відеоформату [9].

Механізми впливу цифрових платформ на регіональні медіа є багатогранними та охоплюють різні аспекти функціонування. По-перше, платформи змінюють економіку медіавиробництва, пропонуючи нові моделі монетизації контенту, як-от нативна реклама, цифрова

передплата чи краудфандинг, що надає можливість регіональним медіа диверсифікувати джерела доходів і менше залежати від традиційної реклами. По-друге, цифрові платформи трансформують процес створення контенту, стимулюючи розвиток мультимедійних форматів та інтерактивних елементів. Регіональні медіа мають опановувати нові інструменти та навички, щоб відповідати очікуванням цифрової аудиторії. По-третє, платформи змінюють характер взаємодії з читачами, надаючи можливості для персоналізованої комунікації та залучення аудиторії до створення контенту [6].

Вплив цифрових платформ на регіональні медіа має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, платформи надають локальним засобам масової інформації безпрецедентні можливості для розширення аудиторії, виходу на нові ринки та експериментів із форматами контенту. Вони також допомагають оптимізувати витрати на виробництво й дистрибуцію інформації, що актуально для невеликих регіональних видань з обмеженими ресурсами. З іншого боку, домінування глобальних цифрових платформ створює ризики для незалежності регіональних медіа, які мусять підпорядковувати роботу їхнім алгоритмам і політикам. Крім того, конкуренція за увагу аудиторії в цифровому середовищі часто призводить до спрощення контенту та "гонитви за клікбейтом", що може негативно позначитися на якості журналістики.

Трансформація бізнес-моделей регіональних медіа під впливом цифрових платформ є одним із ключових аспектів їх адаптації до нових умов. Традиційна модель, заснована на продажу реклами та передплаті, поступається місцем більш гнучким і диверсифікованим підходам. Багато регіональних медіа експериментують з моделлю freemium, пропонуючи частину контенту безоплатно, а преміумматеріали — за передплатою. Інші розвивають нішеві продукти, орієнтовані на специфічні сегменти аудиторії, або створюють додаткові сервіси, як-от освітні курси чи події. Цифрові платформи також стимулюють розвиток партнерських відносин між регіональними медіа, що дає змогу об'єднати ресурси для створення якісного контенту й розширення аудиторії.

Зміна редакційних процесів та організаційної структури локальних засобів масової інформації є ще одним наслідком впливу цифрових платформ. Традиційний поділ на журналістів, редакторів і технічний персонал поступається місцем багатofункціональним командам, в яких кожен працівник має навички роботи з різними



форматами контенту та платформами. Зростає роль data-аналітики в ухваленні редакційних рішень, що допомагає краще розуміти потреби аудиторії та оптимізувати контентну стратегію. Водночас це створює нові етичні виклики, пов'язані з балансом між забезпеченням запитів аудиторії та виконанням суспільно важливої функції інформування [8].

Реформа децентралізації в Україні, започаткована 2014 р., стала потужним каталізатором змін не лише в системі місцевого самоврядування, а й у регіональному інформаційному просторі. Надання значних повноважень і ресурсів на місцевому рівні зумовило створення нових умов для функціонування регіональних медіа, водночас поставивши перед ними серйозні виклики. Цифрова трансформація, що відбувається паралельно з процесами децентралізації, додатково ускладнює ландшафт, в якому діють локальні медіа, проте відкриває нові можливості для їх розвитку та посилення впливу на місцеві громади. Одним із головних викликів для регіональних медіа в умовах децентралізації стала потреба переосмислення ролі в інформаційному забезпеченні життєдіяльності об'єднаних територіальних громад (ОТГ) [4].

Формування нових адміністративно-територіальних одиниць призвело до зміни географії покриття багатьох локальних медіа, змусивши адаптувати контент і стратегії роботи до потреб розширеної аудиторії [1]. Цифрові платформи в цьому контексті стали інструментом, що дає змогу медіа оперативно реагувати на ці зміни, розширюючи присутність у нових територіальних межах без значних додаткових витрат. Соціальні мережі, месенджери та мобільні додатки допомагають регіональним медіа створювати таргетований контент для різних сегментів аудиторії в межах ОТГ, ефективно забезпечуючи інформаційні потреби міського й сільського населення [2].

Фінансова стійкість регіональних медіа стала ще одним серйозним викликом в умовах децентралізації. Процес роздержавлення комунальних медіа, що супроводжував реформу, змусив багато видань шукати нові джерела фінансування та бізнес-моделі. Цифрові платформи в цьому контексті надали нові можливості для монетизації контенту та диверсифікації доходів. Наприклад, певні регіональні медіа успішно впроваджують моделі цифрової передплати, створюють спонсорський контент для місцевого бізнесу або розвивають краудфандингові ініціативи для фінансування важливих журналістських розслідувань. Водночас конкуренція з боку

соціальних мереж та інших цифрових платформ за рекламні бюджети залишається серйозною проблемою для багатьох локальних медіа [3].

Зміна інформаційних потреб і звичок аудиторії в умовах децентралізації та цифровізації стала ще одним фактором, що суттєво вплинув на роботу регіональних медіа. Через зростання попиту на оперативну та інтерактивну інформацію про місцеві події, рішення органів самоврядування та їх вплив на життя громади багато засобів інформації мусили переглянути редакційну політику та формат подання контенту. Цифрові платформи забезпечили регіональні медіа інструментами для створення персоналізованого контенту, використання візуальних форматів (інфографіка, відео, інтерактивні карти) для пояснення складних місцевих проблем, а також організації онлайн-обговорень важливих для громади питань [10]. Така трансформація дає змогу локальним медіа не лише інформувати, а й активно залучати громадян до процесів ухвалення рішень на місцевому рівні, сприяючи розвитку партисипативної демократії. Підвищення прозорості та підзвітності місцевої влади стало однією з ключових можливостей, які відкрила децентралізація для регіональних медіа. Розширення повноважень місцевого самоврядування збільшило потребу в якісному висвітленні діяльності органів влади та контролі за використанням бюджетних коштів.

Цифрові платформи також надали журналістам потужні інструменти для аналізу відкритих даних, проведення розслідувань та оперативного інформування громади про виявлені порушення. Багато регіональних медіа активно використовують такі ресурси, як Prozorro, Є-data чи Open Budget для моніторингу місцевих закупівель і бюджетних витрат, створюючи на основі цих даних аналітичні матеріали та візуалізації [7], що не лише підвищує якість журналістики, а й сприяє формуванню культури відкритості та відповідальності в місцевому самоврядуванні.

Розвиток громадянської журналістики й користувацького контенту (user-generated content) став ще одним важливим трендом, який посилюється в умовах децентралізації та цифровізації. Соціальні мережі й месенджери надають можливість жителям громад оперативно ділитися інформацією про місцеві події, проблеми та ініціативи, що створює як виклики, так і можливості для професійних локальних засобів масової інформації. З одного боку, вони стикаються з конкуренцією з неформальними

інформаційними каналами та ризиками поширення неперевіраних відомостей. З іншого боку, співпраця з активними громадянами та інтеграція user-generated content у матеріали допомагає регіональним медіа розширити охоплення подій, забезпечити різноманітність думок і посилити зв'язок з аудиторією [5].

Децентралізація та цифрова трансформація створюють складний, але потенційно плідний контекст для розвитку регіональних медіа в Україні. Успішна адаптація до цих умов потребує від локальних засобів масової інформації не лише впровадження технологічних інновацій, а й переосмислення місії та стратегій взаємодії з аудиторією. Регіональні медіа мають потенціал стати ключовими акторами у формуванні інформаційного простору об'єднаних територіальних громад, сприяючи їх сталому розвитку та демократизації. Водночас реалізація цього потенціалу потребує системної підтримки з боку держави та міжнародних партнерів, спрямованої на розвиток цифрових компетенцій журналістів, створення сприятливого регуляторного середовища й стимулювання інновацій у медіасфері.

**Висновки.** Проведене дослідження впливу цифрових платформ на розвиток і функціонування регіональних медіа України в контексті реформ децентралізації та технологічної модернізації дає підстави до низки важливих висновків. Цифрові платформи стали вагомим каталізатором трансформації регіональних медіа, суттєво впливаючи майже на всі аспекти діяльності — від бізнес-моделей до форматів контенту та взаємодії з аудиторією. Вони створюють нові можливості для розширення охоплення аудиторії, диверсифікації джерел доходу та оптимізації виробничих процесів. Водночас залежність від алгоритмів платформ і посилення конкуренції за увагу користувачів зумовлюють нові виклики для локальних засобів масової інформації. Реформа децентралізації в Україні суттєво змінила контекст функціонування регіональних медіа й актуалізувала проблему переосмислення їх ролі в інформаційному забезпеченні життєдіяльності об'єднаних територіальних громад. Цифрові платформи в цьому контексті стали інстру-

ментом, що дає змогу медіа оперативно реагувати на зміни адміністративно-територіального устрою, розширювати присутність у нових географічних межах та адаптувати контент до потреб різних сегментів аудиторії.

Трансформація бізнес-моделей регіональних медіа під впливом цифрових платформ є одним з основних аспектів їх адаптації до нових умов. Традиційні моделі, засновані на рекламі та передплаті, поступаються місцем більш гнучким і диверсифікованим підходам, як-от цифрова передплата, нативна реклама, краудфандинг та створення нішевих продуктів. Цифрові платформи також відкривають нові можливості для підвищення прозорості та підзвітності місцевої влади, надаючи журналістам інструменти для аналізу відкритих даних, проведення розслідувань та оперативного інформування громади. Розвиток громадянської журналістики та user-generated content, стимульований цифровими платформами, створює як виклики, так і нові можливості для професійних регіональних медіа. Інтеграція користувацького контенту та співпраця з активними громадянами надає можливість розширити охоплення подій та посилити зв'язок з аудиторією, але вимагає розвитку нових підходів до верифікації інформації та модерації дискусій. Успішна адаптація регіональних медіа до умов цифрової трансформації та децентралізації потребує не лише технологічних інновацій, а й переосмислення їх місії й стратегій взаємодії з аудиторією. Локальні медіа мають потенціал стати ключовими акторами у формуванні інформаційного простору об'єднаних територіальних громад, сприяючи їх сталому розвитку та демократизації. Реалізація цього потенціалу потребує системної підтримки з боку держави й міжнародних партнерів, спрямованої на розвиток цифрових компетенцій журналістів, створення сприятливого регуляторного середовища та стимулювання інновацій у медіасфері. Врахування європейського досвіду регулювання цифрових платформ і підтримки регіональних медіа може стати важливим чинником успішної трансформації локальної журналістики в Україні в умовах цифрової епохи.

#### Список бібліографічних посилань

1. Бакумов О. С. Реалізація концепту "держава у смартфоні" як напрям підвищення юридичної відповідальності держави в сучасній Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Т. 1, № 4 (29). С. 15—22. URL: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4\(29\).387](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4(29).387).
2. Бурлаков С. Інтернет-ЗМІ в Україні: актуальні проблеми правового регулювання. *Juridical science*. 2020. Т. 1, № 5 (107). С. 60—67. doi: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-107-5-1.07>.
3. Бурчєнія О. П. Стратегічне управління редакціями газет на основі вебаналітики. *Bulletin National university of water and environmental engineering*. 2021. Т. 4, № 92. С. 11. doi: <https://doi.org/10.31713/ve420202>.

4. Гурковський В., Соловійов С. Цифровізація стратегічних комунікацій на прикладі реалізації реформ. *Public management*. 2019. Т. 16, № 1. С. 47—57. doi: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-16-1-47-57>.
5. Дубель М. Особливості розвитку цифрових платформ та їх вплив на світову економіку. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2021. № 7. С. 17—26. doi: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.7.2>.
6. Коваленко Н. Стан управління реформами в Україні в умовах сучасних змін. *Public Administration and Regional Development*. 2019. № 5. С. 524—539. doi: <https://doi.org/10.34132/pard2019.05.03>.
7. Кшаджирадієва С., Шевцова Є. Ефективність реалізації європейських програм підтримки реформування публічного управління в Україні. *Public administration and regional development*. 2021. № 13. С. 797—816. doi: <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.11>.
8. Магновський І. Й. Децентралізація публічної влади — невід'ємна складова розвитку громадянського суспільства в Україні: теоретико-правовий аспект. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. Т. 2, № 94. С. 49—59. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.94.49-59>.
9. Подгорна В. Цифрові платформи та їхній вплив на політичну сферу. *Проблеми політичної психології*. 2021. Т. 24. С. 285—292. doi: <https://doi.org/10.33120/porp-vol24-year2021-81>.
10. Устименко Є. Р. Децентралізація як складова успішної політичної реформи в Україні. *Epistemological studies in philosophy, social and political sciences*. 2019. Т. 2, № 1. С. 157—162. doi: <https://doi.org/10.15421/341917>.
11. Цифрова і зелена економіки: точки дотику й суперечності / В. П. Вишневський [та ін.]. *Science and innovation*. 2021. Т. 17, № 3. С. 14—27. doi: <https://doi.org/10.15407/scine17.03.014>.

**Miroslav Vasiletskiy,**  
Second year PhD Student,  
Kyiv University of Culture (KUC),  
specialty "Journalism"

### ***The impact of digital platforms on the development and functioning of regional media in Ukraine in the context of decentralization reforms and technological modernization***

*This article examines the profound impact of digital platforms on the development and functioning of regional media in Ukraine, set against the backdrop of ongoing decentralization reforms and rapid technological modernization. The research provides a comprehensive analysis of how these platforms are reshaping the landscape of local journalism, influencing everything from business models and content creation to audience engagement strategies and the role of media in community development. The study begins by exploring the nature and typology of digital platforms in the media sphere, including social networks, video hosting services, messaging apps, and specialized content creation platforms. It analyzes how these platforms have become catalysts for change, offering regional media unprecedented opportunities to expand their reach, diversify revenue streams, and optimize content production and distribution processes. However, the research also highlights the challenges posed by platform dependence, including the impact of algorithms on content visibility and the intensified competition for audience attention. A significant portion of the article is dedicated to examining the intersection of digital transformation with Ukraine's decentralization reform. The formation of amalgamated territorial communities has necessitated a reevaluation of regional media's role in local information ecosystems. The study illustrates how digital platforms have enabled local media outlets to adapt to new administrative boundaries, tailor content to diverse audience segments, and foster civic engagement in decision-making processes at the community level.*

*The transformation of business models emerges as a crucial theme, with the research detailing the shift from traditional advertising and subscription models to more flexible, diversified approaches. These include digital subscriptions, native advertising, crowdfunding, and the development of niche products. The article explores how these changes are not only affecting financial sustainability but also driving the need for new competencies and organizational cultures within regional media outlets. Furthermore, the study delves into the role of digital platforms in enhancing transparency and accountability in local governance. It examines how regional media are leveraging open data tools and digital investigative techniques to monitor local authorities, analyze budgets, and report on community issues. This aspect of the research underscores the potential of regional media to serve as watchdogs of democracy at the local level, facilitated by digital technologies. The rise of citizen journalism and user-generated content, enabled by digital platforms, is another key focus of the article. It discusses both the challenges this poses to professional journalism and the opportunities it presents for collaboration and enhanced community engagement. The research explores strategies employed by regional media to integrate user content while maintaining journalistic standards and credibility.*

**Keywords:** regional media of Ukraine; digital platforms; decentralization; media transformation; local journalism; digital economy; media business models; citizen journalism; media policy

#### *References*

1. Bakumov O. S. (2020). Realizatsiia kontseptu "derzhava u smartfoni" yak napriam pidvyshchennia yurydychnoi vidpovidalnosti derzhavy v suchasni Ukraini. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 1 (4 (29)), pp. 15—22. doi: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4\(29\).387](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4(29).387).

2. Burlakov S. (2020). Internet-ZMI v Ukraini: aktualni problemy pravovoho rehuliuвання. *Juridical science*, 1 (5 (107)), pp. 60—67. doi: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-107-5-1.07>.
3. Burcheniia O. P. (2021). Stratehichne upravlinnia redaktsiiamy hazet na osnovi vebanalitky. *Bulletin National university of water and environmental engineering*, 4 (92), pp. 11. doi: <https://doi.org/10.31713/ve420202>.
4. Hurkovskiy V., & Soloviov S. (2019). Tsyfrovizatsiia stratehichnykh komunikatsii na prykladi realizatsii reform. *Public management*, 16 (1), pp. 47—57. doi: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-16-1-47-57>.
5. Dubel M. (2021). Osoblyvosti rozvytku tsyfrovyykh platform ta yih vplyv na svitovu ekonomiku. *Tavriiskiyi naukovyi visnyk. Seriya: Ekonomika*, 7, pp. 17—26. doi: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.7.2>.
6. Kovalenko N. (2019). Stan upravlinnia reformamy v Ukraini v umovakh suchasnykh zmin. *Public Administration and Regional Development*, 5, pp. 524—539. doi: <https://doi.org/10.34132/pard2019.05.03>.
7. Kshadzhradiieva S., & Shevtsova Ye. (2021). Efektyvnist realizatsii yevropeiskyykh program pidtrymky reformuvannya publichnoho upravlinnia v ukraini. *Public administration and regional development*, (13), pp. 797—816. doi: <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.11>.
8. Mahnovskiy I. Y. (2021). Detsentralizatsiia publichnoi vlady — nevidiemna skladova rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini: teoretyko-pravovyi aspekt. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnykh sprav imeni E. O. Didorenka*, 2 (94), pp. 49—59. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.94.49-59>.
9. Podhorna V. (2021). Tsyfrovi platformy ta yikhniy vplyv na politychnu sferu. *Problemy politychnoi psykholohii*, 24, pp. 285—292. doi: <https://doi.org/10.33120/popp-vol24-year2021-81>.
10. Ustyomenko Ye. R. (2019). Detsentralizatsiia yak skladova uspishnoi politychnoi reformy v Ukraini. *Epistemological studies in philosophy, social and political sciences*, 2 (1), pp. 157—162. doi: <https://doi.org/10.15421/341917>.
11. Vyshnevskiy V. P., Harkushenko O. M., Zanizdra M. Yu., & Kniaziev S. I. (2021). Tsyfrova i zelena ekonomiky: tochky dotyky y superechnosti. *Science and innovation*, 17 (3), pp. 14—27. doi: <https://doi.org/10.15407/scine17.03.014>.

Надійшла до редакції 14 жовтня 2024 року

УДК 378.011.2:[316.77:070.16](477)(045)=111  
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.10(339).20-28

**Lesia Horodenko,**

Doctor of Social Communications, Professor,  
Department of Social Communications,  
Educational and Scientific Institute of Journalism,  
Taras Shevchenko National University of Kyiv,  
e-mail: [Igorodenko@knu.ua](mailto:Igorodenko@knu.ua)  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8400-7917>

**Yevhen Tsymbalenko,**

PhD of Social Communication, Associated Professor,  
Department of Advertising and Public Relations,  
Educational and Scientific Institute of Journalism,  
Taras Shevchenko National University of Kyiv,  
e-mail: [e.tsymbalenko@knu.ua](mailto:e.tsymbalenko@knu.ua)  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1486-1904>

**Mariia Tsymbalenko,**

Student, Dialog Gymnasium (Kyiv),  
e-mail: [tsymbalenko.mary@gmail.com](mailto:tsymbalenko.mary@gmail.com)  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7666-9958>

### ***Increasing trust in information among high school students through media literacy training***

*The article examines how high school students receive information and whether they are ready to critically evaluate the news they consume. The impact of media literacy on the level of trust in information among high school students who consume news from various sources, from social media to traditional media, is considered. It analyzes to what extent young people tend to accept information without question and whether they are ready to develop critical thinking skills through participation in media literacy trainings. Basic terms and concepts have been studied, and the main sources of information among high school students have been identified through surveys. It was found that most high school students are interested in participating in such trainings to improve their media literacy and self-development.*

*The article presents the results of an experiment in which respondents were instructed on mechanisms for detecting fake news. It shows that pre-trained students are more critical of information from the media, social networks, and messages from friends. The study revealed that the level of trust in information from parents is 75%, while trust in information from friends is 57%. However, more than 50% of respondents unconditionally trust news from social*

media, although this source requires the most careful consumption of information. The survey also showed that 66% of respondents reflect on facts obtained from the internet, and 90% are ready to develop critical thinking skills.

*Main results: basic terms and concepts were studied; sources of information among high school students were identified (through surveys); recommendations were developed and proposed to the administration of the Dialogue Gymnasium (Kyiv, Ukraine) to improve the level of media literacy among high school students (based on survey data); a pilot training session for high school students of the Dialogue Gymnasium was conducted on the need for critical evaluation of information from any source.*

*The following methods were used in the preparation of the research: literature analysis, comparison, description, analysis, synthesis, statistical analysis, expert surveys, interviews, questionnaires, content analysis, expert analysis, abstraction, and generalization.*

**Keywords:** trust in information; media education; media literacy; sources of information; social networks; media; youth (teenagers)

## 1. Introduction

We live in the information era. Every day, people receive vast amounts of news and various data. Sometimes this information is relevant; sometimes it's just informational noise with no real significance; sometimes it can even be harmful and deceptive. It's always important to understand three things: what the source is, how much we trust it, and how ready we are to interpret the presented contexts.

Answers to these and other relevant questions will help us understand the research within the scope of a specific educational institution — the *Dialog Gymnasium* in Kyiv: how exactly senior high school students receive information, how prepared they are to analyze the news they consume, whom they unquestionably trust as a source of information. As a result, we'll be able to ascertain both if high school students need specific media literacy sessions and if they are willing to make efforts to fact-check information. Since we conducted the study on groups of teenagers within a specific educational institution, we approached the school administration to consider the applied part of our research at the Ethics Committee of the *Dialog Gymnasium*. We received the *Conclusion of the Ethics Committee* (dated 23.05.2024), which stated, among other things, that the analysis of moral and legal aspects of conducting the experiment does not raise objections from the Ethics Committee.

Despite global and national appeals for a more mindful approach of media towards their audience, active efforts of media education researchers, quality projects implementing media education for children at schools by the *Academy of Ukrainian Press*, and support by the same public organization (in collaboration with *Internews Ukraine*) for teachers (through systematic courses, reissuing foreign textbooks on media education and media literacy, preparation, publication, and free distribution of textbooks and guides with models of media education lessons in schools), systematically this topic remains under-researched but highly relevant today.

It is equally important to establish the cause-and-effect connections that stimulate mindless consumption of any information, which consequently leads to a distorted perception of reality, negative societal attitudes, the destruction of cultural value systems, the emergence of a consumer society (consumerization), and the development of destructive markers in the mass audience under the influence of media products. We believe that only by knowing and understanding the modern mass audience, its informational priorities, and its inclination towards regular use of certain media, can we foresee something. Based on this forecast, we can propose and develop comprehensive measures to implement media education programs for enhancement of critical perception of information (our *Pilot Training for middle and high school students* is an attempt in this direction). We also recognize the fact that most media literacy materials are exclusively associated with its implementation in school programs. However, the high level of mass media consumption and the rapid increase in the volume of media information require detailed study and development of mechanisms for population control and protection. Additionally, the significant growth of visual communication and information in all fields is an important indicator for starting to teach students to be attentive to information and verify its authenticity. After all, the "yellowing" of mass media and the decline in the overall quality of media products can lead to teenagers becoming objects of manipulation.

## 2. Theoretical Background

At the theoretical and methodological stage, the works of the Academy of Ukrainian Press [19; 21; 22; 30] became the basis for writing this research. We also utilized electronic sources for a deeper understanding of the problem.

N. Zrazhevska [46] and T. Krainikova [29] examined the issues of media culture and media consumption as well as the formation of a media society culture at the level of doctoral dissertations.

Many scientific ideas concerning the formation of media culture in the information society were explored in the works of D. Considine [5], A. Dorr [8], A. Ishchenko [18], and others.

Problems of forming media literacy for personal development were analyzed by I. Zadorozhna & L. Kuznetsova [44], A. Lytvyn [31], V. Roback [39], and others.

A special place in the scientific analysis of the source base is given to the program for grades 2–4 in general educational institutions with instructions in Ukrainian, Russian, and other minority languages. "Steps to Media Literacy" edited by V. Litostanskyi, V. Danilenko, V. Melezhik, T. Ivanova [30], O. Voloshenyuk, V. Ivanov [22]. The textbook "Media Education and Media Literacy" [19], which has become a primary source for writing scientific articles on media literacy (according to the analysis of thematically oriented literature). Theoretical aspects of media education, the state, and prospects of its development in Ukraine are subjects of research by H. Onkovych [35], N. Dukhanina [10], L. Masterman [32], and others.

Public opinion manipulation, distortion of information flows, propaganda, and other communication technologies that lead to social imbalance and cause problems of fact distortion were studied by H. Pochepstov [36], L. Horodenko [14], O. Kholod [26], and others. In this context, we are particularly interested in O. Kholod's views on the processes of mutation and im-mutation in society under the influence of media, as it is precisely the presence or absence of media-literate perception and critical analysis of information flows that cause certain changes in individual behavior.

During the development of the questionnaire and the survey for experts, we used the methodology proposed in the methodological recommendations "Surveying: Methodological Recommendations for Organizing and Conducting Sociological Research" [41].

### 3. Methodology

In the preparation of this scientific work, we used a range of research methods. The core of the research was based on the social communication approach developed by V. Rizun and refined by V. Korneiev [28]. Additionally, we relied on theoretical foundations of communication sciences, journalism, pedagogy, sociology, and psychology to investigate and explain the phenomena related to media education, media literacy, fact-checking of information sources, and other relevant concepts within the study. During the theoretical phase of material examination, we applied methods such as literature analysis, comparison, description, analysis, and synthesis. Statistical analysis was applied to sys-

tematize the data obtained from expert surveys, interviews, and questionnaires.

To address the main tasks set in the practical part, we used methods such as questionnaires, content analysis, expert surveys and interviews as well as expert analysis (the questionnaire results were commented on by the principal of the Dialogue Gymnasium, Larysa Kuzmynets, and the Head of the Department of Social Communications at Mariupol State University, Doctor of Pedagogical Sciences, Tetyana Ivanova). At various stages of the research preparation, we employed observation, abstraction, and generalization.

Within our scientific work, we conducted a series of empirical procedures to verify theoretical knowledge and forecasts, including:

- questionnaires for students in grades 9, 10, and 11 at the Dialogue Gymnasium in Kyiv;
- expert interview with the school principal regarding the questionnaire results and the prospects for implementing our recommendations;
- a pilot training for middle and high school students titled "Do Not Get Lost in the Information Space".

Each of these stages was completed within specified timeframes and adhered to both scientific and pedagogical methodologies.

During the experiment, we employed several empirical methods, such as questionnaires, the method of systematic field inclusion, content analysis, statistical data processing, and forecasting. The methodology and techniques of the experiment are described in this article.

For the preparation and conducting of the pilot training, we used special pedagogical methods, including group discussions, role-playing games, and the case study. We applied the principle of activity to establish a dialogue with the audience through the exercises. The use of game methods helped alleviate tension among students in the beginning of the meeting as well as revealed their creative and interpretive skills.

To comply with the latest standards in experimental research and increase scientific transparency, we registered the experiment in the *RCT Registry of the American Economic Association for controlled experiments* (RCT ID: AEARCTR-0013584). This step will increase the credibility of the experimental results and the conclusions derived from them.

## 4. Results

### 4.1. Theoretical Foundations of Building Trust in Information

"In the evening of October 30, 1938, CBS Radio broadcast a production of "The War of the Worlds" based on the novel by H. Wells. Around six

million listeners heard a report from the town of Grover's Mill, New Jersey, where Martians were supposedly beginning their invasion of Earth. They possessed incredibly powerful weapons against which even the army could not stand. A correspondent on the scene described how the aliens were burning houses and brutally killing people.

When, at the 40<sup>th</sup> minute, the announcer reminded the audience that it was a radio play, but few were listening — panic had already set in. People were hysterical, jumping out of windows, and begging the police for salvation. Frightened crowds were fleeing the cities, roads were clogged with cars, and phone lines were overloaded. Some demanded weapons and the mining of roads against the Martians. There were even witnesses who claimed to have seen the horrors of the alien invasion. Only the next morning did the panic subside, and people began to come back to their homes.

A little over ten years later, this production was repeated in the South American country of Ecuador, which caused a far from fake panic and resulted in mass riots. Even the army believed in the attack and set out to meet the Martians. When listeners found out that there were no alien invaders, they burned the radio station building to the ground, resulting in fatalities. There was no one to protect the radio workers from the enraged crowd, as the law enforcement had gone to fend off the Martian attack" [34].

Why did we mention the well-known story about the radio production? And where is the connection between the events of almost a century ago and modern communications? Everything is simple and logical. A person who does not possess information, or possesses it partially, is not ready and does not take any action to check the news. They are an easy object for manipulation. Since ancient times, society has casted itself on those who know how to read, write, and use the acquired knowledge to rule the masses, and those who were this mass. According to V. Rizun, "the mass is not a simple collection of personalities, but a new psychological unity of people, which is formed and behaves in a certain way under the influence of the mass mood, which arises as a result of the conflict between people's aspirations and achievements" [37, p. 10]. Taking into account the proposed definition, logical questions arise: who are the masses, what means of massification do these masses use, and through what means are they influenced?

The answer to this question is simple — the media. Media as a means of professional communication, media as a means of group or individual communication, media as a means of

learning about the universe. Media is a medium that for most people is an integral part of their lives. Through various forms of media, people receive information, and the level of their trust in this media depends on how easy it will be to manipulate the judgments of the masses and the individual.

### **So, what is media?**

Media are associated with mass media and are divided into radio, television, press, and other media. V. Rizun and Y. Tsymbalenko in the article "Media Communications: Towards a Definition of Concepts" ask the question "What should be considered media? Should the media be equated with the media, or should they be considered as a broad concept that includes advertising and other channels of information dissemination?" [38, p. 52]. They conclude: "The whole history of the communication theory and practice development is nothing more than the history of the media communications development. And this is logical, since in each case there is a certain interpreter (medium) through which information passes" [38, p. 52].

Reflecting on the nature of media, German researchers S. Scheibe and F. Rogow note: "This definition [media] usually includes books, maps, and other media <...> But not every type of communication is so expressive. For example, paintings usually convey messages and are often reproduced in media formats, but the original painting is not a mass production. Face-to-face communication by phone or e-mail will also not meet the criteria of mass production, but sending spam by e-mail and some types of recordings to the answering machine are massive. Creating effective digital video or PowerPoint presentations is often brought into the field of media literacy education, even when these presentations are not created for mass production and when the authors attend presentations in person, they are able to communicate directly with the recipient viewers. And new forms of communication, especially those that use digital technologies, become a source of new content formats (for example, text messages, with their unique vocabulary and grammar), which lead to a less clear distinction between formats" [40, p. 53]. What conclusions can be drawn from such a broad interpretation? They partially resonate with the conclusions of V. Rizun and Y. Tsymbalenko, cited earlier, which can be reduced to the following: a person lives in a media environment. If you are in the society (real or virtual), you use media everywhere (even unconsciously). Media constantly broadcast information and you consume it.

First, it is necessary to clarify the terminological, conceptual and categorical apparatus that we

use within the framework of our research. We have identified the following key concepts that determine our scientific priorities and preferences (a little later in the text, we will discuss each of these terms in detail, and for now we will simply record the most acceptable scientific explanations for us in alphabetical order):

*Deviant behavior under the influence of the media* (author's explanation) is a deviation in the behavior of an individual that arose under the influence of information received through various forms of media (mass media, video and computer games, social networks, etc.). As a result of such behavior, an individuals may associate themselves with a virtual fictional hero, participate in virtual tasks that can harm them as well as other people, manifest socially and culturally unacceptable actions in society, etc. Deviant behavior is formed because of low media literacy and high media dependence. This form of behavior is an inmutational manifestation — a change in the behavior of an individual under the influence of the media.

*Inmutation* (according to O. Kholod) is "the process of influencing the consciousness of information consumers (recipients) to negatively change scenarios and models of their behavior" [26, p. 108].

*Mass media* (according to the Law of Ukraine "On Media") is "the means of disseminating mass information in any form, which is periodically or regularly published under editorial control and a permanent name as an individualizing feature" [45].

*Media addiction* (according to *The Steps to Media Literacy program*) is "a disorder of volitional behavior that manifests itself in media abuse (excessive consumption of media products, decreased self-regulation, narrowing of interests only in the field of media with deterioration in other spheres of life, etc.)" [30, p. 9].

*Media communications* (according to V. Rizun and Y. Tsymbalenko) is "a process of communication that takes place with the help of media" [38, p. 52].

*Media consumption* (according to T. Kraynikova) is "communication between the consumer and the media / media product. It exists in the forms of communicative actions and discourses, which differ in the depth of contacts as well as the degree of agreement and understanding. Communication actions in honey consumption are rather the perception of information by the consumer: the media consumer here acts as the one who listens, and the media as the speaker: this means that the media consumer is deprived of the role of significance. On the other hand, media consumption of a discursive nature is a procedural phenomenon, a partnership based on discussion and mutual influence" [29, p. 30].

*Media culture* (according to N. Zrazhevskaya) is "the metaculture of the information (post-information) society and is organized according to the model of mass production for the mass public. Media culture, through the transmission of various images, creates a new identity based on the globalization of the information space and the integration of national cultures into one global culture, in this regard, we consider its communication role as a tool for identification, legitimization, and ideological influence as dominant and decisive [46, p. 358].

*Media education* (according to *The Concept of Implementation of Media Education in Ukraine*) is "a part of the educational process aimed at the formation of media culture in society, preparing the individual for safe and effective interaction with the modern mass media system, including both traditional (print, radio, cinema, television) and new (computer-mediated communication, Internet, mobile telephony) media, taking into account the development of information and communication technologies" [27].

*Media literacy* (according to V. Ivanov and O. Voloshenyuk) is "the level of media culture achieved by media education, which concerns the ability to use information and communication technologies, express oneself and communicate through media, consciously perceive and critically interpret information, separate reality from its virtual simulation — understand the reality constructed by media sources, comprehend power relations, myths, and types of control that they cultivate" [21, p. 58].

*Reliability of information* (according to the Wikipedia article) is "the property of information to be correctly perceived, the probability of the absence of errors, the undoubted correctness of the information provided that a person perceives. Information can be reliable or unreliable to the person who perceives it, and not at all. Validation is the process of determining that a model or simulation being performed accurately represents a detailed conceptual description accepted by the designer. Validation also assesses the degree of correspondence of the model or simulation of the content and is carried out using the accepted methods of programming technology" [9].

*Social media* (according to A. Kaplan) is "a group of Internet-based applications that build on the ideological and technological foundations of Web 2.0 and that allow the creation and exchange of user-generated content" [23, p. 61].

Trust in information as a phenomenon of reality as well as mechanisms that influence the willingness of the information consumer to trust the news unconditionally, have long attracted the attention of



theorists in the fields of communication, psychology, sociology, and culture. Aspects that help to understand the principles of building trust in information are highlighted in various approaches and theories.

#### *Source Credibility Theory* [16]

This theory correlates the credibility of information and the reputation of the source. The reliability and experience of the source of information significantly affect the level of trust of the recipients in the information. The fundamental elements of trust are:

*Trustworthiness*: An element associated with the integrity of a source; based on previous history and experience.

*Expertise*: An element that considers objective factors in the provision of information, such as the assumed knowledge, skills, and competence of the source.

*Attractiveness*: An element of subjectivity in the consumer, when the main role is given to the feeling of sympathy and attractiveness of the source.

#### *Media Richness Theory* [6]

This theory focuses on determining the relationships between the quantitative indicators of media sources and the effectiveness of transmitting information. The authors define richer media as those that have instant communication and additional sources of verification of information such as video conferences (and we will add — streaming sources, online broadcasts, video chats and other video formats). Such sources are determined to be more reliable compared to those media that do not have interactive tools and focus on text formats.

#### *Cognitive Dissonance Theory* [11]

The theory is built on post-truth principles; people are more receptive to information that is personally consistent with their prior beliefs and knowledge. The media, which build formats and products, focusing on the beliefs of the audience, increase the level of trust in themselves as sources of information. This is also said by R. Harris in the book "Psychology of Mass Communications": "For example, the mass media "impose an agenda" in a very simple way: by giving preference to some events over others in news coverage. By paying far more attention to past presidential elections than to complex but abstract issues such as third world debt or the shift from producing our own agricultural products to importing them, the media tells us that the small political details of all these past elections are very important and other issues less so significant" [25].

These theories are not axioms in established trust in the source of information. Interesting

explanations of the interdependence of trust in the source of information and cultural, interpersonal, social values are described in various theories, for example, Social Influence Theory by Herbert Kelman [24], Heuristic-Systematic Model by Shelly Chaiken & Alison Ledgerwood [3], Trust Transfer Theory by Katherine Stewart [43], Cultural Dimensions Theory by Geert Hofstede [13], and others.

When talking about media education and media literacy, the concept of media is considered, first, from the point of view of mass media. It has now become common to study the totality of media "before" and "after" the general spread of the Internet and communications in it. So, following this approach, we distinguish a group of so-called old, or traditional, media: periodicals, television, radio. This group also includes books and cinematography, which by their formal features do not correspond to the concept of mass media, but in fact are powerful media components of the worldview formation of the individual. New media include network forms and means of communication, particularly Internet media, social media and social networks, mobile forms of communication, video and computer games. The ability to critically comprehend the information obtained from the listed and not specified types of media determines the foundations of the individual's media literacy. The concept of "media literacy" describes the various relationships between media offerings and spheres, such as society, education, culture, and the individual. The relationship between media proposals and the influence of the media consists in the construction of media communication spaces, the development of models of identity creation, and the formation of a consciously biased attitude towards media messages. Such a variety of cooperation gives us reason to talk about the media as one of the main educational tools, along with school, the use of which will help an individual to be media literate and media educated in the system of global information paradigms.

#### **4.2. The essence of a scientific research project**

As international practice shows, the problems of media education, media literacy, media dependence, access to information, reliability of sources, trust in news are global and require urgent attention both from government agencies and directly from media organizations and educational institutions of school education. UNESCO's recommendations, a number of programmes and doctrines emphasize the need to enable equal access to truthful information and knowledge for all the world's population e.g. *Media Education* [17; 33] or *Towards knowledge societies* [1].

In addition, media education programs help teenagers master complex topics from the school curriculum, offer an alternative explanation of the subject, a brighter illustration for the lesson, teach them to think critically and not trust all the information received through various media channels e.g. *Steps to Media Literacy* [30]. In the context of quarantine, full-scale war, or distance learning, video lessons and a variety of distance learning programs have practically replaced the interpersonal dialogue between teachers and students. And the onslaught of information that students consume through television, social networks Telegram, Instagram, TikTok, in interpersonal communication with parents, teachers, and friends, forms the main markers of perception of reality. We should not forget about virtual games and virtual game environments, which are also a powerful tool for influencing young people in determining the main ideological priorities.

In this endless flow of information, it is important for the student not to lose himself and not to drown in the flow of news, as well as to be able to correctly place accents on the perception of information and data.

Dosed and planned information allows you to manage society without social stress and explosions. We can neatly talk about the barrage of information that has fallen on the population. The reason for the overproduction of news is both extraordinary events and ordinary, without any event load, records about cats, dogs and who had breakfast in the morning. And for the past two years, Ukraine has been living in a separate information bubble formulated by Russia's full-scale invasion of Ukraine. All these information flows shape a person's perception of the world around them, often creating illusory realities. A person's perception of information, his interest in the further generation of information flows, pragmatic approaches to understanding what he reads and what he writes about himself lay the foundations for media literacy of society.

Since the topic of studying the sources of information and the level of trust in them is relevant and of interest to representatives of various fields of science, accordingly, there are quite thorough theoretical and practical developments on this issue. Perhaps the greatest interest is addressed to pedagogy (for example, [35]) and journalism (for example, [37]). Psychology often studies these issues indirectly as an element of addictions and manipulations (for example, [42]). Sociology focuses on measuring various objective statistical changes in the target audience and on studying the levels of trust in various institutions. According to various studies, young people are the audience that tends to external

manipulation. O. Skobeleva in her article "Tendency to manipulative teenager's behavior" notes: "...teenagers are quite emotional and do not always know how to keep their emotions, thoughts, feelings under control, perhaps often demonstrating them to others" [42, p. 2], and as a result of the experiment, "all respondents fell into the category with an average level of personal Machiavellianism" [42, p. 2]. As a result, we have "the formation of a manipulative form of behavior in adolescence under the influence of contemplation of the personality of an adult who demonstrates such a form of behavior in relation to children" [42, p. 4].

When we focus on journalism, the sources of information, the level of trust in them, and most importantly, the formation and improvement of media literacy in the audience are almost the key topics for scientific research in recent years.

Within the framework of our study, approaches to the analysis of the main channels and sources of information for the youth audience, conducted by international and Ukrainian monitoring sociological services, are also interesting.

A study by OPORA indicates that the main source of information for almost 80% of Ukrainians is social networks, while "television has significantly lost popularity among young people" [4]. Such trends are not innovative, because back in 2019, sociologists of the Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation noted: "For 60% of young people, online media are the main source of information during elections" [7]. The situation is peculiar not only to Ukraine, because "teenagers trust social networks more than the media. 54% of U.S. teens get their news from social media — Instagram, Facebook, and Twitter, and 50% get their news from YouTube. 41% consume information through the media. This is evidenced by a survey by SurveyMonkey and Common-Sense Media" [7]. In the same study, the authors cite an interesting statistic: "For 78% of adolescents, it is important to follow the current news. At the same time, they are used to trusting bloggers, famous personalities and opinion leaders more than the media. Most media outlets duplicate their social media posts, but they compete for attention with celebrities, influencers, and personal acquaintances. 65% of teens who get their news directly from the media said it helped them better understand current events. Among teenagers who learn news from YouTube, this figure is 59%. 19% of those surveyed say that getting news from social media has made them confused about current events" [7].

Interesting in the context of our scientific research is a study published by Chinese scientists

Yubo Hou, Dan Xiong, Tonglin Jiang, Lily Song, & Qi Wang in the journal "Cyber Psychology". Similar to ours, this study is structured in several stages (stages) in which both the audience's addictions to social media and the causal components are studied. The scientists conclude: "Our results showed that social media addiction was associated with reduced mental health partly through lowering individuals' self-esteem, and that the reverse mediating effect of self-esteem with mental health as the predictor and social media addiction as the outcome variable was not significant. Nevertheless, it does not rule out the possibility that poor mental health can further contribute to social media addiction. Individuals in poor mental health, including those with low self-worth, may use social media as a compensation for their real-life interpersonal deficiency and further develop excessive dependence on social media" [15]. However, in contrast to the study "Social Media Addiction: Influence, Mediation and Intervention", we paid attention primarily to the communication aspects, and the psychological elements discussed in the respondents' resumes, their introspection and self-identification are additional "bonuses" that allowed us to reveal the essence of the scientific problem more broadly. We also studied the problem more narrowly, as we focused primarily on the aspects of trust in sources of information, readiness to carry out additional actions to verify facts, and only then on the total dependence of students on social media and digital gadgets.

The integration of adolescents into the social network space, as well as systems for verifying the reliability of the facts obtained in this age category, are considered by Drs. M. Griffiths and D. Kuss. Referring to the research of their predecessors, they say: "Teenagers particularly appear to have subscribed to the cultural norm of continual online networking. They create virtual spaces which serve their need to belong, as there appear to be increasingly limited options of analogous physical spaces due to parents' safety concerns" [12, p. 49].

Thus, they tend to believe that a high level of youth involvement in social media communications is formed due to parental control and restrictions in real life.

The question arises: why do we dwell in such detail on the results of current research, within the framework of which an objective picture of the study of the priorities of adolescents in relation to news channels was studied?

The answer to these questions makes it possible for both teachers and media organizations to understand which communication channels are most effective in dialogue with teenagers.

### **4.3. Experimental study of high school students' trust in information sources**

#### **Conditions, course, stages of the research**

To understand how to improve the level of media literacy in the society and the readiness to analyze consumed information, it is necessary to study this society with its tendencies and priorities first. In our case, we focused on a relatively narrow sociological audience — high school students of the Dialogue Gymnasium in Kyiv. However, from the perspective of specific results and the interest of the gymnasium's administration, such targeted studies of the audience are incredibly useful and productive.

During the summer of 2023, consultations were held with the principal of the gymnasium, L. Kuzmynets, and representatives of the Educational and Scientific Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv (professors V. Kornieiev, V. Ivanov) regarding the formulation of scientific priorities for the research. In the fall, a questionnaire for the survey was developed, all positions regarding the direct methodology of conducting the survey were agreed upon, and during the first week of December 2023, the survey was conducted in all classes. Over the next two weeks, the survey results were processed, and generalized data and statistics on the survey results were prepared.

The questions distributed to the audience in all classes remained unchanged. Therefore, we can speak of consistency in the survey results.

The survey was conducted with the consent of the gymnasium administration (Principal Larysa Kuzmynets), class teachers, and the students themselves during homeroom periods. Later, Larysa Kuzmynets reviewed the survey results, provided an expert assessment of the survey conducted, and gave an expert interview on the gymnasium's interest in implementing media education projects. An expert assessment of the survey results was also provided by the Head of the Department of Social Communications at Mariupol State University, Doctor of Pedagogical Sciences, Tetyana Ivanova.

In January 2024, we conducted a pilot training session titled "Don't Get Lost in the Information Space."

The participants of the experiment (students of grades 9—11 of the Dialogue Gymnasium) agreed to provide anonymous answers to 10 questions in the questionnaire. Before the survey, participants were encouraged to provide accurate and honest answers to ensure the precision of our research and were also informed that they could refuse to answer certain questions if they did not wish to. Clarification of

questions was allowed, but discussion of questions with neighbors and friends before the end of the survey was not permitted.

#### Quantitative indicators of participants

The survey was conducted among students of grades 9—11 of the Dialogue Gymnasium in December 2023. The total coverage by the number of classes was 9. The total number of participants was 176 individuals. Distribution by class (table 1):

Table 1

Number of Survey Participants

Class	Number of Classes	Number of Participants	Female/Male Percentage
Grade 9	4	94	50/44
Grade 10	3	50	27/23
Grade 11	2	32	20/12

#### Age

The surveyed audience was predominantly aged 13—16, with a slight shift towards the younger side (less than 2%) and a somewhat larger increase towards the older side (13%). Thus, in terms of age, the entire survey audience was homogeneous.

#### Survey Methodology

For the preparation of the first phase of the study, we utilized theoretical methods, which helped us develop the questionnaire and forecast the procedures for conducting the survey and processing the obtained data.

The goal of our research and the degree of its examination dictated the consistent and logical use of empirical (questionnaire survey, observation), descriptive, and theoretical (analysis, synthesis) methods. At the final stage of the survey, we employed generalization. Through analysis, we divided the subject into individual elements, which became the basis for the formation of the questionnaire.

By exploring various aspects, we were able to create the main question blocks, including one related to information sources and another related to trust in primary information sources. Synthesis later helped us consider the object, as a unity of the individual parts studied.

To address the main tasks set in the study, we used methods of questionnaire surveys, content analysis, expert surveys and interviews, and expert analysis (we asked an expert to comment on the survey results). During different stages of the preparation, execution of the experiment, and data processing, we employed methods of observation, abstraction, generalization, systematic field inclusion (participation in the survey), questionnaire surveys, content analysis, statistical data processing, and forecasting.

#### Methods Used in Pilot Training

For conducting the pilot training, we used several special pedagogical methods, including:

— *Group Discussions*: discussed the importance of critically evaluating any information;

— *Role-Playing Games*: simulated situations where students acted out the likely consequences of trusting important information that turned out to be fake;

— *Case Method*: discussed specific incidents where students had unconditionally trusted information spread by a friend.

Additionally, the principle of activity was applied to establish dialogue with the audience through exercises. The use of game methods helped reduce tension among students during the initial stage of the meeting and revealed the creative skills of the training participants.

(Далі буде)

Надійшла до редакції 7 жовтня 2024 року

## РЕЦЕНЗІЇ

### Пам'яткоохоронна справа в Україні: погляд зі Львова



**Культурна спадщина України: інноваційні підходи та сталий розвиток** : навч. посіб. / [Вербицька П. В., Гнідик І. І., Годованська О. М., Курдина Ю. М., Салюк А. З.]. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2022. 148 с.

Упровадження в роботу нових технологій збереження, використан-

ня та популяризації пам'яток — нагальне завдання сучасної пам'яткоохоронної галузі України.

Важливим також є використання напрацьованих міжнародних установ у сфері охорони культурної спадщини, музейних і пам'яткоохоронних інституцій країн Європи. Цій проблематиці присвячено навчальний посібник "Культурна спадщина України: інноваційні підходи та сталий розвиток", який підготував колектив авторів, очолюваний докторкою педагогічних наук, професоркою П. Вербицькою. Книга вийшла друком у видавництві "Львівська політехніка" 2022 р. і рекомендована студентам, які навчаються за спеціальністю "Музеєзнавство, пам'яткознавство". У посібнику, вперше серед таких видань, значну увагу приділено складникам нематеріальної культурної спадщини.

Книга складається з п'яти розділів, що охоплюють теми, поділені на підтеми, глосарій (28 термінів і понять) та кольорові фотоілюстрації. Кожний розділ містить список літератури та питання для самоконтролю. Автори використали чимало праць сучасних закордонних політологів, істориків, музеєзнавців, розміщених на відповідних сайтах інтернет-мережі. На жаль, посібникові бракує таких структурних елементів, як "Передмова" та "Висновки". Окрім того, також доцільно було у змісті подати прізвища авторів розділів.

У першому розділі "Культурна спадщина в Україні: поняття, підходи, виклики" (с. 3—43) розкрито зміст поняття "культурна ідентичність" у сучасному геополітичному просторі нашої держави, висвітлено соціокультурну роль музеїв, історію розвитку поняття "культурна спадщина", виділено три етапи еволюції уявлень про культурну спадщину на теренах України, що охоплюють XVIII—XXI ст. (с. 9—10). На жаль, автори припустилися хронологічної помилки, розкриваючи зміст етапів. У цьому контексті варто було розглянути узагальнювальні праці сучасних вітчизняних учених-пам'яткознавців [1—4]. У розділі також подано класифікацію об'єктів культурної спадщини, проаналізовано урядові документи, що регламентують правові засади збереження та використання пам'яток, наведено перелік об'єктів матеріальної й елементів нематеріальної культурної спадщини України, внесених у Список об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Надано характеристику міжнародним правовим документам з охорони культурної спадщини, запропоновано методичні засади вдосконалення менеджменту в пам'яткоохоронній і туристичній галузях держави.

У другому розділі "Культурна спадщина та соціальна відповідальність" (с. 44—68) в історичній ретроспективі стисло розглянуто особливості охорони пам'яток від XVI ст. до сьогодення. Проаналізовано роль князя В.-К. Острозького, митро-

полита П. Могили, гетьмана І. Мазепи у збереженні архітектурних об'єктів; приділено увагу діяльності меценатів середини — другої половини XIX ст. у примноженні художніх колекцій (родини Ханенків і Терещенків). Докладно висвітлено внесок митрополита А. Шептицького, діяльність музеєзнавця і пам'яткознавця Б. Возницького, археолога, історика, пам'яткознавця М. Брайчевського. Розглянуто міжнародні й вітчизняні проекти з популяризації культурної спадщини.

Розділ третій "Культурна спадщина Львова: проблеми збереження та інноваційні підходи" (с. 69—95) присвячено питанням реставрації нерухомих і рухомих пам'яток. Окрім безпосередньо об'єктів м. Львова у відповідних темах та підтемах проаналізовано сучасний закордонний досвід зі збереження пам'яток архітектури, фресок, скульптури. Надано характеристику методам, які застосовують у реставрації.

У четвертому розділі "Жива спадщина України" (с. 96—121) подано класифікацію елементів нематеріальної культурної спадщини. Розглянуто специфіку їх дослідження та правовий статус як у вітчизняному, так і в міжнародному законодавстві.

П'ятий розділ "Культурна спадщина і сталий розвиток суспільства" (с. 122—138) містить міжнародні документи з охорони культурної спадщини, стратегії сталого розвитку суспільства. Автори дослідили новітні технології з оцифрування пам'яток, створення 3D-моделей у пам'яткоохоронній та музейній справі, висвітлили особливості функціонування туристичної галузі в міському середовищі.

Рецензований навчальний посібник львівських дослідників може бути використаний для підготовки фахівців із пам'яткознавства та музеології, а також майбутніх економістів і правників у галузі соціокультурної сфери. Видання приверне увагу й ширшої аудиторії, яка цікавиться питаннями збереження вітчизняної культурної спадщини.

#### Список літератури

1. Гаврилюк С. В. Поняття "музейна пам'ятка": зародження та еволюція. *Волинський музейний вісник*. 2012. Вип. 3. С. 3—6.
2. Основи пам'яткознавства / під заг. ред. Гріффена Л. О., Титової О. М. Київ : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2012. 380 с.
3. Пам'яткознавство : посіб. для початківців / уклад: Л. О. Гріффен, О. М. Титова. Київ : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2014. 212 с.
4. Гріффен Л. О., Титова О. М. Місце пам'яткознавства в соціогуманітарному просторі України / [Гоменюк В. М. та ін.]. *Культурна спадщина як складова державної освітньо-виховної політики в Україні*. Ніжин, 2019. С. 3—27.

**Дмитро Кенін,**

кандидат історичних наук,  
старший науковий співробітник відділу  
ретроспективної бібліографії Книжкової палати України

Надійшла до редакції 10 вересня 2024 року



УДК 378.2.091.27:001.891.3]:[005.922.52:004.932] (477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2024.10(339).30-35

**Олексій Марковець,**

аспірант кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності  
Національного університету "Львівська політехніка",  
e-mail: [oleksii.v.markovets@lpnu.ua](mailto:oleksii.v.markovets@lpnu.ua)  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8546-8099>

## Формальна модель функціонування електронного архіву кваліфікаційних робіт

У статті розглянуто формальну модель функціонування електронного архіву кваліфікаційних робіт. Актуальність порушеної проблематики зумовлено потребою вдосконалення методів роботи з архівами кваліфікаційних робіт в Україні.

Метою дослідження є розроблення ефективної моделі функціонування електронного архіву кваліфікаційних робіт, котра може бути використана як відправна точка для впровадження такого архіву в українських університетах та інших наукових установах.

Зауважено, що формальна модель функціонування електронного архіву кваліфікаційних робіт забезпечує ефективне управління збереженням, пошуком і доступом до наукових праць, а також підтримує різні ролі користувачів, як-от депозитор, модератор та адміністратор. Окрім того, модель інтегрується з міжнародними архівними системами й стандартами метаданих, що сприяє відкритому доступу до наукових даних.

З'ясовано, що формальна модель також передбачає можливість оцифрування старих кваліфікаційних робіт у взаємодії з традиційними архівами, а також створення дерева академічної генеалогії для збереження наукової спадщини.

**Ключові слова:** електронний архів; кваліфікаційні роботи; оцифрування; модель; метадані; дерево академічної генеалогії; відкритий доступ; управління архівом

**Постановка проблеми.** Університети та наукові установи дедалі частіше використовують електронні архіви для зберігання кваліфікаційних робіт, що забезпечує швидкий доступ до інформаційних ресурсів, підвищує прозорість наукової діяльності та сприяє відкритому обміну знаннями. З огляду на це постає потреба розроблення формальної моделі функціонування електронного архіву кваліфікаційних робіт, що допоможе вивести діяльність українських архівів на якісно новий рівень і забезпечити їх інтеграцію в міжнародну систему відкритого обміну знаннями.

**Аналіз досліджень і публікацій.** У добу стрімкого розвитку інформаційних технологій і цифровізації питання електронних архівів викликає значний інтерес академічної спільноти, про що свідчать численні праці таких авторів: Н. Вовк [5], В. Ярута та Г. Асеев [9], Н. Коржик [6], Р. Кравець, П. Бойко та О. Марковець [7], Д. Василенко та Л. Бутко [4]. Автори подають комплексний огляд широкого спектра аспектів функціонування архівів загалом та електронних зокрема.

О. Марковець і П. Жежнич здійснили комплексний аналіз міжнародного досвіду формування електронних архівів кваліфікаційних робіт [8]. Дослідники наголошують на важливості впровадження міжнародного досвіду в Україні для оптимізації функціонування електронних архівів

кваліфікаційних робіт і підвищення престижу вітчизняної освіти й науки.

Проблематиці створення моделей функціонування установ за допомогою стандартизованих мов моделювання присвячено низку наукових праць закордонних авторів, як-от: Х. Мілі, Г. Трембле, Г. Бу Жауде, Е. Лефевр, Л. Елабед і Г. Ель Буссаїді [3], Г.-Е. Ерікссон і М. Пенкер [2], А. Амджад, С. Уль Хак, М. Аббас і М. Х. Аріф [1]. Науковці, зокрема, зосереджують увагу на важливості використання спеціалізованих нотацій для ефективного моделювання бізнес-процесів.

**Мета статті** полягає в розробленні та обґрунтуванні формальної моделі функціонування електронного архіву кваліфікаційних робіт, що забезпечуватиме ефективне управління, збереження, пошук і доступ до кваліфікаційних робіт, сприятиме підвищенню прозорості та доступності наукової інформації, а також інтеграції архівів українських університетів у міжнародну систему відкритого обміну знаннями.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Модель функціонування електронного архіву кваліфікаційних робіт складається з трьох ключових компонентів: *електронний архів кваліфікаційних робіт; користувачі; зовнішні сервіси та каталоги*. На рис. 1 продемонстровано взаємодію між користувачами, внутрішніми компонентами

системи та зовнішніми сервісами. Ця архітектура дає змогу ефективно керувати збереженням і доступом до кваліфікаційних робіт, підтримуючи різні ролі користувачів та інтегруючись із зовнішніми сервісами для поширення наукових даних.

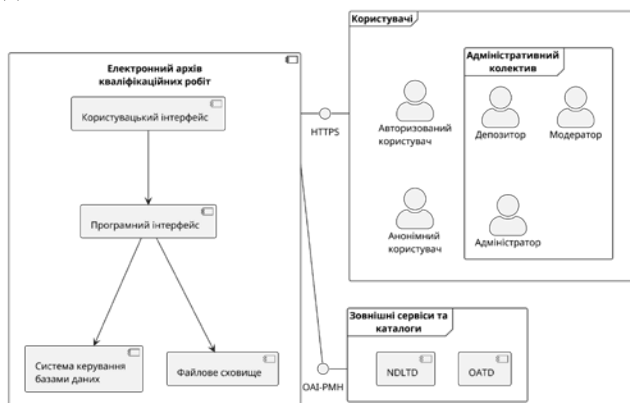


Рис. 1. Компоненти моделі функціонування електронного архіву кваліфікаційних робіт

Електронний архів кваліфікаційних робіт містить кілька основних компонентів. *Користувачівський інтерфейс* забезпечує взаємодію користувачів із системою. Він пов'язаний із *програмним інтерфейсом*, який опрацьовує запити та здійснює доступ до інших внутрішніх систем. Система керування базами даних відповідає за зберігання структурованої інформації, як-от метадані про роботи, тоді як *файлове сховище* містить файли кваліфікаційних робіт.

Користувачі поділяються на три основні групи: *анонімні*, *авторизовані* та *адміністративний колектив*. Авторизовані користувачі мають доступ до ширших можливостей архіву, тоді як анонімні можуть використовувати лише базові функції. Адміністративний колектив, що складається з *депозиторів*, *модераторів* та *адміністраторів*, забезпечує ефективну роботу архіву. Депозитори відповідають за додавання нових робіт; модератори перевіряють їх перед публікацією, а адміністратори здійснюють загальне управління архівом і ролями користувачів.

*Зовнішні сервіси та каталоги* — це системи, з якими електронний архів кваліфікаційних робіт інтегрується для обміну інформацією, зокрема метаданими. Прикладами таких сервісів є OATD (Open Access Theses and Dissertations) і NDLTD (Networked Digital Library of Theses and Dissertations).

Зовнішні сервіси, як-от OATD та NDLTD, взаємодіють із системою за допомогою протоколу OAI-PMH, що дає змогу автоматично обмінюватися метаданими з іншими міжнародними бібліотеками й сервісами. Користувачі

дістають доступ до архіву через вебпротокол HTTPS, що гарантує безпечне передавання даних.

На рис. 2 подано багаторівневу структуру користувацького інтерфейсу системи, в якій доступ до різних елементів залежить від ролі користувача. Авторизовані й анонімні користувачі мають доступ до основних елементів інтерфейсу, як-от сторінки авторизації та реєстрації, пошук за критеріями й перегляд наявного контенту. Водночас авторизовані користувачі мають додаткові можливості: перегляд і налаштування профілю, збереження вподобань та закладок, доступ до історії пошуку, а також подання запиту на оцифрування кваліфікаційних робіт.



Рис. 2. Компоненти користувацького інтерфейсу

Користувачі, які виконують роль депозитора, можуть створювати запити на архівування нових робіт і структурні елементи, що відображають будову наукової установи та взаємозв'язки між підрозділами, науковцями й кваліфікаційними роботами. Модератори мають окремий інтерфейс, що надає можливість опрацьовувати запити на архівування та перевіряти подані матеріали. Адміністратори мають доступ до сторінки контролю над правами, на якій здійснюється управління правами користувачів у системі.

Така структура забезпечує чітке розмежування прав доступу та функцій відповідно до ролі кожного користувача, що сприяє ефективній роботі з кваліфікаційними роботами та їх архівацією.

На рис. 3. наведено схему класів, що відображають структурні елементи наукової установи та їхні взаємозв'язки з кваліфікаційними роботами. Основними елементами є *департаменти*, *колекції кваліфікаційних робіт*, *профілі науковців* і *кваліфікаційні роботи*.

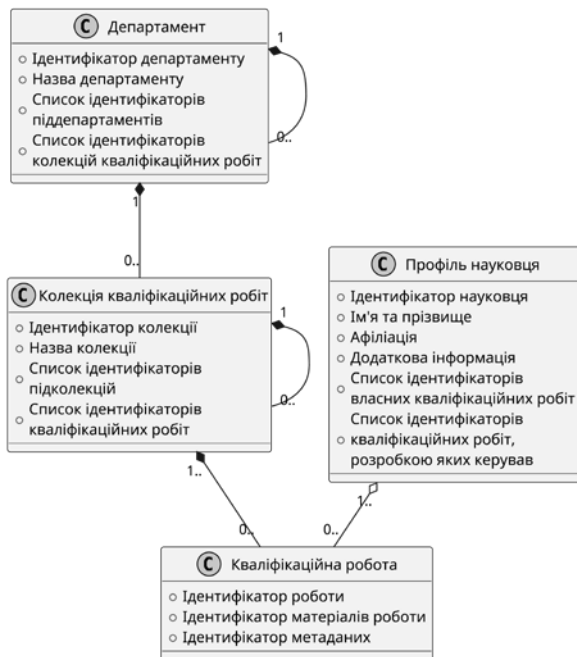


Рис. 3. Схема класів, що відображають структурні елементи наукової установи

Клас "Департамент" охоплює підрозділи, кожен з яких має унікальний ідентифікатор і назву. Департамент може містити інші піддепартаменти та колекції кваліфікаційних робіт. Взаємозв'язок між департаментами й колекціями демонструє ієрархічну структуру організації інформації.

Клас "Колекція кваліфікаційних робіт" охоплює групи робіт, пов'язані за певними характеристиками. Колекція має ідентифікатор і назву, а також може містити підколекції та перелік окремих кваліфікаційних робіт.

У класі "Профіль науковця" репрезентовано індивідуальні акаунти дослідників, що містять ім'я, прізвище, афіліацію та іншу додаткову інформацію. Науковець може мати власні кваліфікаційні роботи, а також бути керівником інших робіт, що відображено у зв'язку між профілем і кваліфікаційними роботами. Цей клас відіграє важливу роль в інформаційній моделі електронного архіву, адже дає змогу ідентифікувати науковців та уникати колізій, якщо кілька осіб мають однакові прізвища, ініціали тощо. Такий підхід до організації інформації також допомагає подавати актуальну інформацію про автора роботи чи наукового керівника, замість тієї, що була актуальною на момент публікації. Ще одним важливим аспектом є можливість побудови дерева академічної генеалогії на основі цих даних.

Схему класів кваліфікаційної роботи подано на рис. 4. Її основу становить клас "Кваліфікаційна робота", що має унікальний ідентифікатор, а також зв'язок із відповідними матеріалами й метаданими.

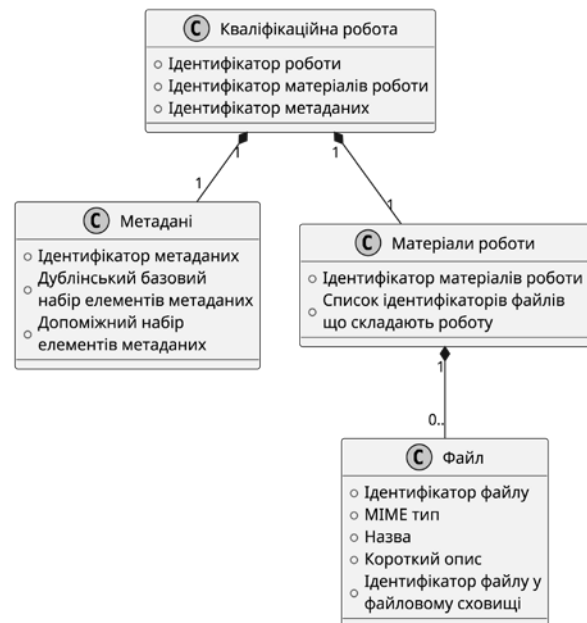


Рис. 4. Схема класів, що відображають структуру кваліфікаційної роботи

Взаємозв'язки між класами демонструють, що кожна кваліфікаційна робота складається з метаданих і матеріалів роботи. Зі свого боку, матеріали можуть містити кілька файлів, що забезпечує гнучкість репрезентації багатокomпонентних наукових робіт. Ця структура дає змогу ефективно керувати даними щодо кваліфікаційної роботи та забезпечує легкий доступ до всіх її аспектів.

Об'єкт класу "Метадані" містить інформацію про роботу, зокрема стандартний набір елементів за Дублінським ядром, а також додаткові елементи метаданих, що допомагають описати роботу докладніше.

Клас "Матеріали роботи" відіграє роль контейнера для набору об'єктів класу "Файл". Останній містить інформацію про тип файлу, його назву, короткий опис та ідентифікатор у файловому сховищі.

Така модель дає змогу чітко організувати дані щодо кваліфікаційної роботи, поділяючи її на основні компоненти, що спрощує управління ними, оскільки кожен аспект роботи має чітке місце в моделі.

Поведінкова діаграма, наведена на рис. 5, демонструє процес архівування кваліфікаційної роботи в електронному архіві за участю двох головних акторів: депозитора (користувача, який створює запит на архівування) та модератора (користувача, який перевіряє та опрацьовує запити). Взаємодія здійснюється через систему електронного архіву кваліфікаційних робіт.



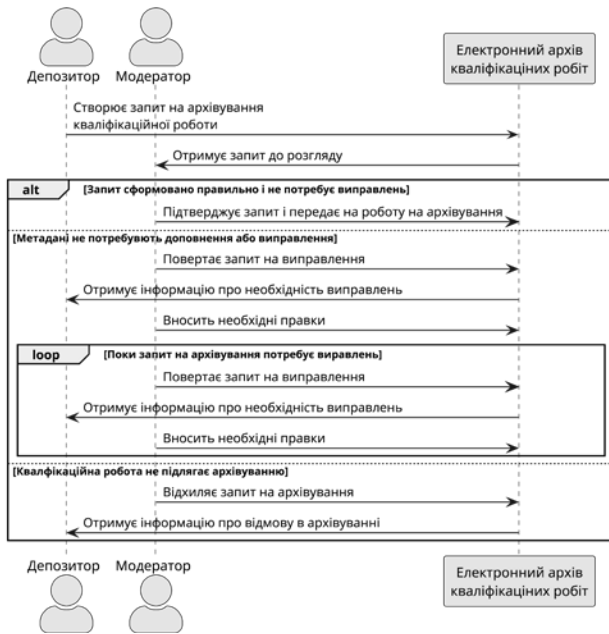


Рис. 5. Процес архівування робіт

Процес розпочинається з того, що депозитор створює запит на архівування кваліфікаційної роботи. Після цього модератор отримує запит для розгляду. Є кілька сценаріїв розвитку подій:

1. Якщо запит сформовано правильно й не потребує виправлень, модератор підтверджує його та передає роботу на архівування.
2. Якщо метадані роботи потребують доповнення чи виправлення, модератор повертає запит на виправлення. Депозитор отримує повідомлення про потребу внесення змін. Процес може повторюватися, доки всі виправлення не будуть внесені.

3. Якщо кваліфікаційна робота не підлягає архівуванню, модератор відхиляє запит, а депозитор отримує інформацію про відмову.

Така модель процесу архівування підвищує ефективність комунікації між учасниками процесу, забезпечуючи своєчасний обмін інформацією та статусами запиту. Це знижує ймовірність помилок і непорозумінь, підвищує загальну продуктивність системи.

Процес оцифрування кваліфікаційної роботи в системі електронного архіву, що відбувається за участю кількох акторів: користувача, депозитора, а також у взаємодії з традиційним архівом та сервісом оцифрування документів, ілюструє рис. 6.

Спочатку користувач створює запит на оцифрування кваліфікаційної роботи через електронний архів. Депозитор отримує запит і проводить перевірку доступності роботи у традиційному архіві.

Якщо робота доступна для оцифрування, депозитор отримує підтвердження від традиційного архіву, а користувач — рахунок на оплату послуг. Після успішної оплати депозитор ініціює процес та передає кваліфікаційну роботу до сервісу оцифрування документів. Після завершення процесу депозитор отримує оцифровану роботу та створює запит на архівування її в електронному архіві. Користувач отримує повідомлення про успішне завершення оцифрування та доступність роботи в електронному архіві кваліфікаційних робіт.

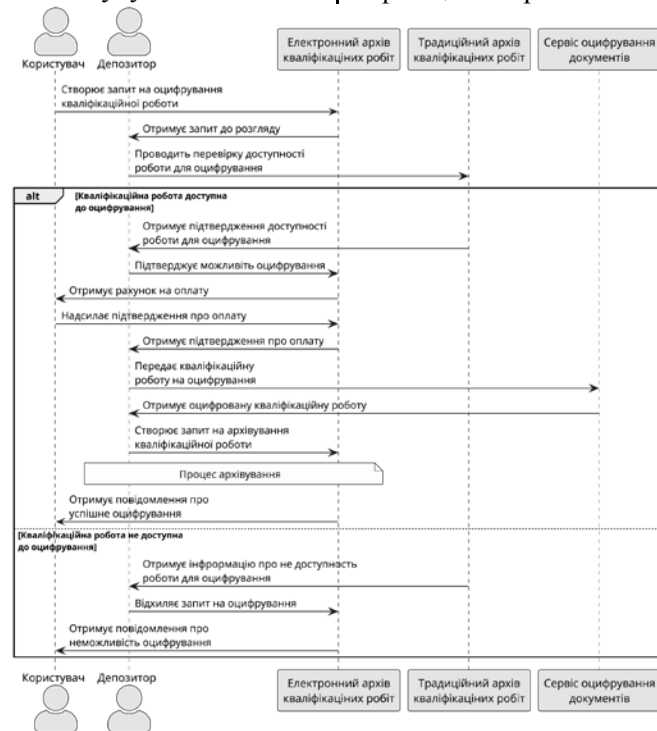


Рис. 6. Процес оцифрування кваліфікаційних робіт

Якщо робота не доступна для оцифрування, депозитор отримує цю інформацію від традиційного архіву та відхиляє запит. У такому разі користувачеві надходить повідомлення про неможливість виконання запиту.

Така модель забезпечує чіткий і прозорий процес оцифрування, охоплюючи перевірку доступності роботи, оплату послуг та інтеграцію з традиційними архівами й сервісами оцифрування. Запровадження зазначеного сервісу додає гнучкості системі, а передавання робіт на оцифрування через депозиторів дає змогу ефективно координувати весь процес.

**Висновки.** Розроблена формальна модель функціонування електронного архіву кваліфікаційних робіт забезпечує ефективне управління збереженням, пошуком і доступом до наукових робіт. Модель дає змогу чітко розподілити ролі користувачів, як-от депозитор, модератор та адмініст-

ратор, що підвищує організованість і прозорість процесу. Інтеграція з міжнародними архівними системами й використання стандартів метаданих допомагає спростити обмін інформацією і сприяє відкритому доступу до наукових даних.

Модель також має опцію оцифрування досліджень у взаємодії з традиційними архівами, що надає можливість використовувати електронний архів не лише для опрацювання нових кваліфікаційних робіт, а й для взаємодії з рідкісними й унікальними матеріалами, які можуть містити кваліфікаційні роботи, доступні лише в паперовому форматі.

Окрім цього, модель передбачає можливість побудови дерева академічної генеалогії, що дає змогу моніторити зв'язки між викладачами та учнями, зберігати наукову спадщину, краще зрозуміти, як розвивалися наукові ідеї та дослідницькі напрями.

#### Список бібліографічних посилань

1. Amjad A. et al. UML Profile for Business Process Modeling Notation. 2021. *International Bhurban Conference on Applied Sciences and Technologies (IBCAST)*. Січ. 2021, С. 389—394. doi: 10.1109/IBCAST51254.2021.9393223. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9393223> (дата звернення: 02.10.2024).
2. Eriksson H.-E., Penker M.. *Business Modeling With UML: Business Patterns at Work*. 1st. USA : John Wiley & Sons, Inc., 1998. 480 с.
3. Mili H. et al. Business process modeling languages: Sorting through the alphabet soup. *ACM Computing Surveys (CSUR)*. 2010. Vol. 43. Iss. 1. Article № 4. P. 1—56. doi: 10.1145/1824795.1824799. URL: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/1824795.1824799> (дата звернення: 02.10.2024).
4. Василенко Д., Бутко Л. Пріоритетні напрями цифровізації архівної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 32—38. doi: 10.32461/2409-9805.4.2021.249322. URL: <https://journals.urau.ua/bdi/article/view/249322> (дата звернення: 23.12.2023).
5. Вовк Н. Архівні інформаційно-пошукові системи: шляхи оптимізації пошуку текстової інформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 37—42. doi: 10.32461/2409-9805.3.2018.150632. URL: <https://journals.urau.ua/bdi/article/view/150632> (дата звернення: 23.12.2023).
6. Коржик Н. А. Сучасні інструменти ефективної репрезентації архівних ресурсів України. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2020. Вип. 58. С. 47—57. doi: 10.31516/2410-5333.058.05. URL: <http://v-khsac.in.ua/article/view/218128> (дата звернення: 23.12.2023).
7. Кравець Р., Бойко П., Марковець О. Електронний архів як засіб швидкого доступу до управлінської інформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 14—21. doi: 10.32461/2409-9805.4.2023.293967. URL: <https://journals.urau.ua/bdi/article/view/293967> (дата звернення: 23.12.2023).
8. Марковець О. В., Жежнич П. І. Міжнародний досвід у формуванні електронних архівів кваліфікаційних праць. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2024. Вип. 65. С. 238—247. doi: 10.31516/2410-5333.065.17. URL: <http://v-khsac.in.ua/article/view/307717> (дата звернення: 02.10.2024).
9. Ярута В. О., Асєєв Г. Г. Електронні архіви: проблеми та технології. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2020. Вип. 58. С. 89—99. doi: 10.31516/2410-5333.058.08. URL: <http://v-khsac.in.ua/article/view/218138> (дата звернення: 23.12.2023).

**Oleksii Markovets,**

*Postgraduate Student*

*at the Department of Social Communications and Information Activity,  
Lviv Polytechnic National University*

#### **Model of electronic archive of theses and dissertations**

*The relevance of this paper lies in the ever-growing need to improve methods for operating theses and dissertations archives in Ukraine. The quality of service provided by traditional archives is no longer sufficient for the effective processing of educational and scientific materials.*

*The purpose of this study is to develop an efficient model of an electronic archive of theses and dissertations, which can later be used as a starting point for the implementation of such an archive in Ukrainian universities and other scientific institutions. This model illustrates all major components and operations of an electronic archive of theses and dissertations, taking into consideration user roles within the system (such as depositors, moderators, and administrators) and their functions in maintaining the archive.*

In conclusion, the findings suggest a model of an electronic archive that, in addition to basic functions, integrates the digitization of older works and creates preconditions for the efficient analysis of academic genealogy.

**Keywords:** electronic archive; theses; dissertations; model; digitization; metadata; academic genealogy; open access; archive management

### References

1. Amjad A. et al. (2021). UML Profile for Business Process Modeling Notation. *2021 International Bhurban Conference on Applied Sciences and Technologies (IBCAST)*, pp. 389—394. doi: 10.1109/IBCAST51254.2021.9393223. Available at: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9393223> (accessed 02.10.2024).
2. Eriksson H.-E., & M. Penker. (1998). *Business Modeling With UML: Business Patterns at Work*. 1st. USA : John Wiley & Sons, Inc.
3. Mili H. et al. (2010). Business process modeling languages: Sorting through the alphabet soup. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 43 (1), art. 4, pp. 1—56. doi: 10.1145/1824795.1824799. Available at: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/1824795.1824799> (accessed 02.10.2024).
4. Vasilenko D., & Butko L. (2021). Prioritetni napryami cifrovizaciyi arhivnoyi spravi. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 4, pp. 32—38. doi: 10.32461/2409-9805.4.2021.249322. Available at: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/249322> (accessed 23.12.2023).
5. Vovk N. (2018). Arhivni informacijno-poshukovi sistemi: shlyahi optimizaciyi poshuku tekstovoyi informaciyi. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 3, pp. 37—42. doi: 10.32461/2409-9805.3.2018.150632. Available at: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/150632> (accessed 23.12.2023).
6. Korzhik N. A. (2020). Suchasni instrumenti efektyvnoyi reprezentaciyi arhivnih resursiv Ukrayini. *Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi*, 58, pp. 47—57. doi: 10.31516/2410-5333.058.05. Available at: <http://v-khsac.in.ua/article/view/218128> (accessed 23.12.2023).
7. Kravec R., Bojko P., & Markovec O. (2023). Elektronnij arhiv yak zasib shvidkogo dostupu do upravlynskoj informaciyi. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 4, pp. 14—21. doi: 10.32461/2409-9805.4.2023.293967. Available at: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/293967> (accessed 23.12.2023).
8. Markovec O. V., & Zhezhnich P. I. (2024). Mizhnarodnij dosvid u formuvanni elektronnih arhiviv kvalifikacijnih prac. *Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi*, 65, pp. 238—247. doi: 10.31516/2410-5333.065.17. Available at: <http://v-khsac.in.ua/article/view/307717> (accessed 02.10.2024).
9. Yaruta V. O., & Asyeyev G. G. (2020). Elektronni arhivi: problemi ta tehnologiyi. *Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi*, 58, pp. 89—99. doi: 10.31516/2410-5333.058.08. Available at: <http://v-khsac.in.ua/article/view/218138> (accessed 23.12.2023).

Надійшла до редакції 8 жовтня 2024 року

## ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ



УДК 001-051(477)Шле(092):07(=161.2:518)"193"[(045)  
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.10(339).35-42

**Олеся Дроздовська,**  
кандидатка філологічних наук,  
старша наукова співробітниця  
Науково-дослідного інституту пресознавства  
Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника,  
e-mail: olesyadroz@gmail.com  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6687-4518>

### **Маловідомий Іван Шлендик (1889—1946): життя й діяльність (до 135-річчя від дня народження)**

Статтю присвячено Іванові Шлендику — одному з малознаних представників української діаспори другої половини 1930-х рр. у Маньчжурії, популяризатору ідеї державної незалежності України та хронікеру життя українців у Східній Азії. **Мета дослідження.** Висвітлити біографію І. Шлендика й дослідити його соціокомунікативну діяльність, зокрема аспекти співпраці з українською пресою, що виходила у 1930-х рр. **Методологія дослідження.** Під час підготовки статті застосовано біографічний, бібліографічний, порівняльний методи, а також методи прескліпінгу, класифікації й узагальнення. **Наукова новизна дослідження.** Уточнено й доповнено відомості про співпрацю І. Шлендика з українською пресою, яка функціонувала впродовж міжвоєнного періоду в Європі та Східній Азії; укладено список публікаційного доробку (на час підготовки розвідки вдалося віднайти 94 матеріали) та проаналізовано його проблематику.

**Висновки.** *Постать І. Шлендика, його діяльність як військовика, педагога, редактора й журналіста ще не становили об'єктів спеціальних наукових студій. У процесі дослідження вдалося з'ясувати: 1) І. Шлендик не дописував до львівського щоденника "Діло"; 2) був власним кореспондентом паризького журналу "Тризуб", друкувався у ньому 1931 р. і впродовж 1935—1938 рр.; 3) друкувався на шпальтах цього видання під справжнім іменем і прізвищем, під псевдонімом Ткач-Олійник (Ткач Олійник) і криптонімом Т. О.; 4) був редактором низки українських неперіодичних і пресових видань, які виходили у Харбіні; 5) публікувався у них під повним іменем та під криптонімом І. Ш.; 6) основні проблемні напрями його публікаційного доробку: боротьба за державну незалежність України; збереження пам'яті про визначних українських політичних діячів (зокрема С. Петлюру); життя українців у Східній Азії, насамперед у Маньчжурії.*

**Ключові слова:** *біографія; українська преса; проблематика публікацій; "Далекий Схід", "Діло", "Маньчжурський вісник"; "Самостійна Україна"; "Тризуб"; Харбін*

**Постановка проблеми.** У квітні цього року виповнилося 135 років від дня народження І. Шлендика — учасника національно-визвольної боротьби 1917—1921 рр., активного українського громадського діяча в Маньчжурії, педагога, редактора, журналіста й публіциста. Дата залишилася непоміченою, позаяк його ім'я, як і багатьох інших діяльних співучасників різних сфер національного життя першої половини ХХ ст. в Україні й поза її межами, досі залишається мало-відомим. Однак життя й діяльність І. Шлендика заслуговують на те, аби з нагоди ювілею згадати про цю непересічну особистість.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Ще до недавня історія української діаспори у Східній Азії, як стверджує В. Черномаз у передмові до унікального видавничого проєкту "Українці в Китаї", була "суцільною terra incognita, абсолютно білою плямою" [15, с. 5]. Автор-упорядник цього видання створив цілісний і цінний інформаційний ресурс для вивчення українського громадсько-політичного, економічного, культурного життя у цій частині світу та збереження пам'яті про його активних учасників. Окрему словникову статтю у зазначеному енциклопедичному довіднику присвячено постаті І. Шлендика [15, с. 505—506], діяльність якого є невіддільною частиною історії української діаспори в Маньчжурії. Окрім того, словникові статті про І. Шлендика містяться в "Енциклопедії історії України" [11] та біографічному довіднику "«Подебрідський полк» Армії УНР" [6]. Згадано його ім'я і в науковій розвідці О. Зубко, присвяченій аналізу "повноти біографій штатного та позаштатного персоналу Українського високого (вищого) педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі". Подаючи короткі відомості про І. Шлендика (рік смерті; дефініцію, що визначає його соціальний статус як науковця й громадського діяча в Харбіні), дослідниця наголосила, що його біографія є однією з "невідстежених" [5, с. 13]. Нині життєпис І. Шлендика найповніше представлено в довідниках "«Подебрідський полк» Армії УНР" та "Українці в Китаї". Однак ці матеріали, з

огляду на тип видань, не розкривають повною мірою аспекти його діяльності як редактора, публіциста й журналіста та містять певні неточності, про які йтиметься далі.

**Мета статті** — уточнити й доповнити життєпис І. Шлендика — малознаного українського військовика, педагога, громадського діяча у Харбіні, та дослідити один із напрямів його соціально-комунікативної активності, а саме співпрацю з українською пресою, що виходила у 1930-х рр.

Для досягнення мети статті було виконано такі **завдання:** вивчено стан наукового опрацювання заявленої проблеми; проаналізовано джерела інформації, систематизовано й верифіковано віднайдені на шпальтах українських часописів відомості про громадську діяльність І. Шлендика та доповнено його життєпис. Для підтвердження інформації про співпрацю діяча зі щоденником "Діло" й паризьким журналом "Тризуб" здійснено моніторинг змісту цих часописів (зокрема річників "Діла" за 1934—1939 рр. і "Тризуба" за 1926—1939 рр.), а також редактованих ним неперіодичних збірників Української національної колонії в Маньчжу-Ді-Го, журналу "Далекий Схід" (Харбін, 1938—1939), газет "Маньчжурський вісник" (Харбін, 1932—1937) і "Самостійна Україна" (1938). З метою збереження результатів моніторингу було укладено хронологічний список публікацій І. Шлендика, який не увійшов до цієї статті. Наступний етап дослідження полягав у вивченні й аналізі його публікаційного доробку та визначенні спектра порушуваних тем і проблем.

Пропоновану статтю підготовлено з дотриманням принципів історизму, об'єктивності й достовірності та із застосуванням біографічного, бібліографічного, порівняльного методів, а також методів прескльпінгу, класифікації, узагальнення тощо.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Іван Васильович Шлендик — сотник Армії УНР, педагог, професор, науковець, редактор, журналіст, український громадський діяч у Харбіні. Народився 11 квітня 1889 р. у селі Крутий Берег (нині — Лубенського р-ну Полтавської обл.). Після закінчення двокласової школи в Лубнах

працював телеграфістом на лубенській залізничній станції. У 1914 р. склав екстерном іспити на атестат зрілості й був зарахований на історико-філологічний факультет Київського університету.

З початком Першої світової війни І. Шлендик був мобілізований до російського війська, а 1916 р., після завершення Миколаївського військового училища в Києві в чині підпоручика, відправлений на фронт. У січні 1918 р. демобілізувався й повернувся до Києва, де продовжив навчання в університеті.

Від січня 1919 р. до осені 1920 р. брав участь у національних визвольних змаганнях. Спочатку був командиром телеграфної роти інженерного полку, згодом — хорунжим піхоти в Армії УНР. Потрапив до табору інтернованих у Ланцуті, звідки був звільнений "і направлений польською владою до родичів в Здолбунів на Волині" [6, с. 347]. У 1920 р. служив у головному комісаріаті Житомирщини. Згодом опинився в Кам'янці-Подільському, де викладав у гімназії ім. С. Руданського [15, с. 505]. Від листопада 1920 р. до літа 1923 р. разом із дружиною Єлизаветою (майбутньою активною членкинею Українського жіночого союзу в Чехословаччині) перебував у польських таборах інтернованих українських військовиків: спочатку у Щипйорно (викладав у таборовій гімназії та входив до складу культурно-освітньої управи), а від 1922 р. — у Каліші (у 1923 р. викладав на педагогічних курсах). Військовий чин сотника Армії УНР отримав уже в таборах інтернованих.

У липні 1923 р. І. Шлендик переїхав до Чехословаччини, де мав намір вступити до Української господарської академії в Подебрадах, "але дістав відмову як «спізнений»" [6, с. 347]. Від липня 1923 р. жив у Празі, де й зреалізував бажання продовжити здобувати вищу освіту. Впродовж 1923—1927 рр. навчався в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова (далі — УВПІ). Під час студій (1925) брав участь у III з'їзді Центрального союзу українського студентства. У цьому ж навчальному закладі, як повідомляв львівський щоденник "Діло", 3 грудня 1928 р. відбулася "промоція" І. Шлендика "на доктора математично-природничих наук" [12]. Упродовж 1928—1934 рр. викладав у Карловому університеті й одночасно (у 1931—1933 рр.) — на фізико-математичному факультеті УВПІ. У той період також обіймав посади інспектора та вчителя математики, фізики й хімії в укр аїнській гімназії при УВПІ у м. Ржевнице (тепер — Чехія) [15, с. 505].

У травні 1934 р. І. Шлендик разом із дружиною переїхав до Харбіна, де працював хіміком

"на різних підприємствах — у конторі представництва сов. фільмового синдикату в Харбіні, згодом — у хемічній лабораторії торгового дому «Чурін і Ко» (1941)" [15, с. 506].

Одразу після облаштування на новому місці "уенерівець"<sup>1</sup> І. Шлендик став одним з активних учасників українського громадського життя в Маньчжурії. Однією із перших українських організацій, до яких він долучився, стала Спілка українських емігрантів у Маньчжу-Ді-Го (далі — СУЕ). Був її членом до 1935 р. У серпні 1934 р. І. Шлендика як досвідченого педагога було обрано до комісії "з організації укр. школи в Харбіні" [15, с. 506].

І. Шлендик також був одним зі співзасновників впливової української організації у цьому місті — Української національної колонії в Маньчжу-Ді-Го (далі — УНК). Як представник СУЕ брав участь в установчій конференції УНК. Згодом виконував обов'язки технічного секретаря Ради цієї організації, від 2 жовтня 1936 р. — начальника канцелярії, а від 2 січня 1937 р. — заступника голови (Ю. Роя), у 1944—1945 рр. входив до складу правління УНК [15, с. 506].

В окреслений період життя І. Шлендик був одним із діяльних членів харбінської філії Товариства "Просвіта". Про його авторитет серед українців Харбіна свідчить і той факт, що 8 березня 1936 р. на загальних зборах "Просвіти" йому було доручено посаду ревізора Товариства [9]. І. Шлендик також мав стосунок до діяльності організації української молоді у Харбіні "Українська далекосхідна січ", зокрема був розробником її статуту [15, с. 506].

Завдяки матеріалам, опублікованим свого часу на шпальтах львівського "Діла", паризького "Тризуба", харбінських "Далекого Сходу" й "Маньджурського вістника", до нашого часу дійшли відомості про активну просвітницьку діяльність І. Шлендика. Він був учасником різних заходів, які організували УНК і Товариство "Просвіта". Зокрема, мало не щотижня виступав із лекціями історичної, актуальної соціально-політичної проблематики, присвяченими подіям національно-визвольних змагань 1917—1921 рр. і вшануванню пам'яті визначних українських громадсько-політичних та культурних діячів. З цих статей можемо дізнатися не лише про тематику публічних виступів І. Шлендика, а й скласти уявлення про їхній зміст та, зрештою, й про позицію автора. Розглянемо окремі з них докладніше.

На початку листопада 1935 р. І. Шлендик виступив із доповіддю "Переяславський договір з

<sup>1</sup> За твердженням Г. Купецького [7, с. 181].

Москвою 1654 р." на черговому заході Товариства "Просвіта", який відбувся у приміщенні Українського національного дому (далі — УНД). Як повідомляв кореспондент паризького "Тризуба"<sup>2</sup>, "докладчик ознайомив слухачів з новою літературою на дану тему; оповів про різні теорії, що існують з приводу цього договору; старався вияснити суть статей договору, їх значіння в обороні українцями своїх прав та державности й указав на необхідність всім українцям, особливо в Харбіні, добре запам'ятати ці «статті», боронючи свої позиції перед наступом москалів та й інших чужинців" [4, с. 14.]. В інформаційній замітці, яку І. Шлендик опублікував у "Тризубі", повідомлялося, що 21 листопада 1935 р. він був учасником зборів Товариства "Просвіта". На цьому заході виголосив доповідь, присвячену "подіям 21 листопаду 1920 р. та 22 листопаду 1921 р., особливо ж — праці української еміграції в боротьбі з комунізмом та праці про організації сил для відновлення перерваної знову державности української" [20, ч. 50].

У травні 1936 р. І. Шлендик був одним зі спікерів на організованому Радою УНК заході, присвяченому вшануванню пам'яті С. Петлюри. Про основний зміст цього виступу згодом (під псевдонімом Ткач-Олійник) розповів читачам журналу "Тризуб". У півгодинній промові доповідач "змалював громадянству образ покійного вождя нації, як особи, громадянина, будителя народу та керівника його визвольною боротьбою" [18, с. 7]. Згодом текст доповіді було надруковано на шпальтах часопису.

7 листопада 1936 р. І. Шлендик був учасником так званого антикомуністичного вечора, організованого культурно-просвітницьким відділом УНК, на якому виголосив доповідь на тему "Фальшування большевиками Т. Шевченка" [11, с. 10]. Текст виступу був надрукований російською мовою (на вечері І. Шлендик виступав українською) у виданні "Вісти Української національної кольонії в Маньчжу-Ді-Го" (Харбін, 1937). 10 лютого 1938 р., як повідомлялося у "Тризубі", він "прочитав годинну доповідь на тему «Україна, Чорне море та великі держави»" на зборах членів УНК [17, с. 26].

Замітку про ще одну доповідь І. Шлендика було опубліковано у харбінському журналі "Далекий Схід". У ній повідомлялося, що 1 травня 1938 р. він був учасником "антикомуністичних" зборів, де виступив із доповіддю, у якій "поставив собі ціллю на підставі фактів, публікованих совітськими часописами, крок за кроком

показати зібраним оскільки різуче розходиться дійсна практика на Україні зі всім тим, що говорять та пишуть большевики" [2, с. 8].

Нині лише такими штрихами, покликаючись на зафіксовані у джерелах дані, можемо окреслити віхи життя та напрями громадської діяльності І. Шлендика. Поле наукових досліджень його постаті та соціокомунікативної активності й надалі залишається відкритим для наукового осмислення. У пропонованій статті зосередимо увагу на співучасті І. Шлендика у формуванні українського медіапростору в Східній Азії та поширенні інформації про життя української громади у цьому регіоні.

Роки 1935—1939 — це також період активної редакторської, публіцистичної та журналістської діяльності І. Шлендика. За повідомленнями з джерел, він був редактором інформаційних неперіодичних збірників УНК: "Вісти Української національної кольонії в Маньджу-Ді-Го"<sup>3</sup> та "Звідомлення про працю Української національної кольонії в Маньджу-Ді-Го"<sup>4</sup> [15, с. 506]. Упродовж 1937—1938 рр. редагував щотижневу "Украинскую страницу", що виходила в газеті "Харбинское время"<sup>5</sup> [15, с. 300—302, 506]. Припускаємо, що І. Шлендик дописував до неї, але на час підготовки цієї статті не вдалося віднайти жодного числа газети, у якому б містилася "Украинская страница".

У січні 1938 р. світ побачила одноднівка "Самостійна Україна", що вийшла з нагоди 20-ї річниці проголошення самостійності й незалежності Української Народної Республіки. Її редактором, як зазначено у вихідних даних, був І. Шлендик.

У червні того самого року в Харбіні почав виходити черговий український пресовий проєкт — журнал "Далекий Схід", який був органом УНК. Часопис функціонував до лютого 1939 р. включно. І. Шлендик був одним із активних авторів видання та, як наголошує В. Чорномаз [15, с. 73, 506], його фактичним редактором<sup>6</sup>. Українська громадськість поклала великі надії на цей часопис як інструмент консолідації і презентант життя українців у Маньчжурії. Його появу радо зустріли й у Галичині. Наприклад, у газеті "Діло" 23 червня 1938 р. було опубліковано відгук В. Несторовича (підписний крипт. Н.) — одного з активних співробітників щоденника. Журналіст

<sup>3</sup> Вийшов у січні 1937 р. накладом 1000 примірників.

<sup>4</sup> Вийшли після березня 1937 р. [15, с. 92].

<sup>5</sup> Російськомовна японська газета. Виходила у Харбіні впродовж 1931—1942 рр. за редагування Ж. Осави та К. Фурусави [22]. Українська сторінка у цьому виданні функціонувала (з перервами) упродовж 1933—1938 рр. [15, с. 300—302].

<sup>6</sup> У вихідних даних журналу фігурують прізвища Ю. Роя (як відповідального редактора) та М. Мацюці (як видавця).

<sup>2</sup> Можливо, цей неавторизований матеріал належить І. Шлендику, який був харбінським кореспондентом видання.

повідомляв: "Ми дістали 1-ше число нового харбінського журналу під назвою «Далекий Схід»... Журнал виглядає добре на зверх... і з досить багатим змістом". Проаналізувавши зміст числа, він підсумовував: "Якби журнал появлявся часто та систематично, то відіграв би велику роллю для об'єднання земляків на Дал. Сході" [8].

На час підготовки пропонованого дослідження на шпальтах зазначених видань, а також у збірнику "Далекий Схід" (Харбін, 1936), журналі "Тризуб"<sup>7</sup> (Париж, 1925—1940) та газеті "Маньджурський вістник" (Харбін, 1932—1937) вдалося зафіксувати 94 публіцистичних і журналістських тексти І. Шлендика, підписаних як повним іменем / прізвищем, так і псевдонімом Ткач-Олійник (Ткач Олійник) та криптонімами О. Т. й І. Ш. Одразу зазначимо, що твердження авторів словникових гасел про те, що І. Шлендик дописував до львівського "Діла" [6, с. 347; 15, с. 506], є помилковим. Моніторинг видання за 1934—1939 рр. з метою віднайдення цих публікацій очікуваних позитивних результатів не дав. Встановлено, що він ані під справжнім іменем, ані під відомими криптонімами та псевдонімом до цього авторитетного українського журналу не дописував.

Згадані авторами словникового гасла у виданні "«Подебрадський полк» Армії УНР" назви статей І. Шлендика в "Ділі" [6, с. 347] насправді є назвами його виступів на різноманітних громадських заходах, які відбувалися у Харбіні. У щоденнику ж надруковано повідомлення про події українського громадського життя в місті, й у тому контексті згадано виступи. Отже, І. Шлендик не публікував у 18-му числі "Діла" від 25 січня 1935 р. статті "Українсько-московські економічні взаємини". Насправді такою була тема його виступу на чергових сходах харбінського товариства "Просвіта" [3]. Статтю "Світлій пам'яті Вождя" І. Шлендик надрукував не в "Ділі" [6, с. 347], а в першому числі журналу "Далекий Схід". У щоденнику опубліковано відгук В. Несторовича на цей номер українського харбінського часопису. У ньому й згадано статтю І. Шлендика [8]. Він також не подавав до 236-го числа "Діла" за 5 вересня 1935 р. статті про Євгена Чикаленка як суспільного діяча та мецената [6, с. 347]. У цьому числі щоденника опубліковано огляд українського життя у Східній Азії, який на основі кількох серпневих чисел газети "Маньджурський

вістник" подав В. Несторович (під псевдонімом Север) [10]. У 23-му числі (за 17 серпня 1935 р.) цього харбінського часопису під рубрикою "Українське життя у Азії" надруковано замітку "Просвітянські сходи". У матеріалі повідомляється, що 25 липня 1935 р. на чергових сходах Товариства І. Шлендик виступав з доповіддю "Е. Х. Чикаленко, як суспільний діяч та меценас" [13].

Як вдалося з'ясувати на час підготовки цієї статті, уперше ім'я І. Шлендика на шпальтах української преси з'явилося 1931 р., коли в паризькому журналі "Тризуб" було опубліковано його мемуари про події національно-визвольних змагань 1917—1921 рр. під назвою "Із спогадів вояка". Його активна співпраця (як кореспондента) із часописом розпочалася лише після переїзду до Харбіну, а саме 1935 р., й тривала до кінця квітня 1938 р. Загалом на шпальтах "Тризуба" І. Шлендик опублікував 31 матеріал. Особливу цінність для дослідників життя українців у Маньчжурії становить цикл епістолярних статей (підписані псевдонімом Ткач-Олійник) під назвою "Листи з Далекого Сходу" (у 1937 р. — "Лист з Далекого Сходу").

Упродовж 1935—1937 рр. у "Тризубі" було опубліковано 19 "Листів" І. Шлендика, перший з яких — у числі 32/33 журналу за 25 серпня 1935 р. Начасність своїх матеріалів журналіст мотивував так: "Останніми часами зі сторінок європейської преси, почасти й американської, не сходять замітки чи великі статті про події на Далекому Сході загалом, в Маньджу-Ді-Го зокрема, в яких трактується також і українська проблема. Тому вважаємо, не буде зайвим подати деякі інформації про українське життя в молодій Маньджу-Ді-Говській державі; інформації, оперті, головню, на власних спостереженнях та враженнях" [20, ч. 32/33, с. 9]. У лютому 1937 р. відновлюючи після дев'ятимісячної перерви публікування "Листів", він наголосив: "Хочемо освітити не стільки місцеві події, скільки ті настрої та ідеї, які були кинуті в маси еміграції в Маньджу-Ді-Го та якими, природню, жило також і наше українське громадянство. Вважаю це тим більше потрібним, що життя українців в Маньджу-Ді-Го проходить в таких своєрідних умовах, яких не має ні одна країна, де загалом живуть українці. До цих особливих умов відносимо в першу чергу співжиття українців з росіянами та іншими народами, що були громадянами б. Росії" [19, с. 21].

У цьому епістолярному циклі публіцист, здійснивши ґрунтовний аналіз соціально-політичних та економічних умов життя українців у Маньчжурії, зауважував, що "основними фак-

<sup>7</sup> Принагідно згадаємо встановлені у процесі опрацювання змісту "Тризуба" раніше не відомі факти біографії М. Квашенка — одного з активних українських громадських діячів у Шанхаї. Зокрема, на сторінках видання було віднайдено низку матеріалів (переважно в жанрі інформаційної замітки) за його підписом та під псевдонімом Шанхаєць (може належати М. Квашенку, однак це лише гіпотеза).

торами життя в Харбіні являються три народності: японська, маньчжурська і російська. Найчисельніша, багата і незалежна являється, звичайно, маньчжурська (хінська); найвпливовіша й найавторитетніша — японська; а найшкідливіша з погляду наших інтересів — московська" [20, ч. 34, с. 4]. У "Листах" публіцист також акцентував на неоднорідності (соціальної, політичної, інтелектуальної) українського населення Харбіну, принагідно порушував питання державної незалежності України, боротьби з комунізмом, протистояння "московській" антиукраїнській пропаганді, розповідав про "співжиття" в Маньчжурії українців з росіянами та "іншими народами, що були громадянами б. Росії", про особливості створення УНК, діяльність Товариства "Просвіта", пропагандистську роботу цих та інших інституцій для "поглиблення" національної свідомості українців Харбіну тощо.

Окрім "Листів" у "Тризубі", журналіст опублікував низку кореспонденцій (підписані повним іменем, псевдонімом Ткач-Олійник, криптонімом Т. О.<sup>8</sup>) та інформаційних заміток (за підписом Т. О. у відділі "Хроніка"). У цих матеріалах він намагався ознайомити читачів з життям українців Харбіну: розповідав про відзначення українською громадою міста роковин від дня вбивства С. Петлюри, 20-ї річниці проголошення державної незалежності Української Народної Республіки, шестиліття існування Маньчжу-Ді-Го, про просвітницьку та пропагандистську діяльність членів УНК (зокрема Д. Барченка, О. Вітковського, Р. Корди-Федоріва, І. Шлендика та ін.), про вихід у світ одноднівки "Самостійна Україна" (розкрив зміст цього видання), про події українського культурного життя у Харбіні.

Співпрацює з паризьким "Тризубом", як зазначалося, журналістська та публіцистична діяльність І. Шлендика не обмежувалася. Від 1935 до 1939 р. включно в неперіодичних збірниках УНК ("Вісті Української національної колонії в Маньчжу-Ді-Го", "Далекий Схід", "Звіdomлення про працю Української національної колонії в Маньчжу-Ді-Го") і на шпальтах українських часописів, які виходили у Харбіні ("Далекий Схід", "Маньчжурський вістник" і "Самостійна Україна"), було надруковано 63 різножанрових тексти, підписані його повним іменем та криптонімом І. Ш. Лєвова частка матеріалів (50 публікацій) є невіддільною частиною контенту журналу "Далекий Схід", фактичним редактором якого та ведучим рубрики "В Харбіні" був І. Шлендик.

<sup>8</sup> Під час аналізу змісту журналу "Тризуб", було з'ясовано, що впродовж 1926—1928 рр. під таким самим криптонімом у ньому писав Т. Олесюк.

Проблематико-тематичний спектр цих матеріалів журналіста суголосний із темами й проблемами, які він порушував на шпальтах паризького видання. У цьому корпусі текстів домінують матеріали, спрямовані на увиразнення гострих проблем українців Маньчжурії (зокрема відсутність української школи, виховання дітей у "національному дусі") та висвітлення різних подій національного громадського й культурного життя. Завдяки його кореспонденціям та інформаційним заміткам у журналі "Далекий Схід" до наших днів дійшла інформація про різні аспекти діяльності УНК й її членів, бібліотеки цієї громадської інституції, молодіжної організації "Українська далекосхідна січ", Українського спортивного клубу, Спілки українських службовців, хору "Бандура", про культурні події, просвітницькі, патріотичні заходи, що відбувалися в Українському народному домі.

Водночас, з огляду на основну цільову аудиторію цих видань, у "харбінському" сегменті творчого доробку І. Шлендика зростає кількість матеріалів пропагандистського спрямування. Через них автор намагався насамперед спонукати певну частину української громади Маньчжурії зрєктися меншовартісного "малоросійства" та почати усвідомлювати себе представниками унікальної нації з власною історією, культурою, цінностями. Журналіст закликав до консолідації всіх національних сил задля реалізації головної мети Української революції 1917—1921 рр. — державної незалежності. Розставляючи акценти в українсько-російських (українсько-більшовицьких) відносинах, він наголошував: "Ми не хочемо проповідувати глухої й безрозсудливої ненависти до москалів... але вважаємо за повинність указати, що як на проязі віків, так особливо від року 1917, не знайдеться ні одного поважного українського питання чи події, до якої би москалі віднеслися об'єктивно, справедливо чи навіть толерантно" [21]. У публічній реакції на вбивство С. Коновальця — "одного з найвизначніших українських діячів... великого українського патріота й організатора безкомпромісної боротьби за волю України" — стверджував, що "більшевики не мали й не будуть мати пощади до нас... вони не розбірали й не будуть розбіратись в методах для знищення між нами всього живого, талановитого, активного" [16].

Попри окупацію радянськими військами Маньчжурії, І. Шлендик, зрештою, як і багато інших активних діячів українського громадського життя у Східній Азії, залишився у Харбіні. Ймовірно, восени 1945 р. його було заарештовано та вивезено до СРСР. Як зазначено у джерелах, він проходив "про одній справі з Ю. Роєм, М. Са-



марським, О. Дзигарем" [15, с. 506]. Життєвий шлях І. Шлендика трагічно завершився 1946 р. у м. Усуруйську (тепер — у Приморському краї РФ). У період між 1936—1939 рр. його було нагороджено Хрестом Симона Петлюри [14].

**Висновки.** Постать І. Шлендика, його діяльність як педагога, громадського діяча, редактора, публіциста й журналіста ще не були об'єктами спеціальних наукових студій. Чимало фактів щодо його соціокомунікативної діяльності досі залишилися поза увагою дослідників, адже чи не єдиним джерелом інформації про них є преса 1930-х рр.

У процесі дослідження вдалося з'ясувати: 1) І. Шлендик не дописував до львівського щоденника "Діло"; 2) був власним кореспондентом паризького "Тризуба", друкувався у ньому 1931 р. і впродовж 1935—1938 рр.; 3) публікувався на шпальтах цього видання під справжнім іменем і прізвищем, під псевдонімом Ткач-Олійник та криптонімом Т. О.; 4) був редактором низки українських друкованих медіа, які виходили у

Харбіні; 5) писав у цих виданнях під повним іменем та під криптонімом І. Ш.; 6) нині його публікаційний доробок налічує 94 матеріали (спогади, епістолярні, аналітичні та просвітницькі статті, кореспонденції, інформаційні замітки); 7) основні проблемні напрями публікаційного доробку І. Шлендика: боротьба за державну незалежність України; збереження пам'яті про визначних українських політичних діячів (як-от С. Петлюра); життя українців у Східній Азії (зокрема в Маньчжурії).

Відкритими для ґрунтовного вивчення залишаються біографія І. Шлендика, його педагогічна та громадська діяльність. З'ясування також потребує можлива співпраця діяча з іншими українськими часописами, наприклад тими, що виходили у країнах Європи. Повернення із забуття імен активних учасників різних історичних процесів надає подіям конкретних рис, завдяки чому минуле перестає бути абстрактним переліком фактів.

#### Список бібліографічних посилань

1. В листопаді 1936 року Культурно-Просвітним Відділом Української Національної Кольонії було проведено... *Вісти Української національної кольонії в Маньчжу-Ді-Го*. Харбін, 1936. С. 9—10.
2. В Харбіні. *Далекий Схід*. Харбін, 1938. Ч. 1. С. 8—9.
3. З діяльності філії Т-ва "Просвіта" у Харбіні. *Діло*. 1935. 23 січ. (ч. 18). С. 4. Рубр.: З українського життя на Дал. Сході.
4. З життя українців у Маньджу-Ті-Го. *Тризуб*. Харбін, 1935. Ч. 48. С. 13—14. Відділ: Хроніка.
5. Зубко О. Є. Викладачі Українського вищого (високого) педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі (1923—1933): короткий екскурс відстежених і невідстежених доль. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки"*. Харків, 2023. Вип. 37. С. 5—15. doi: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2023-37-01>.
6. Коваль Р., Моренець В., Юзич Ю. "Подебрідський полк" Армії УНР. Т. 3: До історії Армії УНР, Вільного козацтва, повстансько-партизанського руху, Українських січових стрільців, Галицької армії, УВЩ та Карпатської Січі. Київ: Видавництво Марка Мельника, 2020. С. 346—348.
7. Купецький Г. Там, де сонце сходить. Спогади бойовика ОУН на Далекому Сході. Торонто, 1988. 499 с.
8. Несторович В. [Н.]. Ми дістали... *Діло*. Львів, 1938. 23 черв. (ч. 135). С. 3. Рубр.: З життя українців на Далекому Сході.
9. Несторович В. [Н-вич.]. У харбінській філії Тов. "Просвіта". *Діло*. 1936. 21 квіт. (ч. 86). С. 3. Рубр.: З українського життя на Дал. Сході.
10. Несторович В. [Север]. З життя українців на Далекому Сході. *Діло*. Львів, 1935. 5 верес. (ч. 236). С. 3.
11. Попок А. А. Шлендик Іван. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т—Я. С. 644.
12. Промоції в Українському Високому Педагогічному Інституті ім. М. Драгоманова в Празі. *Діло*. Львів, 1929. 2 січ. (ч. 2). С. 3. Рубр.: Новинки.
13. Просвітнянські сходи. *Маньдзурський вістник*. Харбін, 1935. 17 серп. (ч. 23). С. 3.
14. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921). Кн. II. Київ: Темпора, 2011. С. 292, 312.
15. Українці в Китаї (перша половина ХХ ст.): енциклопед. довід. / уклад В. Чорномаз. Одеса: Гельветика, 2021. 634 с.
16. Шлендик І. Необхідний висновок. *Далекий Схід*. Харбін, 1938. Ч. 5. С. 65.
17. Шлендик І. [Т. О.]. В Українській національній колонії в Маньчжу-Ді-Го. *Тризуб*. Париж, 1938. Ч. 12. С. 26—27.
18. Шлендик І. [Ткач-Олійник]. В Харбіні. *Тризуб*. Париж, 1936. Ч. 27/8 (16 серпня). С. 6—8.
19. Шлендик І. [Ткач-Олійник]. Лист з Далекого Сходу. *Тризуб*. Париж, 1937. Ч. 7/8. С. 21—25.
20. Шлендик І. [Ткач-Олійник]. Листи з Далекого Сходу. *Тризуб*. Париж, 1935. Ч. 32/33. С. 9—15; Ч. 34. С. 2—7; Ч. 50. С. 3—4.
21. Шлендик І. Що ж далі? *Маньдзурський вістник*. Харбін, 1935. 28 квіт. (ч. 11). С. 3.
22. Souborný katalog České republiky. URL: [https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc\\_number=008977246&local\\_base=skc](https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=008977246&local_base=skc) (дата звернення: 12.07.2024).

Olesia Drozdovska,  
PhD of Philology,

Senior Researcher Fellow of the Research Institute for Press Studies  
of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

***The little-known Ivan Shlendyk (1889—1946): life and work  
(on the occasion of his 135th birthday)***

The article is dedicated to Ivan Shlendyk, one of the little-known representatives of the Ukrainian diaspora in Manchuria, a populariser of the idea of Ukrainian state independence and a chronicler of Ukrainian life in East Asia. **The purpose of the research** is to highlight I. Shlendyk's biography and to study his socio-communication activities, specifically his collaboration with the Ukrainian press published in the 1930s. The research employs biographical, bibliographical, comparative methods, as well as press clipping, classification, and generalization techniques. **The scientific novelty of the research.** The information about I. Shlendyk's collaboration with the Ukrainian press, which operated during the interwar period in Europe and East Asia, has been clarified and supplemented. A list of his publications has been compiled (at the time of preparing this study, 94 materials were found) and their subject matter has been analyzed. **Conclusions.** The figure of I. Shlendyk, his roles as a combatant, pedagogue, editor and journalist have not yet become the subject of specialized scientific studies. During the course of the research, it was discovered that: 1) I. Shlendyk did not contribute to the Lviv daily "Dilo"; 2) he was a correspondent (in 1935—1938) for the Paris-based magazine "Tryzub"; 3) he was published there under his real name, as well as under the pseudonym Tkach-Oliynyk (Tkach Oliynyk) and the cryptonym T. O.; 4) he was served as the editor for various Ukrainian non-periodical and press publications in Harbin; 5) he was published there under his full name and under the cryptonym I. Sh.; 6) the main thematic areas of his publications include: the struggle for Ukrainian state independence, the preservation of the memory of prominent Ukrainian political figures (particularly S. Petliura), and the life of Ukrainians in East Asia, especially in Manchuria.

**Keywords:** biography; Ukrainian press; publication subject; "Dalekyi Skhid"; "Dilo"; "Mandzhurskyi Vistnyk"; "Samostiina Ukraina"; "Tryzub"; Harbin

References

1. V lystopadi 1936 roku Kulturno-Prosvitnym Viddilom Ukrainskoi Natsionalnoi Kolonii bulo provedeno... (1936). *Visty Ukrainskoi natsionalnoi kolonii v Manchzhu-Di-Ho*, pp. 9—10.
2. V Kharbini (1938). *Dalekyi Skhid*, 1, pp. 8—9.
3. Z diialnosti filii T-va "Prosvita" u Kharbini (1935, 23 sich.). *Dilo*, 18, p. 4.
4. Z zhyttia ukraintsiv u Mandzhu-Ti-Ho (1935). *Tryzub*, 48, pp. 13—14.
5. Zubko O. Ye. (2023). Vyklyadachi Ukrainskoho vyshchoho (vysokoho) pedahohichnogo instytutu im. M. Drahomanova v Prazi (1923—1933): korotkyi ekskurs vidstezhenykh i nevidstezhenykh dol. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina. Serii "Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky"*, 37, pp. 5—15. doi: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2023-37-01>.
6. Koval R., Morenets V. & Yuzych Yu. (2020). "Podiebradskyi polk" Armii UNR. T. 3: Do istorii Armii UNR, Vilnoho kozatstva, povstansko-partyzanskoho rukhu, Ukrainykh sichovykh striltsiv, Halytskoi armii, UVShch ta Karpatskoi Sichi, pp. 346—348. Kyiv: Vydavnytstvo Marka Melnyka.
7. Kupetskyi H. (1988). *Tam, de sontse skhodyt: Spohady boiovyka OUN na Dalekomu Skhodi*. Toronto.
8. Nestorovych V. [N.] (1938, 23 cherv.). My distaly... *Dilo*, 135, p. 3.
9. Nestorovych V. [N-vych.] (1936, 21 kvit.). U kharbinskii filii Tov. "Prosvita". *Dilo*, 86, p. 3.
10. Nestorovych V. [Sever] (1935, 5 veres.). Z zhyttia ukraintsiv na Dalekomu Skhodi. *Dilo*, 236, p. 3.
11. Popok A. A. (2013). Shlendyk Ivan. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, 10, p. 644. Kyiv: Naukova dumka.
12. Promotsii v Ukrainkomu Vysokomu Pedahohichnomu Instytuti im. M. Drahomanova v Prazi (1929, 2 sich.). *Dilo*, 2, p. 3.
13. Prosvitianski skhodyny (1935, 17 serp.). *Mandzhurskyi vistnyk*, 23, p. 3.
14. Tynchenko Ya (2011). *Ofiterskyi korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1917—1921)*, 2, pp. 292, 312. Kyiv: Tempora.
15. Chornomaz V. (uklad.) (2021). *Ukraiintsiv v Kytai (persha polovyna XX st.): entsykloped. dovid*. Odesa: Helvetyka.
16. Shlendyk I. (1938). Neobkhidnyi vysnovok. *Dalekyi Skhid*, 5, p. 65. Harbin.
17. Shlendyk I. [T. O.] (1938). V Ukrainskii Natsionalnii Kolonii v Manchzhu-Di-Go. *Tryzub*, 12, pp. 26—27.
18. Shlendyk I. [Tkach-Oliynyk] (1936). V Kharbini. *Tryzub*, 27/8, pp. 6—8.
19. Shlendyk I. [Tkach-Oliynyk] (1937). Lyst z Dalekoho Skhodu. *Tryzub*, 7/8, pp. 21—25.
20. Shlendyk I. [Tkach-Oliynyk] (1935). Lysty z Dalekoho Skhodu. *Tryzub*, 32/33, pp. 9—15; 34, pp. 2—7; 50, pp. 3—4.
21. Shlendyk I. (1935, 28 kvit.). Shcho zh dali? *Mandzhurskyi vistnyk*, 11, p. 3.
22. *Souborný katalog České republiky*. (n. d.). Available at: [https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc\\_number=008977246&local\\_base=skc](https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=008977246&local_base=skc).

Надійшла до редакції 8 серпня 2024 року



УДК 050(477)''189/190'':821.161.2-3Мир](045)  
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.10(339).43-47

*Анжела Шумілова,*  
молодша наукова співробітниця  
відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ,  
e-mail: Shumilova@nbuv.gov.ua  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4731-2346>

*Кароліна Сінельник,*  
магістр НАКККіМ,  
e-mail: karolinasinelnik@gmail.com  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4227-8000>

### **Прижиттєві публікації творів Панаса Мирного на сторінках періодичних видань кінця XIX — початку XX століть (до 175-річчя від дня народження)**

У статті досліджено періодичні видання, в яких надруковано прижиттєві твори Панаса Мирного та присвячені йому меморіальні статті (некрологи). Розглянуто проблематику творів видатного українського прозаїка й драматурга. Визначено стан бібліографічного забезпечення порушеного питання. **Мета статті** — дослідити інформаційний потенціал прижиттєвих публікацій творів видатного українського письменника, перекладача Панаса Яковича Рудченка (Мирного) у періодичних виданнях кінця XIX — початку XX ст. **Методологія дослідження** базується на застосуванні біографічного, хронологічного, джерелознавчого (аналізу літературно-критичних, публіцистичних джерел) методів, синтезу інформації, а також емпіричного методу опису та моделювання. **Наукова новизна** полягає в комплексному дослідженні, узагальненні, поданні поглибленої інформації щодо масиву періодичних видань, на сторінках яких віддзеркалено життєвий шлях Панаса Мирного та його творчість за часів царського самодержавства. Акцентовано на співпраці українських письменників і значущості творчого доробку письменника. **Висновки.** Аналіз джерел, що містять відомості про Панаса Мирного, обсяг публікацій його творів зумовлюють потребу укладання нового персонального біобібліографічного покажчика.

**Ключові слова:** українська література; царська цензура; Панас Мирний; періодичні видання (альманахи, часописи, збірники, журнали, газети)

**Постановка проблеми.** Показником актуальності обраної теми статті є наукові праці, які базуються на вивченні періодичних видань кінця XIX — початку XX ст. та їх місця в системі української преси, політичному й культурному житті країни. Наукова новизна полягає в комплексному дослідженні, узагальненні, наданні поглибленої інформації щодо масиву періодичних видань (часописів, альманахів, збірників, журналів, газет), на сторінках яких відображено життєвий і творчий шлях Панаса Мирного за часів царського режиму. Проблематику дослідження зумовлено потребою переосмислити творчу спадщину українського класика, який синтезував розмаїття тем і літературних напрямів, реалістично відтворив життя народу, зробив вагомий внесок у розвиток української літератури та мови.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Джерелознавчою базою дослідження є прижиттєві публікації творів Панаса Мирного в періодичних виданнях (альманахах, часописах, збірниках, тижневиках, журналах, газетах) кінця XIX — початку XX ст.: "Багаття" (Одеса), "Вік" (Київ),

"Вістка" (Київ), "Громада" (Женева), "Діло" (Львів), "Дубо в листя" (Київ), "З нево і" (Вологда), "З потоку життя" (Херсон), "Зоря" (Львів), "Кієвская старина" (Київ), "Літературно-науковий вісник" (Львів; Київ), "Правда" (Львів), "Рада" (Київ), "Рідний край" (Полтава), "Степ" (Херсон). Меморіальні статті (некрологи), присвячені вшануванню пам'яті видатного письменника, опубліковано у львівській газеті "Український вісник" (попередня назва — "Діло") та "Літературно-науковому віснику".

Важливий внесок у вивчення періодичних видань зазначеного періоду, їх сутності та місця в системі видавничої справи України зробили А. Животко [6], М. Кичинський [9], Г. Корбич [10], В. Лубчак [13; 14], І. Михайлин [18]. Ю. Семенко, вивчаючи значення журналу "Рідний край" у літературному процесі початку XX ст., з'ясувала роль Панаса Мирного у становленні цього видання [25]. Вихід у Києві (2005) систематичного покажчика змісту журналу "Кієвская старина": (1882—1906)" став підсумком дослідження М. Палієнко [20].

Тогочасна періодика відігравала важливу роль у становленні та розвитку загальнокультурної сфери, адже відповідала запитам часу й віддзеркалювала події суспільно-політичного та культурного життя країни. Публікація творів українських письменників на сторінках періодичних видань, у яких об'єктивно відображено життя панівного класу, селян і робітників, сприяла формуванню нового мислення.

Закономірно, що дослідження життєвого та творчого шляху Панаса Мирного науковців ХХ ст. були значною мірою заангажовані, упереджені, написані "під владу", проте саме ці праці є фундаментом для ґрунтовного вивчення етапів та особливостей розвитку української літератури зазначеного періоду крізь призму політичних подій.

Нині наявно чимало досліджень, присвячених творчому доробку Панаса Мирного [21—24; 27]. Вони вирізняються ґрунтовністю й багатаспектністю, кожне з них репрезентує новий погляд на розуміння творчого та життєвого шляху письменника. Особливої уваги варті праці "Великий реаліст" С. Зубкова [7], "Панас Мирний: нарис про життя і творчість" Є. Кирилюка [8], "Суспільно-політичні погляди Панаса Мирного" В. Євдокименко [5], "Панас Мирний: біографія : дослідження" В. Черкаського [29], дослідження І. Григоренко [1; 2] та ін.

**Мета статті** — дослідити періодичні видання кінця ХІХ — початку ХХ ст., в яких було надруковано прижиттєві твори Панаса Мирного; розкрити інформаційний потенціал публікацій.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Панас Якович Рудченко (літературний псевдонім Панас Мирний) — відомий український письменник-реаліст, драматург, перекладач, творець соціально-психологічного викривального роману, повісті, новели 1870—1880-х рр. У порівнянні з українськими прозаїками кінця ХІХ — початку ХХ ст. творчість Панаса Яковича відбиває цілу епоху — від кріпосницької реформи 1861 р. до революційних подій 1905 р. Глибоке занурення автора в соціальні проблеми під час зображення людських характерів, вчинків, подій та явищ сприяло тому, що його проза стала цілковито новим явищем у тогочасному літературному процесі. Панасу Мирному також притаманні висока ідейність, глибока відданість народові, що належать до тих шляхетних традицій, які свято береже й розвиває українська література. М. Коцюбинський свого часу назвав письменника її "силою й красою". Уперше в українській художній прозі Панас Якович закликав "цей світ виполонити і виростити новий".

П. Рудченко народився 1 (13) травня 1849 р. у Миргороді Полтавської губернії в родині бухгалтера повітового казначейства. Батько походив із родини простого козака, рід матері — доньки місцевого колезького реєстратора — брав початок від захожого грека. У спогадах письменник зазначав: "Козача кров батьків, змішана з грецькою кров'ю (по матері), швидко бігла по жилах і змушувала битися молоде серце любов'ю до свого краю, до свого обездоленого народу, а чудові казки та пісні, що змалку тішили дитячу душу, схиляли його до рідного слова".

Освіту хлопчик здобув у Миргородському парафіяльному училищі (1857—1858) та Гадяцькому повітовому училищі (1858—1862) [17, с. 161—164]. Світогляд підлітка формувався в той період, коли в центрі суспільного життя стояло питання скасування кріпацтва та проведення поміщицьких реформ. Традиційний соціальний характер (патріархальний господар) після реформи набув нового трактування — селянин опинився перед проблемою вибору способу господарювання, а згодом — і життєвого шляху. Слід зауважити, що саме життя села стало головною темою українських письменників кінця ХІХ ст. Окрім цих творів, Панас читав і поезії Т. Шевченка, якого обожнював і знав напам'ять майже весь "Кобзар", і, ймовірно, заборонену царською цензурою літературу.

На 14 році життя юнак пішов на державну службу, розпочавши її писарчуком Гадяцького повітового суду. Як згадував Панас Якович, "умови праці виявилися жахливими: середовище брехунів і підлабузників, бездушність чиновників, гра в карти на гроші, постійна пиятика, хабарі, відвертий обман прохачів". Це вражало та гнітило хлопця. Зауважимо, що загалом П. Рудченко прослужив на різних посадах 56 років: чиновницька робота канцеляриста в Пирятинському суді (1863), помічника бухгалтера в Гадячі (1863—1864), діловода у Прилуках (1865—1867) і Миргороді (1867—1871). Від 1871 р. до січня 1920 р. працював у казенній палаті в Полтаві, де пройшов шлях від бухгалтера (1879), секретаря (1882) до начальника першого відділу [17, с. 162]. У 1914 р. П. Рудченко дістав чин дійсного статського радника. Після 1917 р. працював у Полтавському губернському фінансовому відділі помічником бухгалтера державного казначейства. Окрім роботи, Панас Якович брав активну участь у діяльності полтавського народницького гуртка "Унія" (від 1875 р.), підтримував зв'язок з М. Коцюбинським, М. Лисенком, М. Старицьким, Лесею Українкою.

Ставши на шлях письменства у 1844 р., П. Рудченко ставив високоідейні завдання — як найточніше зобразити реальне життя, відтворити його сутність і природу пером правди. Гострий письменницький зір, глибока природна спостережливість, емпатія та великий талант дали йому змогу зрозуміти й художньо відобразити найхарактерніші явища тогочасної дійсності. Письменник прагнув розкрити історичний, психологічний і творчий аспекти життя героїв. Його твори — це незаперечне свідчення небайдужого ставлення до долі багатьох поколінь українців.

Панас Якович дбав про збереження чистоти української мови, її збагачення й утвердження як невіддільної ознаки рівноправної з іншими націями. Письменник був палким патріотом, відданим інтересам пригнобленого самодержавством народу: "Якби я зміг показати безталанну долю життя людського, високою його душою, тепле серце, як вони є у мирі, — то б моя слава була й моя надія справдилася... Через це я і пишу, пробую — а ось може і вдасться. Так що писання — моя думка, моя надія, моя віра...".

Попри те, що у 1870—1880-х рр. письменник плідно працював, через цензурні переслідування українського слова в Російській імперії його твори виходили друком здебільшого за кордоном і в Наддніпрянській Україні, тому були майже невідомі широкому колу читачів.

В Австро-Угорській імперії з початком конституційного періоду 1860—1890-х рр. відбулася низка змін у культурно-освітньому та громадсько-політичному житті українців, що вплинуло на процеси національного відродження в Галичині. Серед них — зародження народовецького культурно-політичного руху, метою якого став захист прав руського (українського) народу, підтримка його інтересів у всіх сферах суспільного життя. У той період активно розвивалася українська преса [6, с. 13—14].

За таких політичних умов "живі сили" українського слова кінця XIX — початку XX ст. сконцентрувалися в Галичині та на Буковині, де цензурні утиски були не такими жорсткими. На тих теренах виходив (із перервами) літературно-політичний часопис "*Правда*" (1867—1898).

У літературно-науковій частині видання публікували розвідки, літературно-критичні праці та історичні огляди, етнографічні матеріали тощо. "*Правда*" відіграла велику роль в історії українських національних змагань, що мали на меті об'єднання прогресивних сил на патріотично-культурному ґрунті [6, с. 144—145].

Редакція часопису через Івана Рудченка (псевдонім Білик) — відомого літературознавця та літературного критика, запросила до співпраці його брата — Панаса Рудченка. Письменник дебютував і як поет, і як прозаїк. У 1871 р. у № 5 львівської "*Правди*" було надруковано патріотичний вірш "Україні" під псевдонімом "Опанас Мирний", а наступного року — оповідання "Лихий попутав" без підпису.

У листопаді 1872 р. Панас Якович завершив повість "Чіпка", яку надіслав до редакції часопису. Згодом, за участі брата Івана, письменник створив на її основі роман "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" (1872—1875).

Задум твору виник у Панаса Мирного навесні 1872 р. під час мандрівки з Полтави до Гадяча. Роман "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" — це історія закріпачення селян с. Піски, їх становища після реформи, це жахливі картини зубожіння й голодування, перших подорожей до Одеси та Херсона у пошуках заробітку, наростання гніву селянських мас проти соціальної несправедливості, перетворення головного героя Чіпки — правдошукача, бунтаря, месника за кривду свого народу — на "пропащу силу" та розбійника.

На той час творчий доробок Панаса Мирного становив кілька неопублікованих зразків прози, драматичних творів і перекладів (зокрема "Слова о полку Ігоревім"). У 1874 р. у "*Правді*" побачили світ нарис "Подоріжжя од Полтави до Гадячого" (№ 10—13), в якому вперше на сторінках преси було подано історію Гнидки, прототипу головного героя роману "Хіба ревуть воли, як ясла повні?", та оповідання "П'яниця" (№ 16—19). У 1889 р. на сторінках часопису вперше було надруковано "Казку про Правду та Кривду", що того самого року вийшла окремим виданням.

У травні 1876 р. Олександр II підписав так званий Емський указ про заборону публікації творів українською мовою та ввозу з-за кордону українських видань, через що епохальний роман "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" майже п'ять років (1875—1880) пролежав у рукописі. У липні 1876 р. твір було передано М. Драгоманову до Женеви.

Схожа доля спіткала й повість Панаса Мирного "Лихі люди (один листочок з життя)", написану 1875 р. й анонімно надруковану під однойменною назвою у 1877 р. у третій книзі українського збірника "*Громада*" (Женева), який упорядкував М. Драгоманов. Удруге цей твір було надруковано у четвертій збірці зазначеного видання у 1878 р. Відтак вихід збірника припинився. Натомість наприкінці 1880 р. у Женеві

було засновано новий журнал, що також мав назву "Громада" й виходив за редакцією М. Драгоманова, М. Павлика і С. Подолинського [3, с. 114]. Надалі повість після значних редагувань та під назвою "Товариші" була підготовлена для друку у збірці "Збираниця з рідного поля", однак через цензурний тиск опублікована не була. На теренах України повість під назвою "Товариші" була надрукована Полтавською спілкою споживчих товариств у 1918 р.

Твір розповідає про українських інтелігентів-різничинців, які були пов'язані шкільною дружбою, проте обрали різні життєві дороги. Одні стали кар'єристами: "Попенко та Шестірний "ідуть вгору"; інші — Жук і Телепень — вибрали шлях "служіння народові". Панас Мирний зобразив залежність буржуазної інтелігенції від капіталістів і процес виокремлення з її середовища найкращих сил, які боролися за кращу долю народу. В Україні повість розповсюджували нелегально.

Наприкінці 1870-х рр. — на початку 1880-х рр. Панас Мирний написав повість "Голодна воля", яку не було опубліковано через цензурні заборони сумнозвісного Валуєвського циркуляра (1863). Письменник надавав оцінку селянській реформі 1861 р. крізь призму ідей революціонерів-демократів, уособивши її, зокрема, в образі "голодної волі". Панас Мирний яскраво змалював наростання народного гніву проти поміщиків, викриваючи свавілля кріпосника Гамзи та його управителя, які знущалися із селян. Кріпаки з обуренням вимагали від поміщика документ "на волю", що стала для них "голодною", адже змусила йти із села на заробітки. Повість знайшла свого читача лише в 1940 р.

У квітні 1880 р. Панаса Мирного нагородили о рєно м Станіслава III, і в цьо му ж місяці в Женеві вийшов роман "Хіба ревуть воли, як ясла повні?". Твір було надруковано власним коштом М. Драгоманова під двома псевдонімами — Панаса Мирного та Івана Білика. Роман не потрапив в Україну, через що, на жаль, не став подією тогочасного літературного життя.

Лише в 1901 р. київський альманах "Вік" надрукував уривок із зазначеного роману під назвою "Польова царівна". Вперше легально цей твір під назвою "Пропаша сила" було повністю опубліковано у 1903 р. на сторінках двомовного журналу "Кієвская старина". Того самого року у Львові роман вийшов окремим виданням під оригінальною назвою.

Варто докладніше зупинитися на значенні журналу "Кієвская старина" для розвитку україн-

ського літературного процесу. Часопис був першим багатопрофільним історичним, етнографічним, белетристичним щомісячником, виходив у Києві російською й українською мовами (у російській транслітерації від 1905 р., в українській — від 1906 р.) упродовж 1882—1906 рр. Цензура забороняла публікації українською мовою, бо ретельно дотримувалася вимоги царя "строга следиць за теми местами в украинских книгах, где трактується о народности и речи украинской, чтобы украинцы не давали предпочтения любви к родине перед любовью к отечеству" [28, с. 145]. Від 1907 р. журнал виходив українською мовою під назвою "Україна". Дослідник М. Кичинський називав часопис "неофіційним центром української демократичної думки і літературного процесу": "Журнал зібрав майже весь науковий і мистецький актив тогочасної України: громадських діячів і вчених, в т. ч. істориків, етнографів, філософів, лінгвістів, літературознавців, письменників" [9, с. 78]. Часопису належить значна роль у поглибленні історико-краєзнавчих, топографічних, демографічних досліджень в Україні. У виданні друкували матеріали, котрі широко висвітлювали історію українського козацтва, національно-визвольних і державотворчих змагань українського народу, питання україно-російських та україно-польських відносин тощо. Дописувачі часто порушували проблеми національного, культурно-історичного та літературного розвитку, намагалися формувати національну самосвідомість населення.

У 1886 р. у журналі "Кієвская старина" (Т. 15, № 7, с. 542—547) було опубліковано твір Панаса Мирного "Збираниця з рідного поля". Наступне оповідання "Морозенко" надрукували в "Кієвской старине" (Т. 60, № 3, с. 366—396) у 1898 р. Письменник оповідав про бідного селянського хлопчика, який замерз у лісі, шукаючи казкового діда Мороза, аби він врятував їх з матір'ю від голоду. Незабаром друкарня Київського університету випустила оповідання окремим виданням. А в 1904 р. оповідання "Морозенко" та "На вічну пам'ять Котляревському" побачили світ на сторінках "Літературного збірника" (Т. 87, № 12, с. 181—183) [20, с. 237, 255, 329].

І. Франко остерігався називати "Кієвскую старину" журналом, адже його матеріали, особливо в перші роки існування, не торкалися громадсько-політичного життя й подій сучасності, через що буржуазне літературознавство так високо цінувало видання [6, с. 116].

В окреслений період, як зазначалося, у східній Україні періодична українська преса

тільки почала зароджуватися. Як наслідок, твори Панаса Мирного, видані за кордоном, у Російській імперії та Наддніпрянській Україні довгий час не друкували, його творчість була мало відомою українському читачеві кінця XIX — початку XX ст., адже царська цензура не дозволяла письменникові-демократові розкривати читачеві всі суперечності пореформеної дійсності. Загалом, становище журналістики та літератури у східній і південній Україні наприкінці XIX ст. було вкрай незадовільним. В альманахах, літературних збірниках друкували переважно белетристику. Ані Валуєвський циркуляр, ані Емський указ її не забороняли, проте решту української періодики тодішнє законодавство фактично знищило. У той період творчим українським силам не вистачало преси, яка б виходила постійно, а та, що виходила, не могла бодай мінімально забезпечити потреби громадськості, а письменників і поетів [18, с. 4, 121].

Як зазначив С. Наріжний, "під пресою в теперішні часи розуміють майже виключно газети та періодичні часописи. Але історично з цим поняттям треба зв'язувати також і різні збірники й деякі інші публікації, що виходили ще за часів, коли справжньої преси в сьогоднішньому розумінні не було, а її заступали різні "сурогати" — альманахи й подібні видання. На українських землях часописи в сучасному розумінні з'явилися лише в другій половині XVIII ст." [19]. Зародившись у Харкові, згодом альманахи активно виходили і в інших містах роз'єднаної України: Києві, Львові, Чернівцях, Чернігові, Одесі, Херсоні.

Особливо важливу роль українські збірники відіграли на початку XX ст. на півдні Російської імперії, засвідчивши бажання українських культурно-мистецьких кіл жити в одному руслі актуальних суспільних процесів, спонукавши письменників до пошуку нових мистецьких орієнтирів, що зрештою спричинило літературно-мистецьку дискусію 1901—1904 рр.

Наприкінці XIX ст. цензурна практика певною мірою послабшала [4, с. 112]. Цим скористалися О. Кониський і М. Старицький, які домогалися дозволу на випуск літературних альманахів "Луна" (1881) і "Рада" (1883—1884). Альманах "Рада" за редакцією М. Старицького, виріс "з того ж кореня, що й "Луна" за редакцією О. Кониського: редактор намагався організувати видання літературного журналу, але дозвіл вдалося отримати лише на альманах" [18, с. 76]. Панас Мирний був першим, хто підтримав ініціативу колег. Український альманах вийшов книжкою на 470 сторінок і містив багато цінного літературного матеріалу. І. Франко високо оцінив видання, назвав його вихід "першим весняним громом", а у статті "Южнорусская литература" зауважував: "Изданные Старицким в 1883—1884 годах два тома сборника "Рады" свидетельствовали о том, что украинская литература имеет недюжинный талант, умеющий глубоко и пристально заглядывать в жизнь и художественно воспроизводит..." [4, с. 123].

(Далі буде)

Надійшла до редакції 26 вересня 2024 року

## ЗА РУБЕЖЕМ



УДК 655.423+655.54/.58]-048.67(460:100)(045)  
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.10(339).47-52

*Лариса Мильченко,*  
старша наукова співробітниця  
відділу моніторингу засобів масової інформації  
Книжкової палати України,  
e-mail: svirel.34@gmail.com  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5905-077X>

### **Експорт книжкової продукції, міжнародні виставки, популяризація мови та літератури — чинники підвищення іміджу Королівства Іспанія на світовій арені\***

*Переклади*, які стали однією з головних особливостей іспанського книжкового ринку, також є вагомим чинником міжнародного іміджу

цієї країни. Загальна кількість перекладених видань перевищила 25,8 тис. примірників. Звісно, не всі мови однаково популярні, зокрема

\* Закінчення. Продовження див.: Вісник Книжкової палати. 2024. № 9. С. 47—52.  
© Мильченко Л., 2024

англійською, іспанською та французькою перекладають найбільше. Водночас останніми роками набули поширення італійська та японська, що підвищило попит на мангу [8].

Попри те, що економічна криза вплинула на товарообіг книготоргівлі Іспанії, тенденція до зростання, що розпочалася у 2014 р., дає змогу видавничій галузі стабільно розвиватися, насамперед завдяки популярності електронних книг. І хоча іспанський читач продовжує віддавати перевагу друкованому формату, нині обіг електронних книг майже вдвічі перевищує показники минулого десятиліття. Зокрема, художня література у друкованому та електронному форматах приносить найбільший прибуток книгоіндустрії країни [8].

Імідж будь-якої держави свідчить про рівень розвитку її культури, економічну силу, могутність, добробут. Міжнародний імідж тісно пов'язаний з урядовими системами, які визначають рівень розвитку процесів, що сформувалися як результат становлення державності й скеровують розвиток культурних, політичних, економічних, соціальних, громадських та інших сфер. Саме іміджеві чинники впливають на те, яку репутацію матиме країна в міжнародному просторі та як її сприйматиме світова спільнота.

Іспанія постійно проводить роботу щодо популяризації та посилення свого іміджу в міжнародному просторі. Країна є не тільки потужним експортером книжкової продукції, а й постійним учасником щорічних *міжнародних книжкових ярмарків і фестивалів*. Представники іспанської книговидавничої галузі неодмінно беруть участь у роботі цих форумів, аби мати нагоду популяризувати свою культуру, невіддільною частиною якої є книжкова продукція.

Попри те, що сучасна комунікація здійснюється здебільшого цифровими каналами, фізична присутність на книжкових ярмарках надзвичайно важлива, оскільки їх головною місією є налагодження комунікацій, передусім на міжнародному рівні.

Основними видами діяльності на книжкових форумах є продаж авторських прав на публікації, прав на переклад іншими мовами, опублікованих книг, зокрема й для бібліотек, укладання контрактів на поліграфічні послуги чи переведення в аудіовізуальні формати, розповсюдження чи експорт видань.

Іспанія бере участь у міжнародних книжкових фестивалях, що відбуваються у країнах *ЄС та Європи* [42], як-от Лондонський міжнародний книжковий ярмарок, Паризький міжнародний книж-

ковий ярмарок, Празький міжнародний книжковий ярмарок та багато інших. Іспанія також є активним учасником книжкових ярмарків *Латинської Америки* [42] та *інших країн світу* (Міжнародний книжковий ярмарок BookExpo America, Токійський міжнародний книжковий ярмарок, Єрусалимський міжнародний книжковий ярмарок та інші).

Найважливіші міжнародні книжкові ярмарки, до яких іспанські видавці ставляться з особливою увагою, — LIBER (найбільша іспаномовна платформа в Європі для зустрічі професіоналів у галузі книгодрукування), Франкфуртський книжковий ярмарок, Міжнародний книжковий ярмарок у Гвадалахарі (Мексика), Болонський ярмарок дитячої книги, Лондонський книжковий ярмарок.

Щорічно відбуваються міжнародні книжкові ярмарки й на території *Іспанії* [42], зокрема: Міжнародний книжковий ярмарок BAST, Арагонський книжковий ярмарок, Мадридський книжковий ярмарок, Кордовський книжковий ярмарок та інші. Найважливішими вважають ярмарок Sant Jordi (Барселона) й Мадридський книжковий ярмарок. Популярними є книжкові форуми в Севільї, Валенсії, Вальядоліді та Толедо.

Упродовж багатьох років Іспанія бере участь у міжнародних книжкових ярмарках у статусі Почесного гостя, на яких має унікальні можливості репрезентувати світові свою культуру та літературу. Країна демонструє мистецькі проекти у співпраці з культурними установами, які базуються на фундаментальних принципах: мовна множинність, інновації та бібліографічне різноманіття. Наприклад, у 2021, 2022 рр. Іспанія стала Почесним гостем Франкфуртського міжнародного книжкового ярмарку, у 2023 р. — Калькутського міжнародного книжкового ярмарку.

В організації міжнародних заходів в Іспанії та інших країнах беруть участь агенція *Acci Cultural Española* (AC/E) та Генеральний директорат книг (Міністерство культури та спорту) у співпраці з Міністерством закордонних справ, ЄС та співробітництва, Міністерством промисловості, торгівлі та туризму, Інститутом Сервантеса й Федерацією гільдій редакторів Іспанії.

Іспанські книжкові стенди пропонують книги різних жанрів — від художніх оповідань до нон-фікшну, поезії чи графічного роману, сучасних авторів і класиків іспанської літератури. Заходи об'єднують письменників, ілюстраторів, редакторів і перекладачів. Учасникам і відвідувачам пропонують широку та різноманітну літературну програму.



Найвищою державною установою, що реалізує культурні програми світового рівня та освітню політику Іспанії, є Міністерство закордонних справ, ЄС та співробітництва. За культурні зв'язки відповідає Управління з культурних і наукових зв'язків, представництва за рубежом і культурні центри, що стали самостійними суб'єктами зовнішньої політики Іспанії.

Популяризацією та поширенням у світі іспанської мови й літератури опікуються Інститут Сервантеса, Іспанське державне об'єднання "Культурна дія" (Spanish Cultural Action State Society), Генеральне управління політикою та культурною індустрією при Міністерстві культури (AECID), мережа культурних домів, які функціонують при Міністерстві закордонних справ, ЄС та співробітництва.

До структури Інституту Сервантеса входять головний офіс у Мадриді, понад 430 центрів та 86 представництв у 43 країнах, сфера поширення яких безпосередньо пов'язана з основними напрямками зовнішньої політики Іспанії. Найбільшу кількість центрів відкрито у Бразилії, яка відіграє важливу роль в інтеграційних процесах у Латинській Америці.

Директорка Інституту Сервантеса К. Каффарель наголошує, що його діяльність покликана не лише розвивати освітні напрями, а й відчиняти закордонні двері іспанським компаніям. К. Каффарель зазначає, що зі зростанням популярності Іспанії в міжнародному просторі зростатиме її вага й вплив і в різних галузях, а така нематеріальна цінність, як іспанська мова, стане послом держави у світі.

Варто приділити увагу діяльності у сфері популяризації іспанської мови та освіти, яку проводить Фонд "Кароліна". До нього входять державні органи, відомі політики та видатні діячі країни, комерційні структури. Поміж численних завдань Фонд підтримує програми підвищення кваліфікації викладачів з-за кордону на території Іспанії, організовує зустрічі з адміністраціями освітніх центрів, коледжів, університетів, науковців для налагодження професійних контактів. Співпраця у сфері освіти та викладання є доволі ефективною, оскільки після повернення фахівці освітніх центрів і закладів вищої освіти стимулюють інтерес до Іспанії серед своїх учнів та закріплюють у свідомості молоді позитивний імідж країни, що надалі дає результати і у сфері освіти та культури, і в політиці й економіці.

Значну роботу з підтримання іміджу Іспанії та популяризації її культури, мови та читання усередині країни здійснює уряд. Вивченню рідної

мови в Королівстві приділяють значну увагу: функціонують численні мовні курси, школи тощо. Водночас кращого й ефективнішого розуміння культури та мови можна досягти, лише живучи у країні-носії, тому оптимальною пропозицією для іноземців є спеціалізовані мовні школи в Мадриді та інших містах, які надають широкий спектр навчальних програм за різними напрямами та можливостями.

Навчання іспанської мови іноземців на території Королівства є одним із найважливіших складників культурної та освітньої політики, яка підпорядкована середньостроковій стратегічній меті розвитку держави та зміцненню її присутності у світі. Викладання іспанської мови розглядають не лише в контексті освітньої діяльності, а і як важливий елемент зовнішньої культурної політики, що має стратегічні цілі.

Важливим кроком у реалізації цього завдання стало рішення щодо популяризації якісного викладання іспанської мови з метою зробити його загальнодоступним. Для залучення якнайбільшої кількості людей у світі до вивчення іспанської мови її викладання було виведено за межі університетської освіти, що дало змогу не лише збільшити коло учнів, а й розширити вікові межі, запропонувавши навчання як дітям і студентам із різних країн, так і дорослим, які опановують мову для роботи, спілкування, подорожей чи еміграції, а також пенсіонерам.

Нині іспанську мову вивчають і у приватних лінгвістичних центрах. Гарантом якості навчання є Інститут Сервантеса, створений, як зазначалося, для поширення мови та культури Іспанії за кордоном, підтримання позитивного іміджу країни. Нині іспанську мову як іноземну за методикою Інституту Сервантеса в Іспанії викладають у понад 430 приватних лінгвістичних академіях. Завдяки взаємодії з центрами вивчення іспанської мови на території країни Інститут Сервантеса контролює дотримання стандартів якості викладання.

За кордоном установа виконує завдання поширення культури та мови через організацію культурних заходів, створення бібліотек і мовних центрів, що є одним із найефективніших інструментів реалізації стратегії культурної дипломатії в зовнішній політиці країни.

За даними офіційного щорічного звіту Інституту Сервантеса "Іспанська мова — жива мова", у 2023 р. іспанську вивчали понад 21 млн осіб у світі, що на 7 млн більше, ніж у 2021 р. Це не лише робота над позитивним іміджем країни, а й значний успіх у стратегії її економічного роз-

виту: від створення нових робочих місць у сотнях лінгвістичних академій до розширення міжнародних зв'язків, адже більшість молодих людей, які вивчають іспанську мову, продовжують навчання в місцевих університетах і пов'язують майбутню роботу з цим регіоном, що сприяє створенню нових міжнародних бізнес-проектів і суттєво позначається на іспанській економіці.

Отже, викладання іспанської мови в Королівстві є правильно обраною та успішно реалізованою стратегією розвитку не лише зовнішньої політики країни, а й освіти, соціального та економічного секторів.

Міжнародний імідж будь-якої держави складають різноманітні елементи: окремі з них відносно стабільні, наприклад, виклад історії в підручниках, а інші залежать від ситуації, як-от, зміст інформації, котру пропонують медіа.

Нині медіа стають основним агентом короткострокової модифікації міжнародного іміджу Іспанії. У відповідь на актуальність його постійного вдосконалення Королівський інститут Елькано моніторить присутність країни у світовій паперовій і цифровій пресі. Згідно зі звітом 2022 р., було проаналізовано медіаресурси 200 країн, опублікованих 24 мовами. Загалом зареєстровано 331,6 тис. статей, присвячених Іспанії, і цей показник вищий за 2021 р. (304 тис.) і 2020 р. (299,3 тис.) [43].

**Висновки.** Імідж країни впливає на її політичні й економічні можливості, міжнародний статус, а також на інші держави, слугує одним з ефективних інструментів успішної внутрішньої та зовнішньої політики. Імідж — це дієва стратегія розвитку та посилення конкурентоспроможності країни, що допомагає формувати її бренд і ідентичність, тобто позитивну й упізнавану своєрідність.

За результатами проведеного дослідження сутності та значення іміджу Іспанії як потужного інструменту її репрезентації у світовому просторі зроблено висновок, що зовнішня політика іспанського уряду за останні десятиліття зазнала значної трансформації і нині спрямована на посилення місця та ролі держави в системі міжнародної комунікації.

Іспанія спромоглася збільшити вплив на світовій арені, використовуючи історичний зв'язок

із країнами Латинської Америки, потенціал культурних досягнень, авторитет і популярність іспанської мови. Офіційний Мадрид визнав, що головним активом зовнішньої політики Іспанії є культурно-мовний складник.

Використання цього дієвого іміджевого інструменту дало змогу державі посісти позицію лідера у відносинах із країнами латиноамериканського регіону. Популяризація мови, культурної спадщини та сучасних досягнень Іспанії сприяє зростанню експорту її книжкової продукції, упізнаваності глобальних брендів, допомагає реалізовувати нові стратегії зовнішньої політики.

Країна вибудовує комплексну систему інститутів, діяльність яких ґрунтується на просуванні мови та культури, популяризації іспанського способу життя у країнах Європи, Латинської Америки, Карибського басейну, Середземномор'я та у світі загалом.

Ефективний брендинг Іспанії в умовах конкуренції з потужними країнами, як-от США, Велика Британія, Німеччина, Франція, допомагає зміцнити її позицію поміж світових лідерів. У цьому контексті надзвичайно важливою є діяльність Королівського інституту Елькано як одного з головних інструментів міжкультурної співпраці Іспанії, що зробив найважливіший внесок у підвищення її іміджу.

Щороку розширюється тематична спрямованість міжнародних книжкових фестивалів, зростає кількість іспанських та іноземних учасників, що також сприяє закріпленню позитивного іміджу Іспанії у світі.

Як результат наведених заходів, позитивний імідж Іспанії у світі та посилення впливу її культури на глобальні соціально-економічні процеси, характер міждержавних відносин свідчать про ефективну стратегію зовнішньої політики країни.

Сучасна іспанська модель популяризації національної мови та культури на світовій арені доволі успішна. Досвід активної участі Іспанії в діяльності міжнародних організацій може бути корисним для наслідування в Україні, оскільки нашій державі бракує послідовних і переконливих кроків задля утвердження в сучасній світовій політиці.

#### *Список бібліографічних посилань*

1. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики Іспанії в кінці XX — на початку XXI століття. URL: <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/pan14/104.pdf>.
2. Зовнішня політика Іспанії на початку XXI століття. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk/sk793720.pdf>.
3. Основные направления внешней политики Испании: 1976—2004 гг. URL: <https://www.dissercat.com/content/osnovnye-napravleniya-vneshnei-politiki-ispanii>.

4. El español, una lengua con más de 599 millones de hablantes. URL: <https://www.inclusion.gob.es/web/cartaespana/-/el-espanol-una-lengua-con-mas-de-599-millones-de-hablantes#:~:text=que%20cifra%20en%20599.405.122,solo%20por%20detr%C3%A1s%20del%20hindi>.
5. Los ejes de la política exterior Española. URL: <https://www.lamoncloa.gob.es/espana/eh18-19/p exterior /Paginas/ejespolext.aspx>.
6. Marca España. URL: [https://es.wikipedia.org/wiki/Marca\\_Espa%C3%B1a](https://es.wikipedia.org/wiki/Marca_Espa%C3%B1a).
7. Plan Estratégico General 2012—2015. URL: <https://www.inap.es/plan-estrategico-general-2012—2015>.
8. Industria del libro en España — Datos estadísticos. URL: <https://es.statista.com/temas/3950/industria-del-libro-en-espana/#topicOverview>.
9. Principales empresas españolas de edición de libros según su facturación en 2021. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/622074/empresas-editoriales-lideres-segun-ingresos-en-espana/>.
10. Ingresos procedentes de las ventas de la editorial Planeta SA en España de 2012 a 2021. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/623050/ventas-de-la-editorial-planeta-sa-espana/>.
11. Evolución del valor de las ventas de la editorial Sanoma Educación SL en España de 2013 a 2021. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/623078/ventas-de-la-editorial-santillana-educacion-sl-espana/>.
12. Evolución del valor de las ventas de la editorial RBA Coleccionables SA de 2013 a 2019. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/643201/ventas-de-la-editorial-rba-coleccionables-sa/>.
13. ¿Cómo se distribuye el sector editorial en España? URL: <https://yerseyowen.com/2022/06/30/como-se-distribuye-el-sector-editorial-en-espana/>.
14. Evolución anual del valor de las exportaciones del sector del libro en España de 2000 a 2022. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/474114/valor-de-las-exportaciones-del-sector-del-libro-espana/>.
15. Valor de las exportaciones del sector de libro de España en 2021 y 2022, por zona geográfica. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/494406/exportacion-de-libros-valor-de-ventas-en-espana-por-continente/>.
16. Valor de las exportaciones del sector del libro de España al resto de Europa en 2019, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563273/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-europa-valor-por-materia/>.
17. Valor de las exportaciones de la industria del libro de España en 2022, por país importador. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/473906/principales-paises-importadores-de-libros-espanoles/>.
18. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Francia en 2019, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563287/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-francia-valor-por-materia/>.
19. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Alemania en 2019, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563049/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-alemania-valor-por-materia/>.
20. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Italia en 2018, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563563/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-italia-por-materia/>.
21. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Portugal en 2018, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563582/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-portugal-por-materia/>.
22. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Reino Unido en 2019, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563076/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-reino-unido-valor-por-materia/>.
23. Valor de las exportaciones del sector de libro de España en 2021 y 2022, por zona geográfica. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/494406/exportacion-de-libros-valor-de-ventas-en-espana-por-continente/>.
24. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Estados Unidos en 2022, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563270/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-estados-unidos-valor-por-materia/>.
25. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a México en 2019, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563382/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-mexico-valor-por-materia/>.
26. Número de libros de religión exportados desde España a países seleccionados de Latinoamérica en 2022. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/564603/libros-de-religion-exportados-de-espana-a-latinoamerica-por-pais/>.
27. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Guatemala en 2022, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563530/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-guatemala-por-materia/>.
28. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Ecuador en 2018, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563511/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-ecuador-por-materia/>.
29. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Perú en 2022, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563517/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-peru-por-materia/>.
30. Número de libros de religión exportados desde España a países seleccionados de Latinoamérica en 2022. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/564603/libros-de-religion-exportados-de-espana-a-latinoamerica-por-pais/>.
31. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Colombia en 2018, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563476/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-colombia-valor-por-materia/>.
32. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Brasil en 2018, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563435/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-brasil-valor-por-materia/>.
33. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Argentina en 2022, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563389/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-argentina-valor-por-materia/>.

34. Número de libros de religión exportados desde España a países seleccionados de Latinoamérica en 2022. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/564603/libros-de-religion-exportados-de-espana-a-latinoamerica-por-pais/>.
35. Valor de las exportaciones del sector del libro de España a Chile en 2018, por tipo de materia. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/563486/exportaciones-del-sector-del-libro-de-espana-a-chile-valor-por-materia/>.
36. Valor de los libros exportados por el sector del libro de España a África del Norte en 2018, por país de destino. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/644956/valor-de-los-libros-exportados-de-espana-a-africa-del-norte-por-pais/>.
37. Valor de los libros exportados por el sector del libro de España al África Subsahariana en 2018, por país de destino. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/644919/valor-de-los-libros-exportados-de-espana-al-africa-subsahariana-por-pais/>.
38. Valor de los libros exportados por el sector del libro de España a Asia en 2019, por país de destino. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/644979/valor-de-los-libros-exportados-de-espana-a-asia-por-pais/>.
39. Valor de los libros exportados por el sector del libro de España a Oceanía en 2018, por país de destino. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/644991/valor-de-los-libros-exportados-de-espana-a-oceania-por-pais/>.
40. Distribución porcentual del total de exportaciones del sector del libro en España en 2022, por tipo de product. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/562670/porcentaje-de-exportaciones-del-sector-editorial-de-espana-por-producto/>.
41. Evolución anual del valor de las exportaciones de libros dentro del sector gráfico de España entre 2006 y 2022. URL: <https://es.statista.com/estadisticas/562641/total-de-exportaciones-graficas-desde-espana/>.
42. Ferias Internacionales del Libro. URL: <https://camlibro.com.co/ferias-internacionales-del-libro/>.
43. La presencia de España en la prensa internacional durante 2022. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/documento-de-trabajo/la-presencia-de-espana-en-la-prensa-internacional-durante-2022/>.

**Larysa Mylchenko,**

*Senior Research of the Media Monitoring Department  
of the Book Chamber of Ukraine*

### ***Export of book products, international exhibitions, the popularization of language and literature is an example of improving the image of the Kingdom of Spain on the world stage***

*The article examines the factors that affect the image of Spain on the world stage, which allows the state to develop economically, conduct a powerful foreign policy and influence international processes.*

*As the main directions of this research, attention is focused on the export of book products of the Kingdom of Spain to the countries of the world, numerous international book fairs and events to popularize the Spanish language and culture in the world.*

*The article presents how a planned policy for learning the Spanish language is implemented in Spain, defines the role of various organizations in the preparation and implementation of events aimed at popularizing Spanish culture in the world. It is concluded that the Spanish model of spreading the national language and culture on the world stage is quite successful.*

*The experience of Spain's active participation in the work of international organizations can be useful for imitation in Ukraine, since our country lacks consistent and convincing steps to assert its own role and weight in modern world politics.*

**Keywords:** *Spain; image of the country; international exhibitions; export of book products; popularization of the Spanish language and culture; hispanophony*

Надійшла до редакції 2 вересня 2024 року

### **До уваги передплатників!**

З листопада 2024 р. угоду щодо передплати на друковану продукцію (літописи, "Вісник Книжкової палати", "Календар знаменних і пам'ятних дат") потрібно укладати безпосередньо з Книжковою палатою України, оскільки установа більше не співпрацює з "Укрпоштою". Звертайтеся у відділ підготовки та розповсюдження видань

тел. (044) 292-65-73

e-mail: [vydannya59@gmail.com](mailto:vydannya59@gmail.com)

---

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84<sup>1/8</sup>. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 61 пр. Зам. 57.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

[http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/VKP/index.html](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html)

---